

ȚARA BÂRSEI

Cuprinsul :

- Sextil Pușcariu:** Ce e românesc în literatura noastră ?
- Ecaterina Pitiș:** Indrumare
- Ecaterina Pitiș:** Pastel
- G. Bogdan-Duică:** Din istoria teatrului român în Brașov
- A. A. Mureșianu:** Prefectura română a Țării Bârsei din 1848 și 1849
- Dr. C. Lacea:** Țară, Țara Bârsii și Ardeal
- N. Orghidan:** Observațiuni morfologice în regiunea Brașovului
- Ax. Banciu:** Dr. Aurel Mureșianu (Scrisori)
- Dr. Gh. Micu:** Propaganda pentru revizuirea tratatului dela Trianon (Cronică externă)
- Ax. Banciu:** Scrisori vechi, (continuarea)
- Dela „Astra” Resumatul conferințelor D-lor: N. Orghidan și I. Moșoiu
Cronică și Notițe de: I. C. și Dr. V. S.

ȚARA BĂRSEI

APARE LA DOUĂ LUNI ODATĂ

SUB CONDUCEREA PROFESORULUI A. BANCIU

REDAȚIA
și
ADMINISTRAȚIA } B-dul Regele Ferdinand No. 14, Braşov

ABONAMENTUL

PENTRU UN AN LEI 260

NUMĂRUL LEI 50

Pentru străinătate acelaș preț, plus taxele de expediție (Lei 140)

INFORMAȚIUNI

Pentru autori

Manuscrisele primite la redacție nu se inapoiază.

Autorii, ale căror articole urmează să se publice, vor fi încunoșțiințați despre aceasta.

Extrase din articolele publicate în revistă se pot face plătindu-se tipografiei numai costul hârtiei și trasului.

O coală 16p. formatul și hârtia revistei.

50 ex. Lei 320, 100 ex. Lei 550, 200 ex. Lei 870

8 pag.

50 ex. Lei 230, 100 ex. Lei 320, 200 ex. Lei 550

Pentru cetitori și abonați

Cei cari au primit No. 1 și l-au reținut, sunt rugați să ne achite abonamentul.

* * *

În loc să apărem lunar în 3 coale de tipar, vom apărea la câte două luni în 6 coale. Am făcut-o aceasta pentru a putea publica și articole mai lungi, cari, fărâmițate în 2-3 numere de revistă, pierd adeseori atât de mult. Cititorii nu vor fi scurtați deci cu nimic.

Lucrările și revistele primite la redacție vor fi amintite la „Bibliografia“ acestei reviste.

Reproducerea, fără indicarea izvorului, este oprită.

Revista apare cu sprijinul Primăriei și al „Astrei“. Membrii redacției și-au luat obligația de a lucra gratuit cel puțin o jumătate de an.

ȚARA BÂRSEI

APARE LA DOUĂ LUNI ODATĂ

Redacția și administrația: BRAȘOV, B-DUL REGELE FERDINAND No. 14

Anul I.

Iulie-August 1929

No. 2.

Ce e românesc în literatura noastră?*)

Dacă, după aceste constatări de ordin general, trecem la literatura română și încercăm să ne dăm seama întru cât se recunosc în operele literare trăsăturile pe care le-am numit caracteristice pentru făptura noastră etnică, va trebui să ne spunem din capul locului, că cea mai puțin prețioasă din cele trei însușiri arătate este, din punct de vedere artistic, adaptabilitatea noastră. Studii literare mai nouă, care urmăresc mai de aproape influențele streine, au arătat că unele din cele mai impresionante imagini poetice și chiar bucăți literare întregi ale poezilor noștri romantici sunt inspirate de modele streine sau chiar imitate după ele. În ceea ce privește pictura și sculptura noastră, un critic de artă, (d-l Simionescu-Râmniceanu), exagerând de sigur, a formulat chiar paradoxul că ceea ce e mai original la artiștii noștri, e talentul de imitare, adică tocmai lipsa de originalitate.

Mult mai fecund pentru manifestarea artistică este, precum vom vedea, simțul pentru armonie, înăscut Românului. Cât despre individualism, cel mai mare dușman al organizației noastre sociale, el este cel mai bun prieten al artei, căreia îi place să se împodobească cu pietre solitare.

Vom începe cu arta populară, fiindcă în popor găsim mai nealterate caracterele rasei și pentru că poporul este și azi cel mai de seamă artist al nostru. Poezia populară merită atenția noastră în primul rând și fiindcă de vre-o 80 de ani încoace, de

*) Continuarea din Nr. 1.

când ea a fost „descoperită“, a produs o influență neîntreruptă asupra poeziei culte.

Măsurătorile de sânge care s'au făcut în anii din urmă la Universitatea din Cluj, spre a proba, după metoda isoaglutininei, rasa, au arătat că în general indicele constatat la Români e mai mare ca al Slavilor de est și de nord și ceva mai mic ca al Italianilor ; în schimb el e aproape același ca al Bulgarilor și Sârbilor. De sigur, compoziția sângelui nu este decât unul din elementele ce constituiesc caracterul rasei, încât datele acestea nu ne pot proba decât ceea ce știm și din istorie, că Românii, Sârbii și Bulgarii au un substrat etnic comun. Peste acest substrat s'au așezat populații de rasă deosebită, Romanii (care au alcătuit o parte din strămoșii noștrii), Slavii (ca înaintași ai Sârbilor) și Slavii și Urali-altaicii (ca predecesori ai Bulgarilor). Comunitatea parțială de sânge și influența îndelungată din partea aceleiași culturi bizantine, precum și structura socială asemănătoare, au făcut ca arta populară să semene atât de mult la noi, la Bulgari și la Sârbi.

Aceleași amănunte decorative pe cari le întâlnim în țesăturile, cusăturile, săpăturile în lemn, desemele pe ouă încondeiate și ceramică la Sârbi, Bulgari (une-ori chiar la Greci, Unguri și Ruși), se repetă adesea la Români, fără să putem preciza centrul de iradiare; dispoziția acestor motive e însă cu totul alta: nicăieri ca la țaranul român nu vom găsi atâta discreție în colori — cu o pronunțată preferință pentru negru — atâta măiestrie în combinația tonurilor calde cu cele reci și neutre, mai ales în așezarea ornamentului pe câmpuri mari, rămase necolorate și neornamentate, încât ochiul, privind, găsește totdeauna odihnă, iar impresia de încărcat, îmbâcsit sau strigător și insinuant lipsește cu totul; nicăieri varietatea motivelor nu este atât de bogată, proporțiile atât de armonioase și linia troițelor, a furcilor și a vaselor de lut ars nu este atât de ușoară, avântată și elegantă. Tot astfel danșurile, bogate în figuri ce presupun o elasticitate și virtuozitate mare, sânt în acelaș timp modele de euritmie.

Am încercat adesea în cursurile mele de istorie literară, să fac o clasificare a poeziei noastre populare. Incercările mele au rămas însă infructuoase, căci dacă nu te mulțumești să aplici

literaturii populare câteva etichete convenționale, vezi că genurile literare se îngeamănă și împărțirea pe categorii e zădărnicită prin faptul că tipicul e prea puțin pronunțat și individualul iese mereu la iveală.

Elementul predominant este cel liric, pentru că lirica dă ocazie poetului individualist să se ocupe de personalitatea sa. Avem, firește, și poezii epice, așa numitele „cântece bătrânești“, ale căror subiecte ajung adesea până în mitologia păgână. Căsătorie între frate și soră — chiar dacă se pune în socoteala soarelui și lunii — metamorfoze și alte subiecte păgâne, adaptate creștinismului, sânt rămășițe din timpuri străbune. Balada care descrie lupta decisivă între doi bărbați pentru iubita lor, reoglindeste o concepție neatinsă încă de morala creștină: femeia privește cu pasiune la încheștarea pe viață și pe moarte a bărbaților care o râvnesc, fără să se înduioșeze de strigătul după ajutor al celui mai slab, căci ea va fi a celui mai tare. Din veacurile zbuciumate de stăpâniri turcești datează multe epizoade descrise cu vioiciune; mai târziu apar cântecele haiducești, în care poetul popular își exprimă toată simpatia pentru acești briganzi cu sufletul de cavaleri. Dar spre deosebire de poezia epică a Sârbilor bunăoară, aceste poezii — care une-ori cuprind câteva sute de versuri — nu cresc niciodată în cicluri epice. Poetului român îi lipsește spiritul de organizare artistică și adevăratul talent epic. Chiar în cântecele sale bătrânești adesea se străvede urzeala lirică.

Intâmplarea în sine îl interesează puțin pe poetul-păstor, care în siguranța lui duce un traiu sărac în evenimente și bogat în meditații și contemplații introspective. Sâmburele epic îi servește une-ori numai drept cadru pentru poezia sa și adesea întrerupe acțiunea în momentul când ea deșteaptă un răsunet în viața sa sufletească. Un exemplu clasic în privința aceasta e balada „Miorița“: Trei păstori își pasc turmele pe munții cărunți. Doi din ei, pizmuind avuția celui de al treilea, hotărăsc să-l omoare. Miorița favorită descopere stăpânului planul acesta mișelesc. Ce s'a întâmplat mai apoi, nu mai aflăm. Mersul luptei e indiferent pentru poetul popular, iar rezultatul ei abia îl bănuim; toată atenția poetului se concentrează în plăsmuirea unei imagini panteiste a Morții. Natura înconjurătoare serbează sosirea

majestoasă a „crăiesii lumii“: păsările înalță imnuri de preaslăvire, brazii stufoși sunt oaspeții, luna și soarele nunii ce țin cununa mirilor. Și totuși moartea nu este nici pentru acest fiu fatalist al codrilor și stâncilor pleșuve, deprins să înfrunte primejdia și gata în orice moment să treacă hotarul suprem, o simplă alunecare din farmecul vieții în liniștea eternă, ci ea rupe în mod dureros legături intime cu cele pământești. Înaintea ochilor celui împăcat cu ideea morții, apare viziunea măicuții bătrâne, „cu brâul de lână“, care îngrijorată aleargă prin munți întrebând pe toți de fiul său. Ea schițează o imagină atât de frumoasă despre frumusețea fizică a fiului său, încât din acest chip de „ciobănel tras printr'un inel“ răsare tot tragicul morții fără vreme, a morții nedrepte care-l ajunge în floarea tinereții.

Tocmai în aceste evocări cu cele mai simple mijloace, în versuri de 5 și 6 silabe, a unor imagini de o putere suggestivă atât de puternică, stă marele merit al poeziei populare române și partea ei de originalitate. Cu un instinct poetic care nu se găsește decât la uriașii artei, poetul întrebuițează descripția spre a crea atmosferă, încât poezia, desbrăcată de orice notă accesorie sau de orice umplutură, apare curată, cristalină, ca un strop de rouă, ca o lacrimă într'un ochiu întristat de copil.

Sau luați „pendantul“ acestei poezii, o baladă care de astă dată nu s'a născut pe culmile munților, în atmosfera plină de măreție prin care trece silueta grigoresciană a ciobanului, ci în fundul unei văi sărace, în care se strâng sărăcicioasele case ale satului românesc în jurul unei biserici de lemn, ce străjuește din vârful unei înălțimi. Subiectul îl găsim răspândit la cele mai multe popoare: e subiectul Lenorei de Bürger. Dar cadrul în care este așezat, e de o originalitate rară, și motivul căruia îi servește e unul dintre acele „trouvaille“-uri poetice care rămân neperitoare. Ciuma trece pustiind. Din tot satul n'a mai rămas nici o vietate. Numai într'o casă, cu strașina căzută, cu cucuta crescută în curte și, pe pereții de bârnă, cu bureți, stă ghemuită pe vatră, o bătrână. Pe ea ciuma n'a putut-o duce, căci ea avea de împlinit o misiune atât de sacră, încât și Moartea o respectă: avea să aștepte ca să se îplinească blestemul ce-l aruncase pe capul fiului ei, care o sfătuisese să-și mărite fata după un strein. Stafia fetei, moartă în streini, iese din mormânt, petrecută

până la cimitir de umbra fratelui său, și bate în poartă. Dar bătrâna crede că e Moartea și un nemărginit de trist „du-te, ciumă, du-te“ întrerupe grozava liniște a satului mort... Ca putere evocativă și concizie, această poezie se poate asemăna cu cele mai frumoase balade ale ceptoasei Edde.

Nu e nevoie să citez și alte exemple, căci cele două poezii analizate ilustrează în deajuns până la ce înălțimi simbolice se poate ridica poetul popular. În nici una din literaturile populare ale vecinilor noștri nu găsim asemenea capodopere. Nu mă voi ocupa mai de aproape nici de poezia lirică propriu zisă, căci ea e destul de cunoscută la noi. Aș vrea să insist numai asupra unor trăsături ale *doinei* noastre, care mi se par în deosebi de caracteristice. Ca în poeziile lirice ale celor mai multe popoare, dragostea e motivul principal; mai rar însă se accentuează atât de mult ca la noi dreptul tinereții la iubire. Tipul de bărbat frumos e junele înalt ca un brad, cu talia subțire. La fete, mai mult decât ochii, ceea ce dau feții farmecul cel mai mare, sunt sprâncenele, sprâncenele îmbinate, care subliniază, și sprâncenele arcuite, care ridică, ca un accent circumflex, expresia feții. Acest amănunt mi-se pare caracteristic pentru pre-dispoziția Românului pentru tot ceea ce e decorativ.

Două sentimente sânt cântate în deosebi în doinele noastre, și la nici un alt popor atât de des: dorul și urâtul, două cuvinte intraductibile în alte limbi. „Dorul“, pe care îl duce ciobanul în singurătatea munților săi, dorul de părinți, de frați, de prieteni și de iubită, și „urâtul“, acel sentiment vag și apăsător — și el copil al singurătății — pe care nu-l putem defini, dar care adesea ne copleșește în ore de izolare sufletească...

În sfârșit nu putem să nu mai relevăm ca trăsătură caracteristică a poeziei noastre populare, filosofia simplă și senină, cu o pronunțată notă de optimism, care nu isvorăște numai din suma de experiențe cu care viața a îmbogățit pe țăranul nostru, ci din însăși firea sa armonică, care după cele mai aprige lovituri ale sorții — și de ele n'a fost scutit Românul în cursul veacurilor! — își recâștigă echilibrul și, cu el împreună, încrederea. Sentimentul religios și cel patriotic își găsesc mai rar expresia în poezia populară; cu toate acestea, religiozitatea și iubirea de pământ se simt ca un fel de ton fundamental al ei.

Luați bunăoară colindele noastre și veți vedea că povestirea simplă și imaginile necăutate fac impresia argintului ce îmbracă o icoană, iar „florile dalbe“ sau alte refrenuri te alintă ca o mângâiere :

Culcă-te 'mpărat ceresc
În lăcaș dobitocesc,
Culcă-te pe fân uscat
De îngeri înconjurat..

Desigur că miraculosul nu lipsește nici din produsele literare ale poporului nostru, iar fantasticul din basmele noastre corespunde gustului literar al oricărui popor rămas aproape de natură. Dar spre deosebire de literatura slavă, lipsește predispoziția pentru misticism, goana după absolut. Ținta după care aleargă eroul basmelor noastre este totdeauna definită și oricâte piedici i s'ar pune în cale, voinicia și iscusința, tinerețea și credința, înfrângerea instinctelor josnice și mila cu cei nevoiași fac totdeauna ca binele să triumfe. Din filosofia de bătrân pățit și împăcat cu soarta a țăranului nostru picură acea notă de umor sănătos, care înviorează produsele sale literare și potolește chiar satira sa, adesea crudă, dar totdeauna iertătoare.

Deosebirea esențială față de literaturile popoarelor învecinate rămâne în tratarea subiectelor, în predilecția poetului popular român pentru anumite forme de expresie, în setea cea mare după claritate, caracteristică pentru popoarele romane: imaginea limpede cum e cristalul se iscă cu aceeași simplitate firească, cu care, se naște, la cea mai mică mișcare, cristalul într'un lichid saturat.

* * *

Predilecțiile și aptitudinile poporului nostru se reoglinesc și în arta cultă. După ce o veche și strălucită cultură a fost nimicită în Peninsula Balcanică cucerită de Turci, ea s'a refugiat în Principatele Române, care au știut să-și păstreze oarecare independență față de Musulmani. În mănăstirile noastre și la curțile domnești a continuat să dăinuiască arta bizantină. Pe păreții mănăstirilor zidite de domni pioși și boieri cucernici, în manuscrisele slavone copiate de călugări și în brodăriile fine făcute de mânilor albe și delicate ale domnițelor și jupâneselor,

găsim arta bizantină în puritate mai strălucitoare decât pe muntele Atos. De la un domn muntean, Neagoe Basarab, ne-a rămas, de la începutul veacului XVI, o carte de compilație filosofică, împistrițată de idei originale, care, fiindcă era scrisă în limba care pe atuncea domnea în biserică și în administrație, e reclamată de Slavii de sud ca cea mai însemnată operă literară a vremii.

Toate aceste manifestări sânt dovadă de înaltul grad de pricepere artistică a poporului nostru și a talentelor reale artistice ce s'au născut din sânul lui în toate clasele sociale și în toate timpurile.

Dar și în literatura cultă vedem că se potrivesc multe din constatările ce le-am făcut pentru poezia populară. Poezia lirică este genul literar care a ajuns la cel mai înalt grad de dezvoltare. Eminescu e atât de mare poet liric, încât lirismul îl împiedică de a reuși în roman. Și tot liric e și romanul lui Vlahuță și sânt romanele lui Sadoveanu, dramele și în parte chiar unele din baladele lui Alecsandri. Simțul de armonie și darul de a rotunji în mod artistic o bucată de vers sau de proză, sânt caracteristice pentru scriitorii români culți, maeștrii ai schiței și ai novelei sau ai esai-ului, chiar din momentul când aceste genuri literare își fac apariția în literatura noastră. C. Negruzzi, întemeietorul prozei române, ne surprinde prin maturitatea sa artistică, prin felul cum știe să se concentreze în jurul unui sâmbure, eliminând totul ce nu e esențial și subliniind cu discreție ceea ce este însemnător; iar Caragiale se alătură de cei mai mari maeștri ai schiței din literatura universală. Umorul, care dă literaturii populare un farmec neîntrecut, e una din cele mai caracteristice note ale scriitorilor români de seamă. Descrierea caldă a pământului țării, a cărui poezie scriitorul român o simte adânc, și o exteriorizează cu o putere de evocare cu totul remarcabilă, corespunde cu dragostea de natură ce-și găsește în poezia populară o expresie atât de puternică. Ca și aceasta, literatura cultă e lipsită încă de opere literare de o compoziție mai complicată: epopeea și chiar poemul epic lipsesc; romanul abia în zilele noastre se închiagă, iar drama e săracă.

Și felul cum s'a făcut marea schimbare, subt imediata înrăurire a culturii apusene, în întâia jumătate a veacului trecut,

este interesantă. După poezia galantă și dulceagă dela sfârșitul veacului al XVIII-lea, care a găsit și la noi, în clasa suprapusă a boierilor încântați de versurile lui Anakreon, câțiva traducători și imitatori, se răspândiră în Principate, și mai ales în Muntenia, cam în același timp cu ideile generoase ale revoluției franceze, noua evanghelie propovăduită de Gheorghe Lazăr și sufletul înviorător al romantismului. Exponentul noului curent deveni Eliade Rădulescu, care desvoltă o activitate uriașă pe toate terenurile, ca dascăl, scriitor original și traducător, întemeietor de societăți literare și al teatrului național, editor, gazetar și director de revistă. Cel ce a dominat întreaga mișcare, devenind centrul ei, era înainte de toate o personalitate. Crescut în școala lui Lazăr, el părăsi mai târziu preceptele învățătorului său cumpătat, căutând să impună întregii orientări culturale ideile sale. Cu o admirabilă adaptabilitate pentru cultura apuseană, el se sforțează s'o introducă la noi, stingherit din ce în ce mai puțin de simțul tradițional. Adevărat că din opera uriașă și multilaterală a lui Eliade n'a mai rămas aproape nimic și tocmai scrierile care lui i se păreau că au să-i asigure nemurirea, tratatele sale religios-filosofice, sânt cele ce au pierit întâiu. Dar oricât de desordonată, de neorganizată, de contradictorie și improvizată a fost activitatea lui, de sigur că mișcarea literară și culturală n'ar fi făcut în timp atât de scurt o săritură atât de mare la noi, dacă ar fi fost condusă, după planuri prevăzătoare și gândite până în cele mai mici amănunte, de spirite încete și chibzuitoare. Păcatul nostru este că și azi, după aproape o sută de ani, când vremea improvizaiilor a trecut, tot tipul Eliade dăinuiește la cei meniți să conducă destinele țării.

Chiar mai târziu, când Eliade încetase de a mai sta în centrul mișcării, el se plimba în toga-i albă pe Podul Mogoșoaiiei din București, ca un uriaș pe care nimeni nu-l mai urma, dar spre care toți se uitau ce respect. Asemenea figuri, care ies din cadrele obicinuite prin puterea de muncă și prin scânteierile geniale ale spiritului lor, dar care tocmai fiindcă sunt individualități prea pronunțate, sânt sortite să treacă singure prin viață, urmate de tot mai puțini discipoli, am mai avut în timpul scurt care s'a scurs dela moartea lui Eliade încoace. Spre a nu vorbi decât de cei morți, gândiți-vă la Hașdeu, care acum treizeci-

patruzeci de ani trecea de cel mai mare învățat al neamului...

Norocul nostru a fost că și în mișcarea culturală, s'au ivit, în momentele cele mai primejdioase, spiritele cumpătate și cu intuiția clară, care ne-au îndrumat pe căile sănătoase. A fost ca și când moștenirea armonică a rasei latine a stăvilat exuberanța unei individualități de rasă tracă, ce începuse să ne ducă pe căi rătăcite.

Romantismul a prins mai întâiu la noi prin ceea ce era exterior: prin forma patetică, care iubea gestul larg, fraza pompoasă și cuvântul răsunător. Dar romantismul mai aducea ceva: dragostea pentru trecut, care începuse să fie prezentat în cele mai frumoase culori și să fie pus în antiteză cu prezentul prozaic și stricat. Tot direcția romantică accentuă tot mai mult înțelegerea, deșteptată ceva mai de timpuriu, pentru produsele poetice ale poporului.

La Iași, unde în anul 1840 se găseau câți-va scriitori mai vechi, ca C. Negruzzi, și câți-va tineri de talent. întorși de curând din streinătate, strânși în jurul lui M. Kogălniceanu și V. Alecsandri, s'a născut gruparea fericită care ne-a dat „Dacia literară“. Progresiști în ideile lor, ei se opuneau totuși principiilor lui Eliade, care începeau să fie lipsite de critică. Ei nu admiteau mai ales o imitație fără discernământ a literaturilor streine, ci prefereau operele originale, iar din cele streine admiteau dreptul de cetățenie numai celor ce se potriveau cu firea noastră. Kogălniceanu începu editarea cronicarilor moldoveni și ținu faimoasa lecție de deschidere la cursul de istorie națională, arătând connaționalilor săi că în admirația pentru Traian nu trebuie să uităm eroismul unui Ștefan cel Mare și faptele lui descrise cu atât talent de cronicari, în limba lor neaoșă și parfumată. Bălcescu învie figura lui Mihai Viteazul, Russo scrie Cântarea României și luptă împotriva latinisților. El, dar mai ales Alecsandri, deșteaptă prin căldura comunicativă a articolelor lor și prin imitații izbutite, admirația pentru poezia populară.

Astfel, în momentul chiar când literatura noastră era primejduită să devină o simplă contrafacere după modele streine, când limba noastră primea întreitul asalt al fonetiștilor, al latinisților exagerați și al italienisților, gruparea dela Iași a legat

scrisul românesc cu scrisul uitat al cronicarilor și poezia cultă cu cea a poporului, două izvoare nesecate de inspirație pentru literatura națională, și de înprospătare a limbei amenințate de năvala neologismului.

A doua grupare dela Iași, cu un sfert de veac mai târziu, cea a Junimei, a dat un nou avânt acestor idei sănătoase. Titu Maiorescu, cea mai limpede minte și mai ordonată inteligență, prin lupta curajoasă împotriva romantismului în știință, în contra retoricei ieftine care specula lipsa de critică a maselor, împotriva scriitorilor care ascundeau absența ideilor în dosul unor fraze patriotice, cerea profunzime și obiectivitate cercetătorului științific, directive sănătoase întemeiate pe un teren pregătit omului politic, și opere de artă bogate în conținut și muncite în mod cinstit.

Împotriva lui Maiorescu s'a ridicat pe la sfârșitul veacului trecut, Gherea. Strein de neam, el aducea o mentalitate streină, care însă a găsit la noi adepți înfocați, ca tot ce e exotic. În deceniul dominat de criticul de la Ploești, s'a cetit la noi mai mult decât oricând și s'au cetit scriitorii mari apuseni și ruși, pentru care Gherea știa deștepta interesul și admirația tineretului

Și este iarăși instructiv de urmărit procesul de schimbare aproape pe neobservate care s'a produs la noi de la socialism la poporanism. Interesul pentru durerile muncitorimei a devenit la noi — unde proletariatul fabricelor și atelierelor aproape nu exista — o vie preocupare pentru soarta țaranului. În locul Rodicăi surâzătoare și a carelor trase de șase boi din pastelurile lui Alecsandri, în literatura noastră își face intrarea țaranul stors de vlagă de exploatorii lui, văzut cu ochii naturalismului ce stăpânea literatura universală. Dacă Nicolae Iorga, care în tinerețele sale a fost — ca cei mai mulți intelectuali din generația sa — socialist, a devenit, ca director al Semănătorului, critic tradiționalist și naționalist, prefacerea aceasta n'a fost o schimbare de mentalitate sau de concepție, ci o simplă deplasare a obiectivului preocupărilor sale. Grija iubitoare pentru „talpa țării“, pentru țaranul căruia Spiru Haret voia să-i dea carte și educație economică, culminează în cele două acte mari din zilele noastre, în reforma agrară și în sufragiul care, fiind universal, a devenit de fapt țărănesc.

Astfel vedem — cu repercusiuni adânci asupra literaturii — cum instinctul sănătos al Românului, a trecut încă odată, pe la sfârșitul veacului trecut, pe lângă o răspântie ce ducea spre drumuri nefirești, ca să apuce calea unei dezvoltări sănătoase.

Se poate ca amestecul de sânge să fi fost în parte altul în Transilvania; de sigur însă împrejurările istorice deosebite și mai ales influențele culturale și exemplele mediului ambiant au fost atât de diferite de cele din Țara veche, încât nu trebuie să ne mire dacă aceste caractere de rasă, pe care le-am urmărit în literatura ei cultă, nu se potrivesc întru toate cu literatura și cultura din Ardeal, de o sută și mai bine de ani încoace.

Un instinct sănătos a condus și pe Românul din Ardeal în eforturile grele de rezistență națională. Dar tocmai fiindcă sforțările sale se concentrău într-o luptă de conservare, s'au accentuat în firea lui trăsăturile de stăruință îndârjită, iar nevoia i-a dezvoltat spiritul de organizare. Prin contactul cu compatrioții săi sași și cu stăpânirea austriacă (sau imitația ei ungurească), Românul ardelean s'a învățat și mai mult să stăruie și să organizeze.

Însăși mișcarea latinistă nu începe din momentul Unirii cu biserica apuseană, ci rădăcinile ei trebuie căutate în școalele germane (sau alcătuite după model german), în care pătrundeau tot mai mulți copii de țărani români, învățând latinește. Șincal și Micul, înainte de a ajunge la Roma, poposesc la Viena, unde apar și „Elementele limbei valahe“, vestitoare a noii evanghelii. Dar ceea ce a dus această nouă evanghelie la izbândă, a fost propaganda stăruitoare făcută prin tot felul de scrieri de popularizare, tenacitatea în lupta pentru apărarea ideilor nouă și fanatismul cu care apostolii ei nu voiau să știe de transacții.

Acest fanatism a dus apoi la exagerările școalei latiniste.

Dar spiritul de organizare, mai dezvoltat în Ardeal decât la ceilalți Români, se arată și în operele lor literare.

Întâia lucrare științifică cu adevărat mare, care pe lângă erudiție și iscusință, cerea înainte de toate o bună împărțeală a lucrului și o muncă consecventă și neobosită de ani îndelungași, este acel mare dicționar al limbei române, *Lexiconul* de la Buda, apărut în 1825, ca rezultat al unei colaborări fericite de mulți ani între învățații timpului. Și poate nu este neînsem-

nător faptul că tot în Ardeal se lucrează azi, după încercări întrerupte la București și Iași, Dicționarul cel mare al limbii române.

Întâia operă mare de structură epică, Țiganiada, este scrisă în vremea aceasta de un alt Ardelean, Budai-Deleanu. Tot un Ardelean, Petru Dulfu, a fost cel ce a făcut, după aproape o sută de ani. a doua încercare pe acest drum. Iar în ceea ce privește epopeea națională, nici unul dintre cei ce au început-o în Țara veche, nici C. Negruzzi, nici Eliade și nici Bolintineanu, n'au dus-o la sfârșit, pe când Aron Densușianu și-a terminat Negriada sa. Faptul e caracteristic, chiar dacă sântem nevoiți să adăugăm imediat că talentul poetului ardelean a fost prea mic pentru măreția operei.

Simțul epic apare de asemenea mai de timpuriu și mai dezvoltat la scriitorii ardeleni. Mai întâiu la Slavici, în novelele lui din popor, apoi la Coșbuc, în balade, și acum în urmă, la Liviu Rebreanu, în roman.

Suntem îndreptățiți dar să credem, că prin unirea pe veci a țărilor românești, nu s'a completat numai țara, ci s'a întregit și firea noastră etnică. Inteligența scăpărătoare, mlădioșenia firii și marele talent de a-și exterioriza gândurile și simțurile al fraților din vechea țară, îngemănate cu stăruința răbdurie și cu talentul de organizare de care au dat dovadă Ardelenii, va face ca generațiile viitoare de Români să meargă sigure pe căile pe care simțul înăscut de orientare le va indica spre o dezvoltare armonioasă și din ce în ce mai înfloritoare.

Sextil Pușcariu.

Indrumare

De comori e plină viața ce ne-a dat-o Domnul nouă,
Și ce darnică le' mparte ea cu mâinile-amândouă. —
Du-te până-i simți chemarea și primește-i orice dar
Căci îl vei căta odată și atunci va fi 'nzadar.

Du-te, soarbe din parfumul florilor de primăvară,
Strânge 'n suflet tot argintul stelelor în fapt de sară
Și cu ochii plini de vraje, cu surâs în colțul gurii
Fii răsunetul, oglindă frământărilor naturii.

Să găsească fiecare notă dulce, tremurată
Poarta inimii deschisă ca 'n lăuntru-i să străbată,
Să rămână — ascuns acolo tot norocul tinereții
Dacă nu vrei să stai singur lângă foc în toamna vieții.

Ecaterina Pitiș

Pastel

Ascuns sub prunii din livadă
Stă cuibul de plugar,
Trei clăi, un petec de ogradă,
Căsuța: bulgăr de zăpadă
Și-alătura un car.

În adăpostul dintre roate
Pândește-un câine sur;
Ai casei se culcară poate —
Amurgul e stăpân pe toate
Și-i liniște 'mprejur.

Când discul lunii alb răsare
Și-alunecă pe cer
Vărsând argint cu 'mbelșugare,
Căsuța mică îmi apare
Schimbată 'n juvaer.

Ecaterina Pitiș

Din istoria teatrului român în Braşov

Intr'un număr din „Transilvania“, care-i revista „Astrei“, am comunicat reprezentația teatrală din 9 Martie 1847, dată Sibiiului de *Societatea Romanăscă cantătoră teatrală*; piesa fusese *Preciosa* lui Wolf (și Komlosi), tradusă de un Butyán.

Dela Sibiiu trupa, care trecuse și prin Orăștie, se îndreptă spre Braşov.

Informațiile relative la Braşov le extrag din *colecția de afișe* a lui Trausch, păstrată în biblioteca liceului Honterus. (Heft XXI—XXVIII).

Duminecă în 11 Aprilie n. 1847 „soșietatea teatrală românească“, a directorului Iosif Farkas, a dat

1. Doi caimaci sau uituci.

Joc voios într'un act, întors de *Popovici* în *Arad*.

Persoanele au fost: Maior Vântos (actorul: D.¹⁾ Bocsa); Ileana, fiica lui (Mad. Iacob); căpitanul Incalică (Farcaș) și Corneliu, fiul lui (D. Maniul).

După acest act s'a dat

2. Căsătorii vii și morți.

Joc voios cu cântări într'un act, întors de *Popovici*.

Persoanele: Mărian, proprietariul pământean (D. Venter); soșia lui (Mad. Serecin); Petru Vărzariu, călșunariu (D. Bolog); Florica, soșia lui (Mad. D. Rosalia); Măria, fata de casă (Dem. Serenca); Andronic, argatul (D. Popovici).

Din afișul acesta reese că trupa jucase (până la el) în *trei* seri.

„Jocul voios“ (*vigjáték*) și „întors“ (*forditva*) sunt unguisme, cari indică originea maghiară a comediilor traduse de Popovici. •

¹⁾ D. = domnul.

3. O piesă scrisă de o Nemțoaică fusese *Elizena* etc., care avusese oarecare răsunet.

Afișul din 15 Aprilie 1847 o traduce așa:

Elizena din Bulgaria, sau Pădurea Sibiiului.

Joc romantic cu cântări în 4 acte; tradus din *ungurește* de *Bercean*.

Persoanele erau: Almaric, prințul Transilvaniei (Serecin); Dobroslav, solul trimis în Bulgaria (Bocșa); Olfrida, sora lui (Iacob); Esarco, încrezutul lui Dobroslav (Linca); Elizena, prințesa Bulgariei, mireasa lui Almaric (Rosalia); Boleslav, solul Bulgariei (Farcaș); Covar, un muntean (Venter); Siva, soția lui (Bolog); Socol, fiul lor (Bolog); Garbonov, Staclov, votri (** și Giurman); Ostroia (Popovici); Milentina (demoasela Serena); un șerb (Stoicici). Mai mulți soldați și vânători.

Precum se vede trupa lui Farcaș dispunea de multe persoane cari știau românește.

4. În 17 Aprilie n. 1847 s'a dat *a doua oară*

Căciula sunătoare¹⁾.

Comedie magică cu cântări în 3 acte.

Muzica e întocmită de Șicaneder²⁾, directorul teatrului Viden²⁾ din Viena, tradusă în românește de *Botta*, cântările de *Popovici*.

Persoanele au fost: Un duce din Țara românească, ca pustnic (Venter); Sofronie, fiul său (Serecin); Abucaț, mag puternic (Bocșa); Zenomida, fie-sa (Rosalia); Macarie, pescariu (Bolog); soția acestuia (Iacob); Mirina, Daira, Cafira, servitoare (Serecin, Bolog, Serenca); Maimon, Pelan, sclavi (Linca, Giurman); Gebul, Iussuf, Malacif, pustnici (Farcaș, Popovici, Stoicici).

5. În 20 Aprilie n. 1847 s'a dat

Șapte fete în uniformă.

Joc voios cu cântări în 2 acte, după *Angeli*, tradus de *Maniul*, muzica de *Glötzer*.

Persoanele: Aurelian, obrist (Venter); Vincentie, fiul lui (Serecin); Victor, nepotul obristului (Popovici); Baionet, coman-

¹⁾ Die Schellen Kappe.

²⁾ Schikaneder și Wieden.

dant (Bocşa); Patrontaş, Pekuţ, invalizi (Farcaş, Bolog); Iulia, Sofia, Lenca, Anuţa, Maria, Catarina, Elena, fete în uniformă (Rosalia, Iacob, Bolog, Serecin, dra. Serena, **, **); Antonia, Ladislav, Grigorie, Dimitrie (Giurman, Linca, **, Stoicici).¹⁾

Braşovenii par a fi fost sgârçiţi; ori nu le va fi plăcut pronunţia ungaro-română, banato-română a trupei; pentru că pe afişul piesei acesteia directorul Farcaş a tipărit nota că la cele două piese anterioare nu şi-a scos nici cheltuielile, şi că roagă publicul să-l părtinească, pentru că să poată reprezenta toate piesele făgăduite şi cuprinse în abonamentul deschis; erau 12 piese!

Se daseră în abonament:

1. *Etizena*
2. *Căciula*
3. *Şapte fete.*

6. Nr-ul 4 al abonamentului a fost Duminecă în 25 Aprilie n. 1847:

Fiica regimentului.

Joc voios cu cântări în 2 acturi, de St. Georges şi Bayard. Din *franceză*. Tradus de *Venter*. Muzica „dela“ Donizetti şi Malibran. Textul tr. de *Popovici*.

Era *întâia piesă franceză* dată de Farcaş.

Persoanele au fost jucate de: Lavilley, un obrist (Venter); Baroneasa din Valea-mare (Bolog); Serinda, o contesă (Severin); Alfred, fiul ei (Giurman); Petru, magistrul de curte în ocol (Bolog); Anuţa, fată de casă (Iacob); Truillon, un sergent (Bocşa); Maria, o marchitană (Rosalia); Naltul, un căprariu (Popovici); Antonie, un arendator tinăr (Serecin); Meran, judele satului (Farcaş); Rosa, Catarina, sătene (dra. Serenca, **); Petruţ, un servitor (Stoicici); Negru, un sătean (Linca). Mai mulţi soldaţi şi săteni.

7. Într'o suspendare de abonament s'a dat, în 29 Aprilie n. 1847, în folosul d-nei Rosalia

¹⁾ Uneori ** însemnau un diletant.

Conte Beniovski.

Dramă în 5 acturi, de Kotzebue, tradusă în rom. de *Buttian*.¹⁾

Persoanele: Guvernatorul dela Camciatca (Bocșa); Afanasia, cocona lui (Rosalia); Feodora, fată de casă (dra Serena); comandantul Cosachevici (Bolog); Conte Beniovski, Crusticov, Ștefanof, Cudrin, Baturin (Serecin, Istratescu, Popovici, Giurman, Stoicici); Caserinov, neguțător (Farcaș); un ordonanți (Linca). Mai mulți esilați și soldați.

8. Cu Nr-ul 5 din abonament s'a dat

Cuconu Iorgu dela Sadagura sau Nepotul salba dracului.

Joc voios în 3 acturi, de *V. Alexandri*.

Piesa lui Alexandri se dase și la Orăștie.

În Brașov persoanele jucătoare au fost: Bocșa, Serecin, Venter, Rosalia, Popovici, dra Serena, Giurman, Istrătescu, Barbu, Bolog, Linca, Stoicici.

Pe afiș Farcaș se plânge iarăși că publicul nu-l slujește, deci nici el nu va mai „slugări“; și anunță că va mai da numai trei reprezentații.

9. Dintre cele trei piese, drept a 6-a în abonament, s'a dat, în 5 Mai n. 1847:

Femeile viclene în Serail.

Joc voios cu cântări în 2 acte, dela sold, tr. de *Popovici*.

Persoanele: Mameluc, prințul insulei Granat (Bocșa); Isenbart, nici Arap, nici Turc (Serecin); Pincerl, prietinel lui Isenbart (Bolog); Zulima, favorita lui Mameluc (Iacob); Adina, prietina Zulimei (Rosalia); Gumiguti, păzitorul seraiului (Popovici); Himen, zeul femeilor prinse (Linca); Șarolta, o franțeză; Sabina, o șvăboaică; Angelia, o engleză; Pulheria, o româncă; Laura, o italiană, (toate) femei în serail (Giurman, Serecin, Serena, Bolog și **); Sullan, Opium, sfetnicii lui Mameluc (Venter, Farcaș); un păzitor (Stoicici), mai mulți armați de ai lui Mameluc.

¹⁾ Egal cu Butyán pomenit la început.

Pe afiş se află notiţa: „Cu adâncă umilinţă sânt silit a înştiinţa că, nefiind în stare de a putea împlini nici cele trei reprezentaţii ce făgăduisem, am hotărît a da la fiecare abonat bileturile ce mai restează îndărăpt.“

10. In 9 Mai n. 1847 s'a repetit

Conu Iorgu dela Sadagura.

Deoarece supt Nr-ul 8 nu am dat numele actorilor, îl dau aici: Pitariu Enache Damian (Bocşa); Iorgu, nepotul său (Maniul); slugeriu Gângu (Venter); Gahiţa Rosmarinovici, vaduvă (Rosalia); comisu Agamemnon Chiulafoglu (**); Zoiţa, femeea lui (dra Serenca); baronul Klaine Şvabe (Giurman); jupânul Iţic, zaraf (Istrătescu); un musafir (Barbu); Iftimie, servul lui Damian (Bolog). Mai mulţi musafiri şi ţărani.

Pe afiş, nota: „La sfârşitul acestei piese urmează un joc românesc naţional“; şi: „D. Maniul luă rolă numai în favorul prietenilor săi.“

După aceasta urmează din

Arderea amorului.

Tragedie originală compusă de Maniul, şena din urmă a actului I şi şena I din actul IV.

Persoanele: Câmpescu, boer şi proprietarul moşiei (Bocşa); Joiţa, guvernantă de casă în casa lui (Rosalia); Miron, un tânăr boer (Maniul).

Urmează rugarea celor doi beneficienţi (Balog, Bocşa), cari doresc a fi sprijiniţi de public, pe motiv că: „Grea este chemarea ce am îmbrăţişat, însă dela generositatea Dvoastră atârnă ca să luăm nouă încurajare întru a ne mai săvârşi în această artă. Deci, fiind aceasta şi cea din urmă a noastră producere în Braşov, ne rugăm de deasă părtinire şi cercetare“.

12—13. Actorii nu şi-au ținut cuvântul; reprezentaţia finală a fost cea din 13 Mai n. 1847. Şi anume în beneficiul lui Vasilie Maniul. S'a dat:

Soldatul fugit.

Joc original cu cânturi în 3 acte, de Sigligeti,¹⁾ tr. de *Maniul*.

Persoanele: Conte Monti, italian (Venter); Camila, soția lui (Iacab); Rosa, credincioasa ei (Serecin); Codreanu, colonel (Bocșa); St. Geran, un franțoz (Iacab); un corporal (Barbu); un adiutant (Popovici); Mihai, soldat (*.*); notarul din St. Miclăuș (Bolog); Cărpătiana, o făuriță (Bolog); Grigorie, faur și Vlad, croitor, fiii ei (Serecin, Maniul); Iuliana, orfană (Rosalia); Ștefănică, Ionică, servii făuriței (Popovici, Istrătescu). Mai mulți oaspeți, țărani și vagabunzi în cafeneaua lui Zrini.

După aceasta urmează din

Arderea amorului.

Tragedie originală compusă de *Maniul*, șenele 3, 4, 5 din actul 2 și 7, 8, 9 din actul 3.

Persoanele: Florescu, căpitan pensionat (Bocșa); Munteanu, judele Brăilei (Pădure); Bucherescu, director de poliție (Istrătescu); Miron, un tinăr boer (Maniul); Amalia, soția lui (Rosalia); Joița, guvernanta de casă, în casa ei (Iacab); Aurelian, argatul lui Miron (Popovici). Mai mulți vânători și doboranți.

„Domnii diletanți luară rolele în favorul beneficiantului.“

Apoi la urmă: „Cinstit public! Incredințat de dragostea și bunăvoința Dvoastră, cu care v'ați arătat către ceilalți ai mei companioni, îmi iau îndrăzneală a vă ruga pentru o bună primire și deasă căutare. Al D-voastră adânc cinstitori *Vasilie Maniul*.“

Observ scurt că trupa a jucat și piese ungurești.

Exemplul trupei maghiare, scurta tradiție a diletantismului român în Brașov, generositatea locului și iubirea de „Țară“ ne aduse la 24 Mai n. 1847 o reprezentație remarcabilă.

Pentru o deplină lămurire dau afișul din aceiași colecție:

¹⁾ Sigligeti!

Brashov.

(Cu învoirea deregătoriei locale).

LUNI în 24 Maiu n. 1847

Tinerimea română deletantă va avea cinste a produce în
SALA REDUTULUI DIN CETATE
SPRE
FOLOSUL NENOROCIȚILOR ARȘI
DIN
Bukurești
REGULU.

Tragedie în 5 Acte, din limba germană tradusă de d. I. Văcărescu

Persoanele:

M. Atilie Regulu		D. A. Istratescu
Atilia, a lui soție		Mad. D. Rozalia
Publiu, tribun al poporului	} feciorii lor	D. I. I. Pădure
Seran, în vârstă de 17 ani		D. P. C. Popazu
Muțiu, în vârstă de 5 ani		D. T. Istratescu
Bodostor, trimis al Cartagenei		D. D. N. Teclu
Miho, al lui rob		D. I. Dimian
Valeriu	} senatori	D. I. Martinovici
Anniu		D. C. I. Popazu
Manliu	} cetățeni	D. N. Birt
Secstu		D. D. Alecsie
Tulu		D. M. Petrașcu
Crispu		D. I. A. Navria
Marcu		D. Barbu
Cenio, scriitoriu și pri(s)tav		D. T. Stoica

Senatori, Popol, Lictori.

Intâmplarea e la Roma.

La urmă va fi un Tablou, aranjăruit de D. Istratescu.

Prețurile:

Scaun închis pă galerie: 30 cr. — Scaun închis jos 24 cr. — Parter 16 cr.
Indărăpt 10 cr. argint.

Bileturi se vor căpăta luni la canțelaria teatrului și sara la cassa teatrului.

Inceputul la 7½ ceasuri.

Până la acest afiș nu știam că vreo lucrare de Ioan Văcărescu s'ar fi reprezentat în Transilvania. *Regul*, piesă de Collin, scrisă n Viena cu tendințe antinapoleoniene, fusese o piesă patriotică; patriotică eră și pentru Românii tineri-brașoveni cari,

dându-o, se caracterizau și pe sine. Erau tineri inteligenți, pictor era Istrătescul, care „aranjeruia“ tabloul; Popazii, Teclu erau din prime familii, cași Birt și Navrea, deși aceștia veniau dinspre Scheiu. Dintre actorii lui Farcaș le-a dat ajutor d-na Rosalia.

Diletanții brașoveni, în *afișele lui Trausch*, revin abia în 11 Iulie 1852, într'o Duminecă. Era vorba de-a juca în folosul zidirii școalelor centrale, faptei strajnice a Brașovenilor. De astă dată ei au reprezentat *Omul în codru negru, dramă în 3 acte*, de „Boari și Frederic“, traduși de *Ch. I. Crăciunescu. (Heft XXVI)*.

În acelaș an, 1852, în 15 August, diletanții români joacă două piese românești:

1. *Ștefu Nerodu* seau *Ce știi aceasta la ce e bună?*

O tradusese, pentru teatrul din București, de mulțișor, *I. Nițescu*,¹⁾ din *A. Kotzebue*.

2. *Musa dela Burdujeni*, farsă într'un act, de *Costache Negruzzi. (Heft XXVII)*.²⁾

Tot în anul 1852, în 16/28 Decembrie, s'a dat *O sòare la mahala*, comedie în 2 acte de *Costache Caragiale*.

Diletanții variază:

Coconu Anastase Scărlătescu	Navrea
Cocoana Mândica, soția sa	Rosalia
Anghirița, fiica lor	Charlota
Coconul Zamfirache, împeșitul Anghiriței	Russ
Musiu Jean, dascăl de ghitară și amantul Anghiriței	**
Coconu Eftimie, un provincial prietin al casei	Fluștureanu
Kir Stefan, un rachier bogat	Orghidan
Ioan, sluga lui coconu Anastase	Emilian
Necșiu	**

Emilian era (de sigur) arhitectul Ștefan Emilian, care-a trecut apoi la Iași.

Biletele le vânduse G. I. Nica la „bolta“ sa.

Lui *Iorgu dela Sadagura* (Iași 1844) îi trebuiseră trei ani, ca să ajungă până la Orăștie; *Soarelei* lui Caragiale cinci, ca să vie din București până la Brașov.

¹⁾ Nițescu.

²⁾ Biletele le vindea Bucur Pop la „cancelarie“.

Așezându-se pe lucru entuziast diletanții nu încetară nici în 1853.

În acest an, în 8/20 Iunie, ei reprezentară:

1. *Prețioasele*, com. 1 act, de Molière, tr. de I. D. Ghica.

De mult fuseseră traduse de tinărul Ghica, cel care mai târziu a fost ministru, diplomat, azi cunoscut mai ales ca interesant corespondent al lui V. Alexandri.

Rosalia jucă pe Madelona, Charlota pe Cati, Emilian pe Mascarilie, Fluștureanu pe V. de Jodelet.

2. *Doi țărani și cinci cârlani*, com. 1 a., de Costache Negruzzi.

Un Rátz jucă pe Leonescu, Emilian pe Miron, Angel pe Terente, Charlota pe Domnica și Rosalia pe Vochița. (*Heft XXVII*).

În 24 Noembrie 1853 diletanții au reprezentat

1. *Nunta țărănească* a lui Vasile Alexandri, jucând Angel, Emilian, Rátz, Alesiu, Rosalia, Ucenicescu, Russ, și

2. *Actorul fără voe*, de E. Winterhalder, jucându-l Bellissimus (intendent) și Fluștureanu.

Autorul Winterhalder a fost un Neamț romanizat, amic al lui C. A. Rosetti, tipograf jidanofil; Ucenicescu va fi fost Ucenescul, care fusese elev al lui Anton Pann, profesor de psaltire cântată, propusă și lui G. Bogdan-Duică (în casele unde azi locuiește venerabilul preot I. Prișcu, văr bun cu Duică); iar Bellissimus trebuie să fie acel dascăl pe care eu l-am cunoscut bine, foarte bine, cunoscând și nuelele de crudă trestie galbenă, cu care el, mai târziu, corecta sburdălniciile copilărești ale subsemnatului! (*Trausch, Heft XXVIII*).

Heft-ul XXVIII cuprinde și afișele din 1854.

În 13 Ianuarie 1854, sub directorul de teatru Carol Friese s'a putut da, de anul nou românesc, *Musa dela Burdujeni*. Muzica cântecelor o scrisese — Emilian!

Iar în 4/16 Ianuarie s'a dat *Robert șeful bandiților*, dramă în 5 acte, după Schiller, de A. Vasiliu.

Hoții lui Schiller, în Brașovul românesc, intrară așadar în forma unei prelucrări franceze, traduse de Vasiliu.

Diletanții cari au jucat *Hoții* au fost: Navrea, Rätz, Fluștureanu, Rosalia, Cioflec,¹⁾ Verza, Russ, Popea, Toma, Alessiu, Ucenicescu, H. Costi, **, **, Montanescu, Zainga.

Biletele se vândură la „bolta“ lui Nicolae Birt.

Aruncând o privire înapoi pe teatrul acesta, ajutat de străini, îmbrățișat de diletanți inteligenți, printre care puține nume necunoscute apar, putem zice că Brașovenii au fost și în această privință credincioși tradiției lor *vechi*: de-a *privi* mereu spre București, de a *primi* dela ei ce 'n fiecare moment era *mai* nou, actual, ultim progres românesc.

Intr'o eventuală istorie a teatrului român în Ardeal, dar istorie de amănunt, afișele lui Trausch vor figura ca izvor bun.

Dacă de această istorie s'ar apuca *din vreme* vre-un tinăr literat de talent, ar fi chiar la timp.

În acea scriere Brașovul va avea un rol pe care-l văd în contururi clare, pe care, spre marea mea părere de rău, *nu* eu îl voi scrie.²⁾

G. Bogdan-Duică.

Cluj, 13 Mai 1929.

¹⁾ Dascălul primar? Cred că da.

²⁾ Afișele fiind *unice*, nu se găsește vre-un Brașovean bogătel să le fotografieze pentru „Astra“, Academie și câteva biblioteci universitare? Afară de cele citate mai sunt două de *Ioan Barac*, despre care voi vorbi abia într'o lucrare (terminată) despre acest pretins-poet român. *G. B. D.*

Prefectura română a Țării Bârsei din 1848 și 1849

Literatura istorică a Ardealului prezintă foarte multe lacune. Chiar și marea epocă a anilor 1848 și 1849, care a pus temelia independenței noastre naționale și politice de astăzi, nu-și are încă istoria ei generală și sintetică.¹⁾ Cine mai știe astăzi ceva despre marea mișcare națională dela 1848 a Românilor din Brașov și Țara Bârsei, care a stat la început, putem zice, în capul întregii mișcări românești de atunci a Ardealului?

Pricina de căpetenie a acestei regretabile lipse a istoriografiei noastre a format-o și o formează în primul rând raritatea documentelor scrise ale acelei epoci, care au fost distruse în cea mai mare parte în urma evenimentelor tragice de atunci și a persecuțiilor care le-au urmat.

Izbutind a scoate la iveală o serie întregă de documente importante privitoare la activitatea națională și războinică de atunci a Românilor acestui ținut, documente necunoscute încă până astăzi, voi încerca, nu a face istoricul ei amănunțit, cece ar recere prea mult timp, ci de a schița deocamdată în linii generale momentele ei mai însemnate.

Brașovul, artera economică de căpetenie a celor trei provincii ale „Daciei“ în curs de mai multe secole; orașul care a scos de sub teascurile lui primele tipărituri ale slovei românești, ajunsese, mai ales începând cu veacul al 18-lea, nu numai un centru însemnat de cultură românească — aproape întregul lui comerț extern trecuse în mâinile Românilor — ci și un centru intelectual și politic din care se alimenta zi de zi idea unității naționale, economice și politice a poporului românesc.

Una dintre cele mai strălucite dovezi a rolului Brașovului din punct de vedere al susținerii legăturilor dintre Românii din

¹⁾ Istoria noastră națională a suferit o mare pagubă prin arderea în anul 1849 a arhivei Comitetului Națiunei Române din Sibiu, în care se găseau toate rapoartele prefecturilor militare românești ale Transilvaniei. Gheorghe Barițiu, care a publicat cele mai multe dintre documentele rămase ale revoluțiunii și războiului civil dela 1848 și 1849, scria în „Transilvania“ din 1875: „Din câte documente românești pe anii 1848-9 se află publicate... încă nu se poate scrie istoria anilor 1848 și 1849, decât numai în mod foarte unilateral“.

Transilvania, Țara Românească și Moldova și al promovării ideii unității lor naționale și politice, o găsim și în corespondența comitetului revoluționar polon din Paris din prima jumătate a veacului trecut. Intr'o scrisoare a agentului din București a acestui comitet, din 10 Decembrie 1838, adresată președintelui lui, principelui Adam Czartoryski la Paris, citim: „*Idea unirii întregului popor românesc sub unul și același schiptru preocupă toate mințile. Ideea aceasta este susținută foarte puternic (puissamment) de către Românii din Transilvania cari vin aici pentru a fi de folosul public și a-și desface produsele lor industriale*“¹⁾ Cine alții erau în primul rând acești Români, decât harnicii, industriașii și inimoșii Brașoveni, despre cari chiar și Simion Bărnuțiu era nevoit să scrie la 1848, că „au fost în totdeauna cei mai lucrători și mai înflăcărați pentru națiunea română“²⁾

La pregătirea renașterii naționale a Românilor ardeleni, Românii brașoveni au contribuit cu mult mai mult decât se știa până astăzi. Alexandru Papiu Ilarianu, autorul celei mai bune istorii a acestei epoci glorioase, deși nu vorbește pe larg despre mișcarea națională a Românilor din acest ținut, totuși recunoaște rolul lor covârșitor în opera de redeșteptare a românismului și de îndrumare a lui pe calea libertății și unității sale.³⁾

¹⁾ „L'idée de la réunion de toutes les populations valaques sous un même sceptre occupe toutes les têtes. Cette idée est puissamment entretenue par les Valaques de Transilvanie qui viennent ici pour s'utiliser et faire valoir leurs industries“. G. P. Panaitescu, *Planurile lui Ion Câmpineanu pentru unitatea națională a Românilor*, în Anuarul Institutului de Istorie Națională al Universității Cluj, vol. III din 1924—25, p. 95.

²⁾ Vezi scrisoarea lui Simion Bărnuțiu din 7 Aprilie 1848, către Iacob Mureșianu, publicată în revista *Transilvania*, Nr. 4 din 1921.

³⁾ Vorbind despre marea importanță pentru românism a apariției în anul 1838 a primului ziar politic al Românilor ardeleni, *Gazeta Transilvaniei*, Papiu scrie: „Meritele Gazetei pentru cultura și deșteptarea națională nimeni nu e în stare a le putea descrie după cuviință. Redactorele Barițiu cu multă înțelepciune își știu alese de scaunul redacțiunii *Brașovul, ai căruia locuitori români în toată Dacia superioară (Transilvania — N. Aut.) sunt cei mai culti, cei mai zeloși, cei mai avuți, purtătorii negoșului oriental. Singur între atari români și într'o urbe română de așa pozițiune putea să se facă Gazeta școala politică și literară a toată Dacia*“. — A. Papiu Ilarianu, *Istori'a Romanilor din Dacia superioare*. Viena 1852, tom. I pag. 217.

Chiar și punctele principale ale programului politic al Românilor ardeleni, stabilit în marea adunare din 3/15 Mai 1848 de pe Câmpul Libertății dela Blaj, fuseseră formulate încă în consfătuirea dela Paști a fruntașilor Români brașoveni, la care fusese de față și Simion Bărnuțiu și în care se hotărîse între altele și *„proclamarea independenței politice și naționale a Românilor de sub stăpânirea austriacă și ungurească“*.

Vestea revoluțiunii dela Paris din 22 Februarie 1848 n'a provocat nicăiri în Ardeal o însuflețire mai mare ca între Românii din Brașov și împrejurimi și mai ales în mijlocul tineretului lor universitar, pătruns de fiorii redeșteptării naționale și familiarizat cu ideile liberale ale veacului, dezvoltate sub influința marelui revoluționar dela 1789. Acești tineri se distinseseră și înainte de 1848 printr'o energie și mândrie națională neîntrecută, care contribuie foarte mult la încurajarea și însuflețirea tinerilor români din celelalte ținuturi ale Ardealului, în cari Ungurii reușiseră să nimicească, prin sistemul lor de robire morală, până și ultimele resturi ale sentimentului demnității naționale românești. Răposatul cavaler Ioan Pușcariu laudă în memoriile sale foarte mult purtarea frumoasă și românismul deschis și „pe față“ al studenților români brașoveni dela universitatea din Cluj, care avu o influență bună nu numai asupra acelor studenți români, cărora le era rușine chiar și de neamul lor, ci *chiar și asupra colegului lor Avram Iancu, căruia profesorii îi unguriră și numele și-l înscriseră în matricolele școlii ca romano-catolic.*¹⁾

Dar și dela un alt bărbat de seamă al istoriei noastre, dela învățatul vicar unit Ștefan Moldovanu avem mărturia, că studenții

¹⁾ „Când studiam eu la Cluj în liceu filozofia Avram Iancu era student la drepturi tot în acel liceu și era înmatriculat sub numele Jánk Ábráhám, romano-catolic, ce era identic cu ungur. După-ce eu însă cunoscu pe frateșău, așa numitul popa Lepedeu, ce era de statură înaltă, și spusei colegilor mei români, că Iancu e român, ortodox, a cărui frate a studiat teologia în Sibiu pe când eu eram acolo, Brașovenii colegi, cum era Secăreanu, Costi Ioan (Const. G. Ioan), Lacea, Găitanu și alții asemenea, toți oameni cu parale și Români pe față, luară pe Iancu la trei parale până recunosc că și el e român gr. or. Viața studenților dela Cluj însă avea o direcțiune cu totul beche-rească și Iancu ca mulți alți Români nu a putut aci câștiga o educațiune mai poleită, până ce nu intră în societatea Brașovenilor români pe față“. — Vezi I. cav. de Pușcariu, *Notițe despre întâmplările contemporane*, Sibiu, 1913, p. 30.

români dela Braşov „au ridicat vaza românismului la şcoala din Cluj“ şi că ei chiar şi în tovărăşia unor „grafi şi baroni ca Bornemissa, Eszterházy, Jozsika, etc.“ ştia să rămână Români.¹⁾ Acelaş lucru îl afirmă şi episcopul Nicolae Popea în „Memorialul Mitropolitului Andrei baron de Şaguna“, lăudând purtarea dela Cluj a tinerilor români braşoveni, cari îşi afirmau românismul lor „fără sfială, ba încă cu oarecare fală naţională.“

Imprietinirea şi colaborarea unor astfel de tineri entuziaşti cu tovarăşi de studii din celelalte părţi ale Transilvaniei, ca : Avram Iancu, Ioan Buteanu, Petru Dobra, Vasile L. Popp, Iacob Bologa, Ioan Pipoş şi alţii, nu putea să aducă decât cele mai bune roade. Aceşti tineri fruntaşi braşoveni, ignoraţi până astăzi de istoriografia noastră, au fost nu numai organizatorii şi conducătorii însufleţiţi ai prefecturii şi ai armiei naţionale româneşti a Ţării Bârsei dela 1848 şi 1849, dar şi cei mai zeloşi sprijinitori materiali şi morali ai întregii mişcări naţionale româneşti de atunci a Ardealului.

Inceputurile mişcării naţionale din Ţara Bârsei. Românii așediază primăria Braşovului.

Marea răsturnare politică care cutremură la 1848 întreaga Europă nu numai că nu surprinse pe Români, ci putem zice, că la pregătirea ei a contribuit şi progresul lor naţional din ultimele decenii.

Încă de pe la sfârşitul anului 1847 începuse a se simţi apropierea unor evenimente mari. O atmosferă grea începu să apese întreaga viaţă politică şi economică a monarhiei Habsburgilor. Guvernatorul Transilvaniei, contele Iosif Teleki, cerea încă în Ianuarie 1848 informaţii dela „marele judeţ“ al Braşovului şi Ţării Bârsei²⁾ despre „cauzele stagnării comerţului cu Moldova şi Valahia“³⁾.

¹⁾ S. M. *O trăsătură caracteristică din viaţa lui Avram Iancu*, în numărul jubilar 1838-1888 al *Gazetei Transilvaniei*, p. 22.

²⁾ „Marele judeţ“ era în acelaş timp administratorul districtului şi primarul oraşului Braşov. Până la 1848 el a avut toate atribuţiunile unui guvernator de provincie şi chiar şi dreptul de execuţie capitală (*jus gladii*).

³⁾ Pentru aceasta şi cele următoare vezi actelele secrete așa zise „prezidenţiale“ din arhiva oraşului Braşov, neînregistrate şi necercetate până astăzi.

La sfârșitul lui Februarie guvernatorul ordonă confiscarea unei broșuri revoluționare ungurești apărute sub titlul „Independența Huniei“.

Vestea revoluțiunii dela Paris din 22 Februarie, și a revoluțiilor din Viena și Pesta dela 13 și 15 Iunie, transformă mișcarea latentă de până atunci într'o însuflețire și agitație de nedescris, atât a Românilor cât și a Ungurilor din Ardeal. Românii simțeau apropiindu-se ceasul desrobirii și măririi lor naționale, iar Ungurii visau independența Ungariei și unirea cu ea a Ardealului.

Magistratul săsesc al Brașovului, administratorul orașului și al întregului district, înspăimântat de „tristele evenimente dela Paris“, care au umplut de nădejde toate popoarele asuprite ale Europei, cere în 22 Martie 1848, dela guvernul Transilvaniei autorizația reînființării pentru paza orașului a „gardei civile“ care nu mai funcționase din anul 1809.

Mișcarea națională a Românilor progresează din zi în zi. Proclamații ascunse circulă în popor. Guvernul Transilvaniei ia dispoziții pentru descoperirea și reprimarea lor. Românii brașoveni încep să pășească energic cu pretențiunile lor.

La 1 Aprilie 1848 comitele Salmen, capul națiunii săsești, scrie din Sibiu „județului“ Brașovului, că „a aflat din izvor vrednic de credință, că dispoziția Românilor din acel ținut ar fi îngrijitoare“. Cauzele nemulțumirii lor ar fi următoarele:

1. „Refuzul din partea Sașilor al primirei Românilor în funcțiunile magistratale, în consiliul comunal și în bresle“.

2. „Nepublicarea unei ordonanțe a guvernului din anul 1847 favorabile pentru Români“.

3. „Impunerea Românilor din Săcele, cu ocaziunea obținerii dreptului pentru târguri săptămânale, cu o taxă „omagială“ de 1662 fiorini, etc. etc.“.

Marele județ sau „judele primar“, cum i-se mai zicea pe atunci, al Brașovului, Ioan de Albrichsfeld scrie în raportul său secret cătră șeful națiunii săsești din Sibiu între altele:

„In timpul din urmă 2 juriști valahi Secărianu și Gheorghe Ioan (Constantin Gh. Ioan) au petiționat pentru a fi primiți la secretariatul Magistratului. Primirea lor însă a fost refuzată cu considerare la legile țării în sensul cărora nu pot fi admiși în

aceste posturi de cât indivizi aparținători națiunilor și confesiunilor privilegiate. In contra acestei hotărâri ei au înaintat recurs la guvern și la înalta Curte“.

Casa părintească a lui C. I. SECĂRIANU și reședința prefecturii românești a țării Bârsei în 1848 și 1849. In această casă a locuit cât-va timp și *Andrei Mureșianu*.

Amintind faptul că conducătorii din ultima dietă a Transilvaniei ai „națiunii surori maghiare“ ar fi fost dispuși de a face unele concesiile Românilor, Albrichsfeld e de părere, că ar fi mai bine să se facă Românilor unele concesiile *de bună voie*, decât ca acestea să fie admise mai întâi de Maghiari și impuse apoi națiunii săsești în contra voinței ei. Mai scrie apoi că a

făcut „Universității“ naționale săsești din Sibiu¹⁾ încă în Decembrie 1847 propunerea, ca concesiunile făcute Românilor să fie primite de către națiunea (săsească) întreagă și să fie înaintate apoi spre aprobare Principelui (Împăratului). „Aflând despre această propunere — continuă el — Românii s’au mai liniștit întru cât-va“.

Această liniștire era numai aparentă, căci Românii prindeau din zi în zi mai mult curaj.

Pătrunși de fiorul libertății naționale tinerii români dela universitățile din Viena și Pesta începură a se întoarce la vetrele lor. Ei aduceau cu sine o însuflețită proclamație anonimă tipărită și adresată „Fraților români“, care îndemna poporul românesc la scuturarea jugului său secular. Guvernatorul Teleki trimite în 8 Aprilie marelui județ al Brașovului traducerea ungurească a acestei proclamații, în care poporul este provocat „să refuze imediat serviciile urbariale (robotele) și să se libereze cu forța brațelor lui“, ordonând urmărirea și arestarea răspânditorilor ei.

Poliția săsească găsește două exemplare din această proclamație în conacul din Turcheș (Săcele) la tânărul student dela politehnica din Viena, Ioan Juga, fiul fruntașului brașovean Gheorghe Juga, care ținea pe atunci domeniul Turcheș în arendă, însă toate încercările ei de a afla dela curajosul tânăr român despre autorii ei sunt zadarnice.

Prin Brașov încep să circule foi volante manuscrise, cu niște versuri mai puțin violente ascunse însă sub titlul: „Cuvântul Sfintei Scripturi“ și sub motto-ul: „Cereți și vi se va da vouă; bateți și vi se va deschide; Căutați și veți afla!“ și cari imitează pe autorul imnului libertății noastre:

Deșteaptă-te Române! Și ce făptură doarme?
Când vâjâe zefirul, cu aripi de libertăți,
Inalță-ți trista față de tirânii pălită,
Să-ți cază o rază sfântă, să scapi de nedreptăți!

¹⁾ Sașii ardeleni formau până la 1848 o unitate politică autonomă cu teritor propriu (fundus regius), iar ocârmuirea lor purta numele „Universitatea sașilor“ (Universitas Saxonum).

De-aveți în oase suflet și simț de libertate
La drepturi! ce natura în frunte ne-a înscris!

— — — — —

La cereri pentru drepturi, la libertate sus!
Pe calea ce ne-arată Scriptura și Isus!

Sub presiunea marilor evenimente ce se apropiau, conducătorii Sașilor din Sibiu se văd constrânși a promite prin manifestul lor dela 3 Aprilie 1848 *deplina libertate politică și civilă a Românilor în „Țara Săsească“* (Sachsenland). Această frumoasă promisiune, care pentru a avea putere de lege trebuia să primească și aprobarea dietei Ardealului și sancțiunea regelui, nu putu însă mulțumi pe înflăcărații tineri români, nerăbdători și dornici de acțiune.

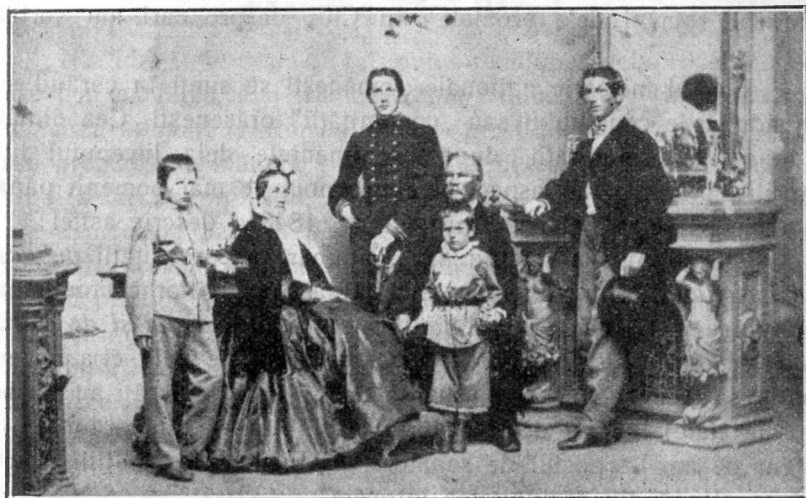
În zilele de 10, 11 și 12 Aprilie mișcarea Românilor din Brașov și împrejurimi ia proporții grandioase.

Judele raportează la 11 Aprilie guvernului că Români cer cu amenințări ca Magistratul să le satisfacă fără întârziere promisiunile; ei cer *primirea imediată a mai multor Români în senatul Magistratului (consiliul județean) și a altor 50 de Români în consiliul comunal de o sută (centumviral) al Brașovului*. Foarte cu greu s'a putut în sfârșit învoi cu conducătorii Românilor, ca aceștia să prezinte pretențiunile lor în scris și printr'o deputațiune. „Spre seară — scrie Albrichsfeld — se adunară în piața orașului (în jurul primăriei) vre-o 600 de valahi — între cari foarte mulți Seceleni — sub conducerea tânărului avocat Constantin I. Secărianu, hotărâți să aștepte rezultatul petițiunei ce urma să fie prezentată în ziua următoare“. Albrichsfeld mai raportează că într'o adunare recentă a Românilor s'ar fi citit proclamații revoluționare.

Miercuri, în 11 Aprilie, 400 de Români pătrund sub conducerea avocaților Ioan Bran și Costache Secăreanu în Magistrat și în fața „senatului“, în plină ședință, cer satisfacerea imediată a cererilor lor, fără a prezenta nici de data aceasta vre-o cerere în scris. Se încinge o dispută vehementă. Români nu vor nici decum să cedeze. Li-se cere din nou petițiune scrisă. Sașii încearcă a-i liniști cetindu-le manifestul dela 3 Aprilie 1848 al „Universității“ din Sibiu. Ei îi invită la răbdare, cerându-le

iarăși petițiune scrisă și promițându-le împlinirea în curând a cererilor lor.

„Spre seară se lăți vestea — raportează la 13 Aprilie judele Albrichsfeld — că în aceeași noapte sau în noaptea următoare Români care așteaptă ajutor din Săcele, vor da năvală asupra orașului și vor exopera cu forța ceea-ce li s'a refuzat. In urma acestor svonuri am luat toate dispozițiunile de apărare“.

Primul prefect al legiunii române a țării Bârsei, IOAN BRAN (POP DE LEMENY) cu familia, la 1866.

Atât trupele împărătești cât și garda civilă săsească au fost nopți dearândul alarmate și gata de război, cu toate că Români erau încă aproape cu desăvârșire lipsiți de arme și nepregătiți pentru un act desperat, care s'ar fi sfârșit, de sigur, cu pierderea conducătorilor lor, de cari vor avea în curând nevoie în acțiunea comună cu Sașii împotriva atacurilor insurgenților maghiari.

Precum se vede și din documentele ce le publicăm, lipsa cea mare de arme și material de războiu a contribuit foarte mult la slăbirea acțiunii naționale a tineretului românesc din Brașov și țara Bârsei. Cu toate acestea ea provocă reforme adânci în administrația săsească a districtului. Incă în 19 Aprilie 1848 fură

primiți spre practică la Magistrat următorii tineri români, cari toți terminaseră cursul de avocați dela „tabla regească“ sau curtea de apel a Transilvaniei din Târgul-Mureșului: *Constantin I. Secărianul, Constantin G. Ioan, Constantin Panțu și Vasile Lacea junior*, cari depuseră în aceeași zi jurământul îndatinat. „Aceștia sunt — scrie Gazeta Transilvaniei dela 8/20 Aprilie 1848 — cei dintâi Români, cari ca greco-răsăriteni neuniți dela Reformațiune încoace intrară în folosirea drepturilor politice în acest district“. Tinerii acestia nu erau alții decât însufleții studenți români dela școalele din Cluj, despre cari am vorbit mai sus.

Efectul mișcării naționale românești se simți în curând și în adunările consiliului sau „comunității“ orășenești. Cea dintâi adunare a comunității, după evenimentele dela începutul lui Aprilie, prezenta un aspect cu totul nou, ne mai pomenit până atunci. „Gazeta“ dela 22 Aprilie st. v. 1848 o descrie astfel :

„În 26 Aprilie se țin aici o adunare a comunității *publică ca niciodată...* Intre altele se determină ca pe viitor comunitatea să nu se mai aleagă ea pe sine, ci *să fie aleasă din și de cătră toți locuitorii câți au drept ae cetățean și nu pe viață*, ci a cincea parte să iasă pe fiecare an : iar cetățeni să fie toți câți au moșie (proprietate) în preț de 700 fiorini argint, sau și numai un venit sigur pe an. La postul de senatori să nu mai fie candidație, ci să se aleagă din comunitatea întreagă“.

Acestea fură primele reforme liberale și democratice introduse de sași în administrația ținutului Brașovului, de când ei primiseră acest privilegiu dela regii Ungariei dinainte de asta cu mai bine de 600 de ani. Deși ei fură siliți la aceasta de Români, totuși nu trebuie să uităm că și în mijlocul lor se înjghebase în ultimele decenii, mai ales sub influența literaturii romantice germane dela sfârșitul veacului al 18-lea, un curent liberal, favorabil apropierii lor de națiunile conlocuitoare. Grupul Sașilor liberali câștigă o influență din ce în ce mai mare. Din el făcea parte însuși judele Albrichsfeld, despre care Gh. Barițiu ne spune în Istoria sa, că „era un om moderat și prevăzător și *bine înaintat în ideile veacului*“. Numai acestei împrejurări trebuie să mulțumim, că cu toată ura dintre Sași și Români s’au putut totuși evita conflictele sângeroase dintre aceste două nații, putându-se

în cele din urmă stabili, cătră toamna anului 1848, chiar și o colaborare armată între Români și Sași contra dușmanului comuni: Ungurii, cari începuseră deja războiul împotriva Austriei și cruzimile lor împotriva Românilor.

Cauzele ridicării cu război a Românilor împotriva Ungurilor. Intemeierea și organizarea prefecturii militare românești a Țării Bârsei.

N'a fost în Europa la începutul revoluției dela 1848 o mișcare mai pacinică, mai frumoasă, mai demnă și mai impunătoare ca marea adunare a Românilor de pe Câmpul Libertății dela Blaj, pregătită de mândra pleiadă a tineretului ardelean de atunci: juriști, advocați, profesori, abia eșiți de pe băncile universităților. Este cunoscută părerea reprezentantului armatei împărătești din Ardeal la această adunare, a generalului Schurter, care „declara în mod public“, că: „de când e a văzut mai multe adunări de popor prin Elveția, Alsacia etc., dar *adunare de popor atât de număroasă, care totuși să fie condusă întru atâta liniște, să documenteze atâta cultură, atâta seriozitate, atât entuziasm nobil, n'a văzut în toată Europa*“.¹⁾

Adevărul acestei păreri mai mult decât favorabile pentru Români a generalului austriac este confirmat și printr'o scrisoare confidențială de atunci a comitelui Sașilor din Sibiu, Francisc de Salmen, nepublicată încă până acum. Geloși de succesul adunării Românilor, Sașii luară inițiativa convocării unei adunări asemănătoare a poporului săsesc, pe ziua de 4 Iunie 1848 la Mediaș. „De aceea, scrie „graful“ Sașilor, am fixat un termen atât de lung, pentru a putea pregăti până atunci spiritul poporului în mod demn și eficace pentru acest act important al vieții lui politice și pentru a da adunării o direcțiune mai sigură și neîndoelnică... Universitatea Națiunii a putut cu atât mai puțin renunța la aceste motive, cu cât a socotit, că *față cu adunarea populară dela Blaj care a decurs într'un mod atât de exemplar*, ar fi foarte îndoelnic și periculos de a pune la cale o demonstrațiune, care fără de pregătirea necesară ar fi supusă tuturor eventualităților și *ar rămânea astfel din punctul de vedere al demnității și al*

¹⁾ Papiu, op. cit. II p. 231.

amploarei sale, în mod desavantajos și întristător cu mult îndărățul adunării dela Blaj."¹⁾)

Popor, care în lupta sa cu nenumăratele seminții barbare în decurs de aproape două milenii a învățat să prețuiască pacea și cultura, Românii încercară la 'nceput a convinge pe vrăjmașii lor despre marile nedreptăți ce le suferiseră și le sufereau încă în Ardeal, pe cale pacinică și prietenească... Maghiarii și mai cu seamă conducătorii lor, răsfățați și amețiți de delirul puterii și stăpânirii, care face pe oameni să-și piardă cumpătul, nu erau încă copti și pregătiți pentru o astfel de „renunțare“ la pozițiunea și la „drepturile“ lor câștigate, fie cât de de mult, prin uzurpațiune și prin forță. *Numai forța putea decide deci și la 1848 și la 1849.*

Istoriografia noastră n'a dat și nu dă nici astăzi destulă importanță — de cărțile de școală nici nu mai vorbim — faptului, că atitudinea războinică a Românilor dela 1848 și 1849 a fost *provocată* de Maghiari. Până la măcelul dela Mihalț din Iulie 1848 nu li-se clintise Ungurilor nici un fir de păr din cap. Românii nu prinseră armele decât când văzură că nu mai au altă scăpare. Răzbunarea și represaliile lor fură atunci însă groaznice.

Cu toate promisiunile mari și frumoase pe care le făcuseră Românilor și Slavilor în primele zile ale revoluțiunii, promisiuni care amăgiră pe mulți dintre conducătorii acestora, Ungurii nu numai că nu se ținură de cuvânt, dar săvârșiră cele mai crunte acte de violență și tiranie față de popoarele care încercau să între în posesiunea drepturilor promise.

Purtarea Ungurilor redeșteptă în sufletele românești simțămintele războinice strămoșești. Din lipsa de organizare, de arme și de mijloace materiale Românii nu se găseau însă în situațiunea de a începe un război numai prin forțele lor proprii, precum începură Ungurii războiul lor cu Austria, care dintr'o mare neprevedere politică încercase în primele luni ale revoluțiunii garnizoanele din Ungaria și regimintele ungurești cu arme, muniții, mate-

¹⁾ Este interesant a ști că din cei 160 de fruntași români ardeleni aleși de adunarea dela Blaj în deputațiunile destinate a prezenta cererile Românilor în fața tronului și a dietei Transilvaniei (înșirați de Papiu în vol. II, pag. 298), *mai mult decât 30 erau brașoveni.*

riale și mijloace financiare.¹⁾ Pe lângă aceasta Ungurii mai aveau de partea lor și cea mai mare parte a nobilimei puternice și bogate a țării. Prin forța împrejurărilor Româniilor nu putură începe războiul de eliberare decât cu sprijinul și în alianță cu Austria și cu armata ei împărătească din Ardeal compusă în mare parte din Români.

Ce-i drept, nici Austria nu ne fusese prietină sinceră, dar Româniilor găsiră totuși de multe ori la curtea din Viena scut și apărare împotriva împilărilor ungurești. Iosif II făcuse chiar încercări serioase de a emancipa pe Români, dar toate planurile lui frumoase se năruiră în fața rezistenței turbate a aristocrației maghiare și maghiarizate a țării.

Motivele care au determinat pe Români să lupte alături de Austriaci împotriva Ungurilor au fost foarte bine expuse în biografia marelui bănățean Andrei Mocioni, publicată în „Istoria generală a oamenilor de seamă ai secolului al 19-lea“, apărută la Geneva între anii 1860 și 1866 și în care citim:

„Alegerea pe care Româniilor au trebuit să o facă în 1848 între cele două partide combatante și deopotrivă dușmane românismului, adică între regimul imperial austriac și între maghiarismul revoluționar, nu a fost grea. Româniilor, recunoscând că nu puteau să rămână neutri în războiul cu aceia pe cari îi considerau de tiranii lor seculari, nu putură trece în mod rezonabil decât de partea Austriacilor, mai întâi de toate, fiindcă Austria era partida acțiunii și a legitimității, și a doua, pentru că germanismul era mai puțin amenințător pentru naționalitatea românească și în sfârșit, fiindcă Româniilor voiau să dovedească printr'aceasta guvernului austriac, lor atât de dușman, că „trebuia să respingă orice neîncredere produsă prin denunțările necurmte, care făceau să se creadă că Româniilor nu așteptau decât prilejul de a eși de sub stăpânirea

¹⁾ Intr'un foarte judicios articol intitulat „Temeiurile puterii maghiare“ ziarul principal al Sașilor ardeleni, *Hermanstädter Zeitung vereinigt mit dem Siebenbürgen Boten* din Sibiu, dela 25 Noemvrie 1865, scrie între altele: „Istoria ne învață că Ungurii n'au putut ține piept nici cu Turcii și că au avut nevoie de ajutorul Austriei ca să scape de suzeranitatea turcească... Austria a fost aceea dela care au primit Ungurii și în 1848 și în 1849, trupele armele, munițiile și toate mijloacele fără de care Ungurii n'ar fi putut face nici o ispravă... Factorii principali ai puterii cu cari Ungurii au reușit a obține la 1848 și 1849 rezultate, îi luară deci dela Austria“.

Austriei și a se uni cu conașionalii lor din Moldo-Valahia sau România. Acest prepus a servit din nenorocire mult timp drept pretext pentru persecuțiuni și opresiuni nedrepte.¹⁾

Austriacilor le fusese însă la început frică și de Români, din cauză că mulți conducători de ai acestora simpatizară la 'nceput cu mișcarea revoluționară a Ungurilor, crezând în posibilitatea unei alianțe româno-maghiare împotriva Austriei și Rusiei, și din cauză că Românii din principate începură a-și îndrepta privirile spre Ardeal, încercând o colaborare cu frații lor de aici. De aceea Austria s'a opus planului înființării unei armate naționale românești în Ardeal²⁾ până când nu fu asigurată pe cale diplomatică din partea Rusiei și a Turciei despre reprimarea revoluțiilor românești din Munteniei și Moldova și despre dizolvarea și împrăștierea oștirii generalului Gheorghe Magheru din „Câmpul lui Traian“, dela sfârșitul lui Septemvrie 1848.

Abia la 21 Octomvrie 1848 reuși *Comitetul Națiunii Române* din Sibiu să obțină dela comandamentul general al armatei austriace a Ardealului de acolo, aprobarea și sprijinul organizării și înarmării proiectatelor legiuni românești din Ardeal. Cu toate că efectivul acestei armate naționale fusese stabilit la aproape 200.000 de oameni, comandamentul austriac nu se putu hotări să dea Românilor decât câte-va mii de puști vechi și foarte puțină muniție. Românii fură nevoiți a-și procura arme pe cale privată. Arma principală a oștirii naționale românești dela 1848 și 1849 fu *lancea* fabricată de făurarii satelor, iar artileria lor se mărgini doar la legendarele tunuri de cireș ale fruntașului român abru-dean și sprijinitor al revoluțiunii naționale, Ioan Sterca Șuluțiu.

Intre cele 15 prefecturi și legiuni românești înființate atunci în Ardeal, una dintre cele mai mari și mai bine organizate fu *Prefectura română a țării Bârsei*. Ni s'a păstrat până astăzi în arhiva bisericeii Sf. Nicolae din Brașov ordinul de numire al prefectului și vice-prefectului ei, iscălit de membrul comitetului central din Sibiu, August Treboniu Laurian. Aceștia nu erau alții decât

¹⁾ *Histoire générale des hommes vivants et des morts dans le XIX-ème siècle*, par des écrivains des diverses nations. Tome II, Genève 1860-66.

²⁾ Neputându-se organiza încă independent, Românii brașovenii se înrolară la 'nceput în garda cetățenească a Sașilor brașoveni.

conducătorii mișcării din Aprilie 1848 a tineretului român din Brașov și jur: *Ioan Bran* și *Constantin I. Secărianu*.

Laurian scrie în 14/26 Octomvrie 1848 din Sibiu între altele: „Vă trimitem și 100 exemplare proclamațiunii, 2 numere, una din 8, alta din 9 Octomvrie. Vedeți de le împărțiți mai ales cea dintâi

CONSTANTIN G. IOAN, tribun al legiunii române a Țării Bârsei în 1848 și 1849.

pentru chemare la miliție. Spuneți și cu gura la oameni, că acum s'a început războiul și chiar spre apărarea și dobândirea drepturilor Românilor. *Noi acum trebuie să ne batem, dară este mai bine pentru noi, să ne batem mai bine armați, mai bine deprinși, mai bine îmbrăcați și mai bine hrăniți...* să nu vă uitați ce fac Sașii, **guardia română e neatârnată**“.)¹⁾

¹⁾ Dr. Sterie Stinghe, *Documente privitoare la trecutul Românilor din Brașov-Șchei*, Brașov 1903, vol. IV, p. 31.

Ioan Bran¹⁾ fu însă chemat în curând în comitetul central din Sibiu, așa că toată organizarea și conducerea efectivă a legiunii sau „guardiei“ naționale românești a Țării Bârsei rămase în sarcina însuflețitului și zelosului tânăr Costache I. Secărianu, căruia nu-i lipseau nici mijloacele materiale absolut necesare pentru acest scop.

N'a fost ușoară organizarea prefecturilor militare ale Românilor ardeleni dela 1848—49 în împrejurările vitrege politice și sociale de atunci. Ca întotdeauna, așa și în anii celei din urmă a lor răsmerițe naționale, Românii ardeleni au trebuit să facă toate „prin ei înșiși“.

Pentru acoperirea cheltuelilor de organizare Comitetul Națiunii Române din Sibiu a trebuit să facă apel la pungile totdeauna deschise ale fruntașilor neamului nostru de atunci. „Noi fraților — spunea un apel al Comitetului din 10/22 Octomvrie 1848, iscălit de Laurianu, Bărnăuțiu, Bălășescu, Micheș, Cipariu și Bran — n'avem case naționale, noi n'avem sume de bani strănse. Deci ne îndreptăm cererea noastră către buna voință a Românilor și-i rugăm frățește, ca fiecare să contribuiască spre ajungerea scopului

¹⁾ *Ioan Bran* s'a născut în anul 1811 în Zărnești, aproape de Brașov. Numele originar al familiei sale, care se trăgea din nordul Transilvaniei, fusese *Pop de Lemeny*. Acest nume l-a și întrebuițat mai târziu. El studiază la Blaj, Sibiu și Cluj, îndemnat mai cu seamă de fruntașul zărneștean și ruda sa, avocatul Nicolae Baiul (1790-1855) și cu ajutorul unei burse (stipendiu) primite dela gremiul neguțătorilor români din Brașov. La 1837 se așează ca avocat la Brașov, unde fu un apărător zelos al intereselor poporului românesc. După-ce în Aprilie 1848 încercă în zadar de a fi numit senator al magistratului din Brașov, luă parte la adunarea de pe Câmpul Libertății și fu unul dintre secretarii ei. În Octombrie 1848 fu numit prefect al legiunii române din Țara Bârsei, iar după aceea membru al Comitetului Națiunii Române din Sibiu. După revoluțiune fu numit inspector al „cercului“ Bran și mai târziu consilier de tribunal iar în 1854 consilier la curtea de apel din Sibiu. La începutul erei constituționale, în 1861, fu numit „căpitan suprem“ (prefect) al districtului Făgăraș. Meritul lui de căpetenie în această funcție fu introducerea limbei românești în administrația județului în locul celei maghiare. A luat parte și la dieta Transilvaniei din 1863 și 1864 și în delegația trimisă de aceasta la consiliul imperial. La 1866, după ajungerea lor la putere, Ungurii îl scoaseră din post. El se stabili apoi ca avocat la Brașov, unde a trăit până la vârsta de 88 ani. Căsătorit cu o membră a fruntașei familiei *Circa* din Săcele, el fu întemeietorul unei frumoase familii românești.

celui sfânt, atâta cât îi va sta prin putință Aduceți Fraților! această jertfă la altariul libertății; căci acum putem zice în adevăr: că ceea-ce dați vouă vă dați!!“

Și din punctul de vedere al sprijinirii acțiunii politice și naționale a Românilor dela 1848, Brașovul a mers în fruntea tuturor celorlalte ținuturi ale Transilvaniei. Jertfele unor case neguțătoarești românești brașovene au fost atât de mari încât și-au pregătit ruina lor de mai târziu¹⁾.

Intre cele 15 prefecturi militare românești ale Ardealului înființate atunci „*Prefectura Terrei Birsei*“ a fost una din cele mai bine organizate. Această organizare se făcu în linii generale conform indicațiunilor primite dela Comitetul din Sibiu, care tipări pentru instrucțiunea militară a „gărzilor“ chiar și „cărți de exercițiu“. ²⁾

Legiunea prefecturii țării Bârsei fu împărțită în mai multe *tribunate*, comandate de câte un *tribun* și un *vice-tribun*. *Tribunatele* fură împărțite în *centurii*, comandate de câte un *centurion* și *vice-centurion*, numiți pe alocuri și *căpitani* și *vice-căpitani*. *Centuriile* fură împărțite în *decurii* comandate de *decurioni*.

Prefectura avea și un *stat major*. Prefecții și tribunii își aveau și „*aghioțanții*“ lor cari iscăleau une-ori ordinele în numele comandanților. Prefectura își avea și sigilul său propriu cu următoarea inscripție cu litere latine:

PREFECTURA TERREI BIRSEI³⁾

¹⁾ Această frumoasă atitudine națională și patriotică a brașovenilor a fost relevată de Gheorghe Barițiu de mai multe ori în scrierile sale. Un călător ardelean scria în revista „Familia“ din Oradea, Nr. 30 din 1880, că a rămas foarte impresionat la Brașov „*văzând laolaltă atâta public român elegant, pe fii și nepoții acelor Români brașoveni, cari au jertfit poate mai mult ca toți Românii transilvăneni la olaltă pe altarul culturai noastre naționale*“.

²⁾ Vezi scrisoarea Comitetului din Sibiu către vice-prefectul *Legiunei Media* (a Mediașului) Ștefan Moldovanu, cu care îi trimite în 22 Decemvrie 1848 cincizeci și una de astfel de cărți, în revista „Transilvania“ din 1876, pag. 164.

³⁾ În mijlocul acestei inscripții era imprimată pe sigil zeita dreptății ținând în mâna stângă cumpăna, iar în mâna dreaptă ramura de măslin.

Afară de aceasta vice-prefectul Constantin I. Secărianu înființă și un escadron de călărași ¹⁾, compus în mare parte din Săceleni — pe atunci vestiți proprietari de herghelii de cai — în fruntea căruia el respinse de mai multe ori atacurile Săcuilor și Honvezilor.

Intre tribunii legiunei românești ai țării Bârsei amintim pe *Constantin G. Ioan*, prietinel nedespărțit și mâna dreaptă a comandantului Secărianu, despre activitatea de atunci a căruia *Gazeta Transilvaniei*, Nr. 3 din 1867 scria între altele: „In timpul războiului civil Constantin G. Ioan, ca unul dintre comandanții gardei naționale luă necurmat parte activă la evenimentele din castrerele împărătești. Precum și familia și firma Gheorghe Ioan așa și el ca cel mai tânăr membru, sacrifică sume mari pentru înaintarea cauzei drepte și desrobirea politică a națiunii“.²⁾

Un alt distins tribun al acestei legiuni fu fruntașul săcelean *Nicolae Popea*, viitorul secretar al lui Șaguna și episcop al Caransebeșului. Timp mai scurt funcționează ca tribun și viitorul „căpitan suprem“ (prefect) din era constituțională al județului Cetatea de

1) In Ardeal nu se mai formară atunci decât încă numai două trupe de cavalerie românești: una la Orăștie sub conducerea tânărului vice-prefect *Dionizie Marțian*, iar alta la Rășinari și Săliște sub conducerea unui Italian, a căpitanului de cavalerie *conte Alberti*.

2) Constantin G. Ioan s'a născut în 12/24 Iunie 1823 la Brașov din familie veche și fruntașe românească, fiu al marelui capitalist și filantrop brașovean Gheorghe Ioan. Școalele elementare și gimnaziale le-a urmat la Sibiu, Brașov și Odorhei, Dreptul l'a terminat la Cluj, iar cenzura de avocat a obținut-o la curtea de apel din Târgul Mureșului. La 1848 fu unul dintre cei patru români primiți în Magistratul Brașovului. După revoluțiune intră în magistratură, ajungând după trei ani consilier la tribunalul din Sf. Gheorghe. A trăit apoi câțva timp retras la moșioara sa unde înființă și o nouă întreprindere industrială. In 1861 Constantin G. Ioan fu ales membru al senatului județean al Brașovului și numit în această calitate președinte al tribunalului penal al districtului. In 1863-4 luă parte la dieta Transilvaniei ca deputat „regalist“, numit de monarh. Se stinse încă tânăr, la 1867 în urma unei boli vechi contractate în campania dela 1849, lăsând tot restul averii sale jertfite pentru neam, școalelor românești din Brașov.

Baltă și deputat al dietei Transilvaniei *Ioan Pușcariu*¹⁾, apoi profesorul *Dimitrie Boeriu* și alții. Intre „ofițirii“ gardelor întâlnim tineri din familiile *Iuga, Nica, Orghidan, Teclu* etc.

Scrisorile inedite ale vice-prefectului C. Secărianu, pe care le publicăm la sfârșitul acestui studiu și faptele războinice ale prefecturii, despre care vom vorbi în capitolul viitor, sunt tot atâtea dovezi despre ceea-ce putu face voința și dorul de libertate al Românilor din Țara Bârsei cu toată „descorajarea de obște“ ce dete peste capul lor „văzându-se restrânși... la o coadă de lemn cu un dărab de fier în cap, ce se zice lance, fără a avea în companie (centurie) batăr 30 de focuri“ și văzând că „în lagăre lipsesc toate: mâncare, medicină, chirurg, feldcaplan (preot), ci și capul lucrului: arme de foc...“²⁾

— Va urma —

¹⁾ Intors din Țara Românească, unde împreună cu Ion Axente Severu și alți ardeleni fusese unul dintre „comisarii de propagandă“ instituți prin țară de către guvernul revoluționar de acolo, Ion Pușcariu se stabili la 1 Octomvrie 1848 ca profesor la școala „neguțătorească“ a capelei românești din Cetatea Brașovului. „Ca atare, scrie el, fui constrâns a mă înrola în garda națională din Brașov, apoi din partea prefecturii din Brașov fui denumit de *tribun-maior* spre a conduce gloatele româneacompaniate de grăniceri către Prejmer, spre a observa mișcările Săcuilor până ce aceștia aprinseră Hermanul“. — I. Pușcariu, op. cit. pag. 22.

²⁾ Scrisoarea din 30 Decemvrie 1848 a comandantului legiunei C. Secărianu către marele jude Ioan de Albrichsfeld.

Țară, Țara Bârsii și Ardeal

Pornind dela numele revistei, ne vom ocupa de unele numiri proprii graiului nostru în legătură cu graiul străinilor împreună cu care locuim de veacuri pe aceste plaiuri.

E un lucru știut că Românii din Sudul Transilvaniei, dar chiar și unii dintre Bănățeni¹⁾, numesc Muntenia simplu „Țară”. Această denumire nu are nimic aface cu numele „Țară Muntească” sau „Țară Românească” — numiri păstrate și în cronici și în scrieri vechi — care au înțeles politic-administrativ. Locuitorii dela munte sau din regiuni deluroase numesc „țară” șesul care se întinde la poalele munților sau dealurilor lor. Așadară în această accepțiune, prin „țară” nu se înțelege o unitate politică sau administrativă, ci un ținut care, geograficește, se prezintă altfel decât munții și dealurile, va să zică un „șes” împreună cu așezările omenești de pe el. Astfel Moțul pleacă din munții săi, „la țară” cu cercuri și cu ciubară”, cum zice cântecul, și „cu teocuri de rășină să le vândă pe fărină”, „prin satele de la țară”²⁾. Mocanii și Mărginenii coboară cu oile în „Țară”, la iernat, negustorii brașoveni fac negoț în „Țară”, etc. Locuitorii dela șes se numesc, în unele regiuni, „țărani”, iar pentru „agricultor dela țară” se zice „gospodar”³⁾.

Mai departe, e inadmisibil ca odinioară Românii din Sudul Transilvaniei să fi numit Muntenia, și ei ca și Moldovenii și Muntenii înșiși, „Țară Românească”, din care compoziție eliminând determinantul „românească”, să fi zis pe urmă numai simplu „Țară”, deoarece aveau cunoștință că ei înșiși locuiesc în țări românești ca „Țara Bârsii”, „Țara Hațegului”, etc.

După aceste precizări, în legătură cu denumirea de care ne ocupăm, vom relata un fapt mai puțin cunoscut decât cele precedente. Anume, întrebuițarea substantivului simplu „țară” pentru a desemna „Țara Românească” a avut atâta vitalitate încât a dat

¹⁾ Cf. Romul S. Molin : *Din graiul Bănățenilor*. (Glosar publicat în *N. Rev.* R., 1910, No. 13—14, pp. 191—196.

²⁾ Teofil Frâncu și George Candrea : *Români din Munții apuseni (Moții)*. București, 1888, pp. 60, 63.

³⁾ Prof. Dr. Gustav Weigand : *Die Dialekte der Bukowina und Bessarabiens*. Leipzig 1904, p. 98.

naștere unui decalc în graiul Sașilor, care, traducând cuvântul românesc „Țară” prin corespondentul german „Land”, întrebunțau acest cuvânt cu înțelesul de „Țară Românească”, alături de numiri ca „Bleschland” sau „Walachei”. Mi s’ar putea obiecta că cuvântul german „Land” are și în limba germană comună accepțiunea de „Erdfläche, im Gegensatz zu Gebirge”¹⁾, ceea ce nu se poate nega. Numai că trebuie să ținem seama de un lucru și anume că o populație germană poate desemna prin cuvântul „Land” un șes care se întinde în țara proprie, dar nu un ținut din altă țară, și dacă Românii considerau „Țara Românească” ca pe o țară a lor întocmai ca și ținutul Bârsii sau al Făgărașului, Sașii, ori câte legături economice au avut cu Țările Românești, nu le considerau ca ale lor. Din acest motiv susținem că avem a face cu un împrumut din limba românească. La cronicarii sași brașoveni, începând cu secolul al XVIII-lea, se întâlnește destul de des cuvântul, „Land” întrebunțat cu accepțiunea de „Țară Românească”. De pildă, Paul Sutoris relatează din anul 1612 următoarele: „Darum er auch die Wallachen unterrichtet hatte, sie sollten den Getzi lassen und kein Schwert wider den Gabor aufheben, sondern zurück in die Wallachei kehren. Als nun Getzi kam, gedachte man, er würde die Zeckel und das Land im Augenblick ihm unterthan machen”²⁾.

Sau Thomas Tartler: „Die Bloch sind wieder in das Land entronnen”³⁾.

La Nekesch-Schuller: „Diese (sic!) Jahr verreiset... ein Mitbürger unser Stadt.... in das Land”⁴⁾. ș. a. Comentatorii cronicelor glosează chiar cuvântul „Land” prin „Rumänien”⁵⁾.

Cu totul alt înțeles are cuvântul „țară” în denumirea „Țara Bârsii”, care însemnează ținutul bine determinat din Sudul Transilvaniei. Vechimea acestei denumiri — mai întâiu o întâlnim la anul 1211: **terram Borza**, apoi la anul 1218: **terram de Burza**, etc.⁶⁾ — e o dovadă sigură despre existența unei vechi împărțiri admini-

1) M. Heyne: *Deutsches Wörterbuch*, p. 542.

2) *Quellen zur Geschichte der Stadt Brassó*. Vol. IV., p. 27.

3) *ib.* p. 154.

4) *ib.* 231.

5) *ib.* 582, 599, V., 711, VII. 682, 702.

6) Franz Zimmermann und Carl Werner: *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen, Hermannstadt, 1892*. Vol. I., pp. 11., 17.

strative. Astfel de fãri am avut, deja în epoca care ne interesează, afarã de cele amintite, și „Țara Maramureșului“, „Țara Severinului“ ș. a. Impãrțirea și denumirea sânt ale noastre, nu le-am împrumutat dela nimenea, le-am moștenit și străinii le-au luat dela noi¹⁾.

Este evident cã numele „Țara Bãrsii“ vine dela numele râului **Bãrsa**. Dupã W. Tomascheck cuvântul Bãrsã ar fi traco-dac și ar însemna „Birkenbach“, deci „pãrãul mesteacãnului“. Melich, dupã ce renunțã la pãrerea de mai înainte cã **Barcza** ar fi de origine bulgarã, îl crede și el tot de origine dacã. Nu admite însã cã noi am fi cei care am perpetuat acest cuvânt și l-am dat vecinilor noștri, deci și Ungurilor, ci susține cã din vechiul unguresc **Burcza** și-au împrumutat Sașii **Burzen**-ul lor, iar din **Borsza** au fãcut Români **Bãrsa**. Ori cã însemneazã „pãrãul mesteacãnului“ ori „pãrul alb“ — considerând „Bãrsa“ ca un dublet al vechiului indic **bhurjas** și al corespondentelor acestuia în celelalte limbi europene (cf. **barzã** care vine, probabil, din albanezul *barð*, ðe „alb“, — noi am fost aceia care l-am pãstrat, într'o frumoasã combinație cu cuvântul de origine latinã „țarã“, și l-am dat atât Sașilor cât și Ungurilor²⁾.

Conștiința acestei împãrțiri și tradiția acestor numiri erau atât de înrãdãcinate în ființa noastră etnicã și așa de strâns concreșcute cu istoria neamului nostru, încât nici dupã atâtea secole stãpânirea strãinã n'a fost în stare sã le înlocuiascã, în graiul poporului, cu numele oficial de „Ardeal“³⁾. De vei întreba, în postul Paștilor, pe

¹⁾ Cf. **Dimitrie Onciul**: *Românii și Ungurii în trecut. Relațiunile lor politice în desvoltarea Statului Român și a Românilor de peste munți. Scriere postumã, neterminatã. Academia Rom. Mem. Secf. Ist. Seria III., Tomul IX. Mem. 3 București 1928, p. 20.*

²⁾ Cf. **N. Drãganu**, *Dacoromania*, I. pp. 135—145 și 553—4.

³⁾ Etimologia cuvântului Ardeal e incontestabil ungureascã. Dupã cum a arãtat Drãganu în Anuarul Institutului de istorie naționalã de pe lângã Universitatea din Cluj, a. 1923, vol. II, pp. 233—246 (cf. și Societatea de mãine, a. 1925, n-rii 4—5, 20, 21—22, 23—24 și 38, *Dacoromania*, IV., pp. 768 și urm.), cuvântul nostru derivã din forma mai veche a lui **Erdély**, anume din **Erdeel-Erdëel** (*erdëelv, erdëelü*) = „ținutul de dincolo de pãdure sau codru“. La originea ungureascã a cuvântului nostru se gãndise chiar **Simion Dascalul**, care era cu siguranțã dintr'una din „fãrișoarele“ romãnești dela noi. Iatã ce spune el despre Ardeal: „Ardealul, sau țara ungureascã de jos, se chiamã țara peste munte“. (**Letopiseful Țării Moldovei pânã la Aron Vodã (1359—1595) întocmit dupã Grigorie Ureche Vornicul, Istratie Logofãtul și alții de Simion Dascalul. Ediție de Const. Giurescu. Comisia istoricã a României. București, 1916, p. 110.**)

nevasta unui pescar brașovean că unde-i este bărbatul, îți va răspunde că „e dus cu pește în Ardeal“. Precis nu-ți va putea spune de unde începe și până unde fine țara aceea numită „Ardeal“, dar atâta îți spune că e dincolo de ținutul Brașovului și de Țara Oltului sau a Făgărașului și că orașele Sibghii, Sas-Sebeș, Vinț, Aiud sânt în Ardeal. Dar nu numai Brașovenii au această concepție despre împărțirea țării lor, ci și locuitorii din celelalte „țări“. Astfel lui Densușianu i-a precizat unul din Câmpu-lui-Neag următoarele: „Pi la Sibii, pi la Săliște, noi îi zicem Ardeal, aici îi zicem Jii. La hăia dila Ardeal le zicem Coldani“¹⁾. Caracteristică e și denumirea unui frumos joc „Ardeleneasca“²⁾ care se joacă în Țara Bârsii, în Țara Oltului, în Săcuime, etc., care numire vrea să zică că atunci nu se joacă ca pe la ei, ci ca prin „Ardeal“.

Se știe că în graiul și în scrisul străinilor, dar chiar și în al Românilor cărturari, prin „Ardeal“ se înțelege întreg ținutul cuprins între Carpați sau chiar și Bănatul, Maramureșul, Țara Oașului, etc. Astfel găsim în Paliia dela Orăștie (1582) următoarele: „Batăru jigmanu Voivădălu ardelului și a țării ungurești, și cu știrea și cu voia a toți domnilor mari și sfeatnici ai ardialului“ și „Eu Tordașu Mihaiu ales Piscupul românilor în ardeal“³⁾. Intre cronicari însă Simion Dascalul definește astfel Ardealul: „Țara Ardealului nu este numai o țară însăși, ci Ardealul se chiamă mijlocul țării, care multe cuprinde în toate părțile, în care stă și scaunul crăiei. Iară pre la marginile ei sânt alte țări mai mici, carele toate de însă [de ea] se țin și supt ascultarea ei sânt, întâiu cumu-i Maramureșul despre țara leșască, și țara Bârsei, țara Hațagului, țara Oașului, și sânt și alte holde multe, carele toate ascultă de crăia ungurească și se țin de Ardeal“⁴⁾.

Traducerea corespunzătoare latinească a „Ardealului“ este „Transilvania“. Din cronicile săsești reiese foarte clar că și pentru Sași denumirea aceasta, precum și numele german „Siebenbürgen“, nu cuprindeau decât o mică parte din teritoriul botezat cu numele

1) Ovid Densușianu: *Graiul din Țara Hațegului*. București 1915, p. 226. Cf. și *Etymologicum Magnum Romaniae*. col. 1517—1520, *Drăganu*, o. c. p. 241.

2) *Etymol. Magnum Rom.*, col. 1522—1530.

3) *Bianu-Hodoș: Bibliografia românească veche*, pp. 93, 95.

4) O. c. p. 111.

oficial de „Ardeal“. Aceste numiri nu se găsesc pe harta de la 1532 a lui Honterus. Astfel vedem de pildă că „Burzenland“ nu făcea parte din Siebenbürgen. Așa în *Breve Chronicon Daciae* găsim următoarele: „Turca Mahomet et waywoda Transalp[inae], cum ingenti Turcarum et Walachorum exercitu ad obsidendam civitatem Brassoviensem veniunt, igne provinciam vastant; hinc per nemus Zeidinense Transilvaniam ingressi uxores, filias, iubagyiones nobilium, per quos evocati erant, abducunt“¹⁾. La pag. 10: „1571.... ingenti terrae motu ter quassatur Barcia, Ciculia et bona pars Transsilvaniae“. In cronică lui Paul Sutoris: „...verwüsten Burzenland durchaus mit Feuer, ziehen über Zeidner Wald auf Siebenbürgen“ (p. 12). Același la pag. 28: „zogen sie aus Burzenland in Siebenbürgen“.

Aceste câteva denumiri, atât prin originea lor, cât și prin extensiunea și trăinicia lor, sânt o strălucită dovadă a drepturilor noastre pe aceste plaiuri.

Constantin Lacea.

¹⁾ *Quellen*, IV., p. 7.

Observațiuni morfologice în regiunea Brașovului ¹⁾

BASINUL VLĂDENI

Șesul Țării Bârsei are o ramificație spre Apus, care prin poziția și înfățișarea ei, ca și prin problemele ce le ridică în legătură cu trecutul câmpiilor din regiunea Brașovului, prezintă cel mai viu interes. E ca un golf larg cu o deschidere de 8 Km. între Măgura Codlei și înălțimile Crizbavului, pe unde Țara Bârsei se întinde spre Apus pe o lungime de aproape 10 Km. Il numim basinul Vlădeni, după satul așezat în fundul lui. Munții Perșani, prin care în literatura curentă se înțeleg înălțimile cuprinse între Zărnești și Racoș, sunt aproape curmați de această depresiune largă, în fundul căreia resturile lor privite din șesul Bârsei fac impresiunea unor mici insule muntoase (Inselberge). Creasta aceea scundă, îngustată și sfâșiată de eroziune, formează hotarul între Țara Oltului și a Bârsei. La picioarele ei se adună apele râului Amaradia, care curge spre Răsărit în dreptul axei basinului. Ajungând în lunca Bârsei, ea se abate spre N E și se varsă direct în Olt lângă Feldioara. Dela început putem afirma, că între basinul Vlădeni și între râulețul acesta modest nu poate fi o legătură genetică.

Intrarea în golf e străjuită așa dar de înălțimi mai mari. La Sud, Măgura Codlei (1294 m.) se înalță peste platforma Poiana Mărului — soclul ei — cu vre-o 400 m. și dominează cu aproape 700 m. câmpia din apropiere. Privit dinspre Țânțari, muntele acesta contrastează și mai mult cu conturul aproape orizontal al înălțimilor domoale și netezite dimprejur. Face impresia unei forme suprapuse, streină de vecinătatea, peste care se arcuește. E ca un cap de sfinx uriaș. Mai departe, spre Apus marginea platformei Poiana Mărului, precis trasă, se menține în jurul cotei de 900 m. prezentând spre basinul Vlădeni un perete abrupt de circa 250 m. (Dealul Mare).

La Nord, munții Perșani propriu ziși se aliniază cu un poavârniș foarte repede pe marginea Țării Bârsei, în direcția N E—

¹⁾ V. Țara Bârsei No. 1, pg. 60, unde s'a indicat literatura privitoare și la chestiunile tratate aci.

S W, atingând maximum de înălțime în m. Crizbavului (1104 m.). Suprafețele netezite ce încununează aceste înălțimi, nivelul lor constant, menținut în jurul cotei de 1000 m. ne determină să le considerăm ca o continuare, peste depresiunea Vlădeni, a platformei Poiana Mărului. Eroziunea a acționat însă mult mai puternic aci, săpând văi adânci, despărțite prin picioare vermiforme, puternic povârnite, iar apele basinului făgărășan, împinându-și isoarele până aproape de marginea dinspre Țara Bârsei, au provocat o aplecare a platformei spre Țara Oltului. Gârbova singură (991 m.)

Fig. 1. Măgura Codlei și terasa Vlădeni văzute depe dealul Cetățuei din Brașov. (Vederile sunt desenate după schițele autorului de d-l prof. V. Maximilian).

mai păstrează în marginea apuseană nivelul vechiu, dominând cu ghebul ei de calcar, ușor de recunoscut, înălțimi scăzute sub 800 m. Din vârful Pleșiței Țânțarilor (862 m.), ca în jurul unei țâțâni, munții Perșani se abat spre Apus până în Poarta Tătarilor (767 m.), de unde ei se arcuesc apoi spre S S V, mărgininnd basinul Vlădeni, precum un țarm înalt închide apele unui lac.

Dar ținutul cuprins între hotarele arătate nu este în toată lățimea și lungimea lui continuarea neîntreruptă a șesului Bârsei spre Apus. De sub Măgura Codlei și din marginea platformei Poiana Mărului se desprinde o suprafață mai scundă, care se întinde ca un pinten lung de vre-o 4 Km. spre Nord până lângă Țânțari. De pe dealul Cetățuei dela Brașov pintenul acesta se vede foarte clar, ca o formă de relief deosebită. Ea se poate urmări, cum vom vedea, în tot lungul golfului, având înfățișarea unei firide, care la Țânțari dominează lunca Amaradiei cu 100 m. Linia ferată

Braşov-Făgăraş o ocoleşte pe la Nord, căutând valea Amaradiei, ca să se îndrepte spre Apus. Şoseaua naţională o taie însă de-a dreptul, urcă povârnişul ei cu oare care greutate, dar odată ajunsă deasupra înaintează ca pe şes. La Vlădeni coboară şi şoseaua în valea Amaradiei. Dela Țânțari ne bate la ochi discordanța între cele două maluri ale acestei văi. Firida, de care vorbeam, se sfârșește aproape de linia apei, cu un povârniș repede deasupra unei terase. Pe malul opus vedem aceeaș terasă, ridicată cu 20 m. peste lunca Amaradiei, largă aci de 1 km. Pe vale în jos lunca se lărgește și mai mult, confundându-se dela un loc cu lunca Bârsei. Terasa de pe malul stâng se abate spre N E, în lungul ei așternându-se conuri de dejecțiune conjugate și turtite, ce coboară din munții Crizbavului de pe la înălțimea de 640 m. Marginea ei retezată în formă de râpă, se poate urmări până la Feldioara. Ruinele vechei cetăți Marienburg împodobesc extremitatea în formă de pinten a acestei terase, înaintată până în lunca Oltului. Ea este contemporană cu fragmentul de terasă rămas suspendat de cealaltă parte a luncii Bârsei și Ghimbășelului, sub dealurile dintre Bod și Sâmpetru și represintă nivelul cvaternar. În acest nivel s'au adâncit actualele văi, care străbat șesul Bârsei.

Dela Țânțari în sus, lunca Amaradiei se strâmtează din ce în ce și în acelaș timp nivelul ei se ridică tot mai mult față de terasa, în care s'a adâncit. Aceasta însă menținându-se aproape orizontală, dela Vlădeni încolo își pierde individualitatea. Amaradia și-a adâncit așadară valea actuală cu lunca ei într'o suprafață mai veche, cvaternară, păstrată sub formă de terasă, care se apleacă în josul văii mai puțin decât actuala luncă. În această privință se constată o deosebire esențială între Amaradia și celelalte râuri, care coboară în Țara Bârsei din munții dela Sud. Acelea apar în câmpie însoțite de terase, care scad treptat față de luncile actuale, până când dispar sub aluviniile recente (Târlungul, Ghimbășelul, Turcul, Bârșa). Denivelarea se datorește acolo înălțării munților. La Amaradia, diferența între luncă și terasă crește în aval, denivelarea se datorește după toate semnele scăderii nivelului de bază, care este lunca Oltului. Procesul de adâncire în acest ciclu nou este însă abia la început.

Înaintăm spre Apus și încercăm să desprindem notele caracteristice ale acestei interesante regiuni. Am spus, că munții de

pe marginea nordică a basinului, începând din Pleșița, scad pe măsură ce înaintăm în interior. Acesta este încă un element, care ne surprinde, căci mergând în susul văii ne-am aștepta ca înălțimile mărginașe să crească, nu să scadă. Crestele acestea nu formează o linie neîntreruptă. Văi perpendiculare și-au împlântat isvoarele adânc în inima lor și le-au despărțit în fragmente, de altfel perfect aliniate pe marginea bazinului. Amaradia Petrii a înaintat mai mult în munții Perșani, adunând apele de pe o parte din clina apuseană a munților Crizbavului prin o vale îndreptată la început spre Apus, deci spre basinul făgărășan și apoi cotită brusc spre Sud. E probabil că porțiunea superioară a acestei văi a fost captată de Amaradia Petrii în dauna pă râului Veneției. Rama muntoasă astfel fragmentată presintă la început un povârniș mai repede, a cărui pantă de pe la cota 650 începe însă să scadă simțitor. Picioare prelungi, cu fețe boltite larg, se întind spre linia de maximă scădere, represintată prin valea Amaradiei. Ele nu formează o suprafață continuă, fiind despărțite prin văi late, adâncite la 10—30 m. Secțiunea transversală a basinului presintă astfel un profil concav, semnul caracteristic al acțiunii de umplere. Și într'adevăr jumătatea aceasta nordică a basinului Vlădeni este o depresiune umplută cu material detritic. În cuveta formată prin îndoirea suportului cretacic s'au depositat sedimentele lacului pliocenic, care se prelungea în această direcție dinspre Răsărit. Straturile levantine, cu lignit, sunt acoperite de pături groase — circa 20 m. — de pietrișuri și sol pleistocen. În părțile de jos, spre Amaradia, pietrișul e mărunț, foarte bine rotunjit, cu multe elemente roșietice, în special cuarț. Spre margine se găsesc bucăți din ce în ce mai mari, păturile menținându-și grosimea până în rama muntoasă, compusă din conglomerat, care furnizează acel pietriș.

Față de jumătatea nordică a basinului, acoperită de conuri prelungi ușor aplecate spre linia mediană a Amaradiei și lăsând privirea liberă până în crestele de pe margine, jumătatea de Sud se prezintă — cum am spus — sub forma unei trepte, care desprinzându-se din marginea platformei Poiana Mărului, ajunge până în Amaradia, unde se termină cu un povârniș destul de repede, înalt de 30—80 m. Asimetria aceasta pronunțată între cele două maluri ale Amaradiei se menține până mai sus de Vlădeni. Invelișul vegetal o scoate și mai bine în relief. Deoparte, spre Nord,

în orizont deschis se întind ogoarele Țânțărenilor și ale Vlădărenilor, de alta pădure deasă încununează spinările, coborând pe coastele mai rezezi până în valea Amaradiei. Numai în dreptul văilor laterale, ce se deschid ca niște ferestre largi, putem privi spre Sud până în peretele abrupt al platformei de pe margine.

Am arătat, că din Poarta Tătarilor, marginea nordică a basinului își schimbă direcția arcuindu-se spre SSV. Pe o lungime de 15 Km. până dincolo de Vrf. Strâmbei (793 m.) de lângă Șinca Nouă, cumpăna apelor dintre basinul făgărășan și Țara Bârsei este scăzută sub 800 m. Creasta aceasta scundă despădurită în mare parte, („lazuri“), având numai ici și colo câte un vârf ceva mai răsărit împodobit cu un pâlcc de pădure, este în acelaș timp marginea bazinului transilvan, fiind dispusă paralel cu diferitele fășii de roci, ce ies la iveală aici de sub depozitele cvaternare, care acoperă Țara Oltului. Ea se apropie tot mai mult de platforma Poiana Mărului, a cărei margine dela un loc își schimbă de asemenea direcția, abătându-se spre SV. Basinul Vlădeni e orientat acum dela SV spre NE, ca cele mai multe văi tectonice din cuprinsul Țării Bârsei. Aspectul lui începe să se schimbe. Înălțimile de pe stânga văii devin tot mai bombate, cu marginea dinspre Amaradia din ce în ce mai înaltă, pentru că aceasta le retează mai scurt. Dela un loc ele ajung la nivelul celor de pe dreapta. Ogoarele dispar, valea e încadrată pe ambele maluri de pădure. Asimetria acestora a încetat. Basinul se strâmtează din ce în ce, valea, care-l brăzdează pe la mijloc de asemenea. În lungul ei, peste desișul pădurei desfășurat ca o panglică, privirea ni se oprește pe coastele povârnite ale munților Făgărașului, ce închid orizontul în planul din fund. Ne apropiem de munte. Și totuș valea își păstrează aceeaș pantă foarte puțin înclinată, linia ferată ca și șoseaua națională ni se par aproape orizontale. Căutăm părăul, ce curge pe stânga și-l vedem strâmtorat într'un șențuleț îngust, puțin adânc și încâlcit. Apa lui e înăbușită de tufișurile și ierburile de pe margini. Se scurge încet, din bolboacă în bolboacă, zăgăzuită la fiecare cotitură de uscăturile îngrămădite de viituri. N'are înfățișarea apelor de munte! În locul unei văi în formă de V, vedem și aici, aproape d'e isvoare, o vale cu talpa lată, o adevărată luncă năpădită de o exuberantă vegetație hidrofilă. Văile afluențe au aceeaș înfățișare. Puterea erozivă a apei e aproape nulă. În unele din

aceste văi apa nici nu curge printr'un șanț scobit, ci se strecoară abia printre rădăcinile ierburilor, care au năpădit mica luncă, brăzdată într'un sol gros, roșu, năclăit. Culoarea de un verde închis a acestor ierburi contrastează cu a împrejurimilor, punând și mai bine în evidență aceste văi ciudate.

Părăsim șoseaua și ne urcăm pe una din înălțimile de pe malul stâng al Amaradiei, în fața haltei Valea Homorodului. Ușor se poate recunoaște, că toate aceste înălțimi, larg boltite, cu spinări netede, pe care poți înainta fără să urci simțitor, până în creasta de hotar spre Țara Oltului, au format odată o singură suprafață, despărțită în urmă de văi, care în această extremitate a basinului sunt îndreptate direct spre Sud, formând un unghiu ascuțit cu Amaradia, care curge în sens contrar, spre N E. Privirea cuprinde acum întregul basin. Observând înălțimile de pe dreapta Amaradiei, pe sub care am înaintat dela Țânțari încoace, constatăm că ele se aseamănă cu cele de pe stânga, unde ne aflăm. Aceleași spinări prelungi și turtite, ocupând însă o suprafață mult mai mare, se desfac și din marginea mai înaltă și mai povârniță, din Sud, se întind spre Nord, dominând cu 30—80 m. acelaș fel de văi cu talpa lată, orientate aci în sens contrar celor de pe stânga. Puterea eroziunii e la fel de slabă și aici. Numai în adâncul văilor, spre isvoarele înfipte în povârnișul rămas neferestruit al platformei, se văd semnele unei eroziuni mai vii. Toate aceste spinări sunt ca și retezate la aceeaș înălțime. Privite dela distanță ele se confundă în acelaș nivel cu înfățișarea de firidă sub platforma Poiana Mărului. Din locul unde basinul se sucește spre SV, acest nivel trece și pe stânga Amaradiei, formând o unică suprafață, brăzdată de Amaradia și de afluenții ei. Această suprafață taie curmătura, în care s'a săpat tunelul liniei ferate Brașov-Făgăraș. Ea pătrunde de asemenea și printre cele două vârfuri, Jneamen (748 m.) și Vrf. Satului (782 m.) unde se află șeaua dinspre Perșani.

Un interes deosebit ne trezește această suprafață având în vedere înclinarea ei. Am amintit mai sus că fâșiile prelungi dintre diferiții afluenți ai Amaradiei se apleacă prea puțin în sensul apelor. În lungul basinului înclinarea este și mai puțin accentuată: la Țânțari, Dealul Frumos (Schöner Berg) are cota 631 m. Pe curmătura dela Culmea, deasupra tunelului, găsim cota 640 m. Șeaua dinspre Perșani însă e și mai jos, coborându-se până la 610 m.

Deci platforma ce ne preocupă este înclinată într'acolo, contrar cursului actual al apelor, care o drenează! Ne punem întrebarea: ce origine poate să aibă această suprafață curioasă și ce ne poate spune ea cu privire la evoluția morfologică a regiunii?

Trebue să constatăm mai întâiu, că marginea sudică a basinelui Vlădeni coincide în parte cu hotarul nordic al șisturilor cristaline. Această coincidență ne face să ne gândim la cauze tectonice, care au înlesnit formarea basinelui Vlădeni și a denivelării de circa 250 m. între platforma Poiana Mărului și nivelul descris. Caracterul tectonic al acestei deniveiări se poate deduce din însuși aspectul morfologic al marginii platformei Poiana Mărului, aliniată în prelungirea povârnișului munților Făgăraș. Impresionant este cu deosebire capătul nordic al Măgurei Codlei, retezat pe aceeași linie. Reamintim că aci se găsește și un izvor termal. Probe sigure de dislocări de straturi avem în basinul Șinca Nouă¹⁾

Dar șisturile cristaline nu ajung decât pe o mică porțiune din lungimea basinelui, până în marginea lui. Ele sunt încadrate și aci, ca și în Răsărit, într'o ramă de conglomerat și gresii, netezite la acelaș nivel cu platforma Poiana Mărului. Trebuie să admitem prin urmare, că eroziunea a avut un rol important în scobirea basinelui Vlădeni, după ce conturul lui în Sud a fost în parte schițat prin mișcări de natură tectonică. Peretele de conglomerat al platformei este împins și astăzi tot mai înapoi prin acțiunea de subsăpare, care îi menține povârnișul repede, în unele locuri cu stânca la vedere.

În interiorul basinelui roca de bază o formează un complex de straturi de gresii, șisturi argiloase și marnă, mai puțin rezistente la acțiunea distructivă a intemperiilor și eroziunii, decât conglomeratul. Cu privire la vârsta acestor straturi părerile sunt diferite. Judecând după poziția lor față de conglomeratul suprapus, socotit cenomanian, precum și prin analogie cu alte regiuni, unde apare acelaș complex de roce, e probabil că gresiile și șisturile amintite aparțin cretacului inferior. În acest caz marginea nordică a basinelui Vlădeni nu e de natură tectonică, așa cum s'a presupus²⁾ De subliniat este faptul, că basinul Vlădeni, cuprins între

¹⁾ V. N. 1 rev. Țara Bârsei, pg. 67.

²⁾ Wachner, A Persányi hegység déli részének földtani viszonyai. A m. k. földt. Int. évi jelent. 1914. pg. 263.

două fâșii de conglomerat, coincide în interior și cu prezența gresiilor și marnelor, mai moi și mai ușoare de denudat. Natura acestor roci a contribuit de asemenea în mare măsură la formarea basinului.

Notăm, că acelaș fenomen se repetă ceva mai la Nord, în basinul făgărășan, unde între conglomerat și tuful dacitic se află deasemenea o fâșie de gresii și marne ușoare de erodat. Prezența lor coincide și acolo cu o scoborâre de nivel și cu formarea unor văi subsecvente adaptate la natura rocilor. Veritabile „cuestas“ prind să ia ființă pe bordura basinului transilvan în legătură cu structura specifică vechilor țarmuri. Fenomenul se poate observa la Sud de Perșani și la Sud de Șinca Veche.

Gresiile și marnele de bază nu ies la iveală decât în jumătatea sudică a basinului Vlădeni, iar în jumătatea nordică numai în Apus. Ivirile acestea, rare și împrăștiate, corespund cu suprafața mai înaltă, în care s'a adâncit Amaradia cu pârăele afluențe. La Nord de linia Vlădeni-Țânțari, în partea mai joasă a basinului, am amintit că se păstrează depozite levantine cu straturi de lignit. Lângă Vlădeni s'a început și exploatarea acestora, dar lucrările s'au părăsit. Gura minei e la cota 544 m. Până unde merg aceste depozite în adâncime, nu se știe. Pe baza celor constatate se poate însă afirma, că jumătatea de Nord a basinului Vlădeni s'a născut prin îndoirea și scufundarea suportului crețacic, de sigur în legătură cu mișcarea analogă din basinul învecinat al Bârsei. Jumătatea sudică și partea apuseană a jumătății nordice represintă o treaptă nescufundată a aceluiaș suport. Am stârunit asupra slabei înclinări a acestei trepte. În cariera de lângă Valea Homorodului straturile de gresie și intercalațiunile subțiri de marnă sunt aproape horizontale. Acelaș lucru se poate observa pe valea Cerbului, la Sud de Valea Homorodului. Avem a face cu o platformă structurală? Nu se poate afirma acest lucru și pentru motivul, că în alte secțiuni stratele apar înclinate. Un argument hotărâtor împotriva caracterului structural al acestei platforme sunt și depozitele de pietrișuri și solul roșcat, rezultat din discompunerea acestora. Un înveliș gros de astfel de sol acoperă toate rășiile de dealuri, ce se întind ca niște limbi spre mijlocul basinului. Pe lângă marginile basinului el e provenit cum am spus din conglomeratul vecin. În unele locuri, elementele mai mici pot proveni și din gre-

sia de bază. Dar sunt locuri în cuprinsul platformei, unde pietrișul apare în masă, ca o formație deosebită rezultată din transport și depozitare, (d. e. Piscul Curat, lângă Valea Homorodului). Aceasta însemnează că suprafața ce ne preocupă trebuie considerată neapărat ca o *terasă*. E întrebarea cine a format această terasă cu înclinarea între Țânțari și șeaua dinspre Perșani contrară cursului Amaradiei și cu o extensiune ce depășește forța de acțiune a acestui râu și a afluenților lui?

Am ajuns astfel la discutarea unei probleme de mare însemnătate pentru cunoașterea evoluțiunii morfologice a bazinurilor intracarpatică din regiunea Brașovului. Este vorba anume de presupusa legătură între Țara Oltului și a Bârsei printr'un vechiu curs al Oltului peste șeaua dinspre Perșani. Ideia a fost sugerată de nivelul coborât al acestei cumpene, precum și de aspectul reliefului, tocit și șters în această parte a munților Perșani, față de relieful mai accentuat și mai agitat dela Racoș.

O mai veche scurgere a bazinurilor intracarpatică pela Vlădeni se poate deduce și din alte observațiuni. Am amintit că înălțimile de pe marginea nordică a bazinului Vlădeni se apleacă dela Răsărit spre Apus. În legătură cu aceasta trebuie subliniat faptul că valea Oltului între Augustin și Feldioara are forma unei pâlnii ce se deschide spre Sud, indicând un curs de apă contrar celui de azi. Alături de acest coridor vedem albia pliocenică dela Aita Seacă orientată în aceeaș direcție și drenată de un râu cu cursul tot spre Sud. Privind apoi cu atențiune înălțimile Crizbavului observăm, că ele sunt brăzdate de văi orientate în aceeaș direcție și că apele ce străbat aceste văi se abat spre Răsărit numai după eșirea lor din munți. Cea mai însemnată din aceste ape, părul Crizbavului, a părăsit pe dreapta două terase, în tendința de abateri dela direcția primitivă, care era spre Țânțari. Mai observăm în fine că principalele trei bazinuri interioare comunică între ele prin largile breșe dela Reti și Sâmpetru, așezate în dreptul extensiunii maxime a bazinurilor, unde după toată probabilitatea a avut loc și maximul de înscufundare. În mod logic putem deduce că și comunicarea cu bazinul fâgărășan a trebuit să se fi înșiruit pe aceeaș linie tectonică est-vestică, unde găsim: ramificația Vlădeni, fâșia îngustă a înălțimilor de hotar scăzute sub 800 m., terasa cu înclinarea contrară cursului Amaradiei și în fine enigmatica șea

dinspre Perșani. S'ar părea că chestiunea este simplă și că nu ne rămâne decât să tragem concluzia. Cercetări pe teren scot însă la iveală unele complicațiuni.

Șeaua dinspre Perșani n'are numai un nivel scăzut ci și o lățime considerabilă de 2 km. E aproape orizontală, neprezentând decât neînsemnate variațiuni de nivel pe toată această lățime. Se vede clar, că formarea ei nu se poate atribui apropierii pâlniilor a două văi opuse, cum se nasc de obicei astfel de curmături. Pragul de stâncă nu se arată nicăeri, fiind acoperit de lut roșcat, peste care e așternut un sol bălan de pădure. Pietriș nu se vede. Privind la înălțimile de pe margini avem impresia că ele străjuiesc într'adevăr o porțiune din talpa unei văi trunchiate. Mai ales Vârful Satului (782 m.) așezat transversal pe direcția bazinului Vlădeni, ne face impresia că a fost modelat astfel de un curs de apă, care trecea peste șeaua Vlădeni în prelungirea văii Perșanilor. Niște umeri vag desemnați pe coastele acestui masiv izolat par a ne indica și vechile nivele ale acelu curs de apă. Pe dreapta, din Vrf. Jneamen (748 m.) se desface o ramificațiune cu direcția N V spre valea Perșanilor. Un picior coboară din această ramificațiune paralel cu șeaua Vlădeni spre Apus, având aceeaș înălțime și fiind compus din aceeaș gresie friabilă, pe care o găsim în cea mai mare parte a basinului Vlădeni. Ramificațiunea principală atinge în v. Mlaca cota 670 m. fiind compusă din conglomerat, cu frecvente blocuri de porfir. In fine adăugăm că la 3 km. mai spre N. de vrf. Mlăcei, deci în plin basin fâgărășan, găsim două înălțimi izolate, una cu cota 620 m. (Poiana Tălharilor), alta de 699 m. (Chiciora), ambele din tuf dacitic. Ar urma așadară că vechiul hotar între cele două basinuri vecine a fost altădată mai la Nord. Să nu se fi scurs dintr'acolo un pârâu spre Sud, afluent al Amaradiei, care să fi nivelat actuala cumpănă și care să fi fost captat în urmă de pârâul Perșanilor? E greu de admis, ca un pârâiaș așa de scurt și neînsemnat să-și fi putut săpa o vale așa de largă între Jneamen și Vrf. Satului, spălând pe o suprafață considerabilă conglomeratul suprapus gresiei de bază. Cum ne-am explica în acest caz terasa Vlădeni, cu inclinarea ei spre această cumpănă de ape, care inclinare trebuie să fi fost ceva mai accentuată înainte de instalarea actualei rețele hidrografice? Dacă privim cu atențiune cele două maluri ale văii Perșanilor — relativ îngustă

în zona conglomeratului — observăm că nivelul de 620 m. al actualei cumpene se prelungeste și spre Nord, curmând ușor capetele picioarelor ce coboară din Mlaca, iar pe stânga fiind indicat prin umerii menționați. Ieșind din zona de conglomerat, valea se lărgeste — deodată, primind de pe dreapta și stânga două afluențe subsecvente, imprimare în fâșia de gresii mai puțin rezistente. Aci își ia nașterea de pe la cota 540 m. și terasa, pe care o taie păraul Perșanilor în ciclul actual de eroziune și care se racordează cu nivelul cvaternar al Țării Oltului. În fine, dacă ținem să verificăm și mai bine exactitatea acestor observațiuni, n'avem decât să ne urcăm pe cornișa ce țivește marginea platformei Poiana Mărului, în fața curmăturii dinspre Perșani. De acolo avem o vedere admirabilă asupra basinului Vlădeni, asupra crestei ce-l desparte de basinul făgărășan și asupra costișelor ușor aplecate, ce se pot urmări până în lunca Oltului, încinsă dinspre Nord de brâul de înălțimi ale podișului ardelean. Privind deschiderea dintre Vârful Jneamen și Vrf. Satului nimic nu ne împiedecă a admite, că o vale trecea într'adevăr pe acolo, ocolind puțin spre stânga vârful capisonat al Mlăcii. Nici nu bănuim că acea deschidere e traversată de o cumpănă a apelor. Șoseaua Vlădeni-Perșani, abătută spre Nord din valea principală a Amaradiei, urcă fără nici o cotitură, pentruca la un moment dat să dispară într'un pâlț de pădure. E locul, unde atinge punctul culminant (620 m.) și de unde abătându-se spre stânga coboară în două serpentine largi cei 60 m. cu care s'a adâncit în urmă valea Perșanilor.

Dacă a existat într'adevăr o veche legătură între Țara Bârsei și basinul făgărășan peste curmătura dinspre Perșani în timpul când s'a format terasa Vlădeni — așa cum reiese din considerațiunile de mai sus — ne punem întrebarea: reprezintă oare această terasă nivelul levantin? Arcuitura conturului de Nord al basinului Vlădeni, caracteristică țărmului unui lac, ar putea fi invocată ca argument în acest sens. Dacă privim peste suprafața netedă a terasei Vlădeni spre povârnișul abrupt al platformei Poiana Mărului suntem ispitiți a crede, că avem în față o faleză, mărginită o terasă de abrasiune. Dar apele lacului levantin au ajuns la un nivel mai înalt decât șeaua dela Vlădeni, după cum ne arată nu numai fragmente de terasă, a căror origine poate fi pusă la îndoială, ci mai ales resturi de sedimente păstrate în diferite puncte

de pe marginea basinelor din regiunea Braşov. Ar urma aşadară ca terasa Vlădeni să represinte un nivel cvaternar, mai vechiu decât terasa Feldioara. Ceeace nu exclude posibilitatea, că până la acea dată basinelul Țării Bârsei să fi fost ocupat tot de apele unui lac. E concludent în această privință nivelul de circa 620 m. pe care-l găsim aproape de jur împrejurul celor trei basini în-tracarpatic, pe linia de despărțire a șesului de munți.

O altă obiecțiune, ce s'ar mai putea ridica împotriva admi-terii unui vechiu curs de apă dinspre basinelul Țării Bârsei spre Țara Oltului peste șeaua dela Vlădeni ar fi lipsa oricăror urme ale acestui curs, fie ca sedimente, fie ca forme imprimate în relief, mai departe de actualul hotar, în interiorul basinelului făgărășan. Dar o astfel de obiecțiune nu se poate susține. Dela începutul cvaternarului și până la data formării terasei inferioare, forțele erozive și de excavare au acționat atât de puternic, încât ele au spălat și înlăturat nu numai orice urme din depozitele pliocene în regiunea Perșani, ci au tăiat adânc, îndepărtând și o bună parte din formațiunile mediterane, care mărginesc basinelul transilvan. E neîndoelnic, că stratele de tuf dacitic se întindeau altădată mai spre Sud, peste fășia de gresii și marne, acoperind și o parte din zona conglomeratului. Resturi din acest vechiu înveliș se pot vedea pe drumul ce coboară dela Mlaca în valea Perșanilor, la circa 600 m. înălțime. Tot în această perioadă s'a golit și o mare parte din depozitele pliocene ale basinelor intracarpatic.

În fine o ultimă întrebare în legătură cu probele discutate aci: dacă a existat acea legătură mai veche dela Vlădeni, cum se explică întreruperea ei și cum ne explicăm mai ales adâncirea pă-răului Perșanilor în regiunea isvoarelor lui, în contradicție cu ca-racteristica râurilor decapitate, care continuă să curgă de obicei pe suprafața vechiului nivel? Nici această obiecțiune nu e de ne-înlăturat, dacă ne gândim la adâncirea foarte grăbită a defileului dela Racoș și dacă admitem o ușoară bombare a scoarței în re-giunea Perșani, susținută prin prezența tufului dacitic la 699 m. în vârful Chiciorei. Odată acea legătură întreruptă, apele vechiului lac au fost silite să se retragă treptat din basinelul Vlădeni spre locurile mai joase din interiorul Țării Bârsei, găsindu-și arteră de scurgere în actuala vale a Oltului. Jumătatea de Nord a acestui basinel, scufundată, a dus în adânc, conservând o parte din depo-

zitele levantine, peste care s'au aşternut conurile de dejecţiune ale Amaradiei şi afluenţilor ei, orientate în noua direcţie de scurgere a apelor. Jumătatea de Sud a rămas însă rigidă, păstrându-ne nivelul vechiu al văii prea puţin modificat. Răsturnarea de pantă efectuată ne-ar explica scurgerea domoală a apelor şi înfăţişarea văilor actuale în frumosul şi interesantul golf al Vlădenilor.

Aceasta este interpretarea cea mai plausibilă, la care ne conduce cercetarea formelor de relief din regiunea Vlădeni. Dar problema vechei legături între cele două basinuri vecine, discutată aci, nu poate fi socotită ca soluţionată definitiv, cât timp ea nu a fost privită şi la lumina constatărilor făcute în regiunea Racoşul de jos. Ultimul cuvânt în această chestiune ne rezervăm aşadară a-l spune după ce vom trece mai întâiu în revistă şi formele de teren din regiunea actualului defileu al Oltului.

* * *

Basinul Vlădeni, cu creasta scăzută ce-l desparte de Țara Oltului, a înlesnit strânsele legături din trecut ale Braşovului cu Făgăraşul şi în deosebi cu Sibiu. Vechiul drum de ţară nici nu făcea ocolul de astăzi urmând ca şi calea ferată, valea Amaradiei, spre a ajunge, abătându-se spre Nord, şeaua dinspre Perşani, ci o lua mai deadreptul peste Piscul Curat şi valea Cumetrii, urcând pieptiş, creasta de hotar, pe care o trecea pe la Răsărit de Jneamen. E aşa de lesnicioasă comunicaţia cu Țara Oltului, încât basinul Vlădeni a putut fi încorporat într'un timp la judeţul Făgăraş, deşi orograficeşte face parte din Țara Bârsei.

Cele două sate — Vlădeni şi Țânţari — adăpostite în acest basin, par a fi gemene. Sunt aşezate pe stânga Amaradiei, la 5 km. unul de altul. În deosebi Țânţarii, clădit pe terasa inferioară, chiar la intrarea în basin, are un aspect pitoresc. Trecutul le e asemănător. Printre proprietarii lor vechi din sec. 16 se citează familiile Mailat, în documente cu atributul de „boeri“, şi Furcă. În a doua jumătate a sec. 18, când s'au organizat regimentele grănicereşti, Țânţarii împreună cu Tohanul formau o companie, cu comandamentul în Țânţari. Ca în toate satele noastre de foşti grăniceri, se văd şi aici bunele efecte ale educaţiei ostăşeşti: satul e curat, uliţele aliniate, casele temeinice, după model săsesc. Şcoala e bine cercetată şi locuitorii se laudă că n'au analfabeţi sub vârsta

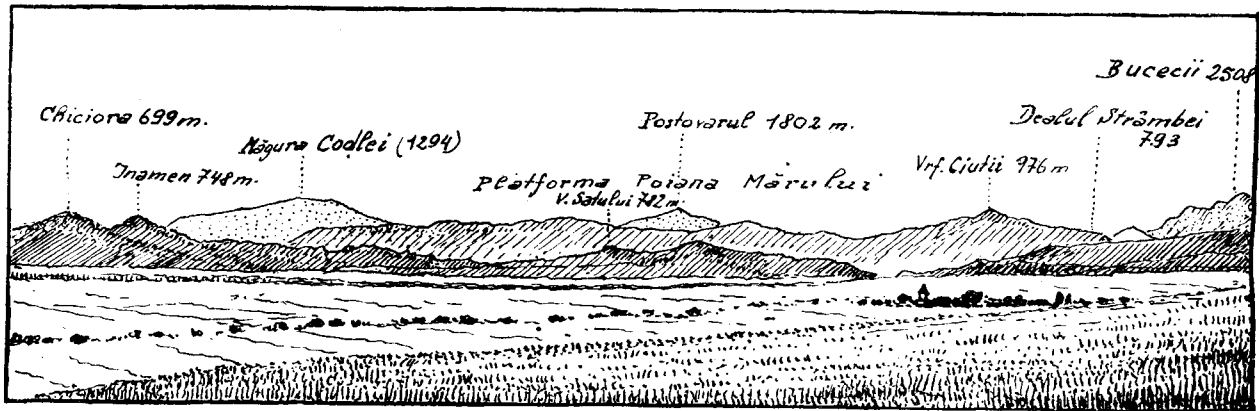
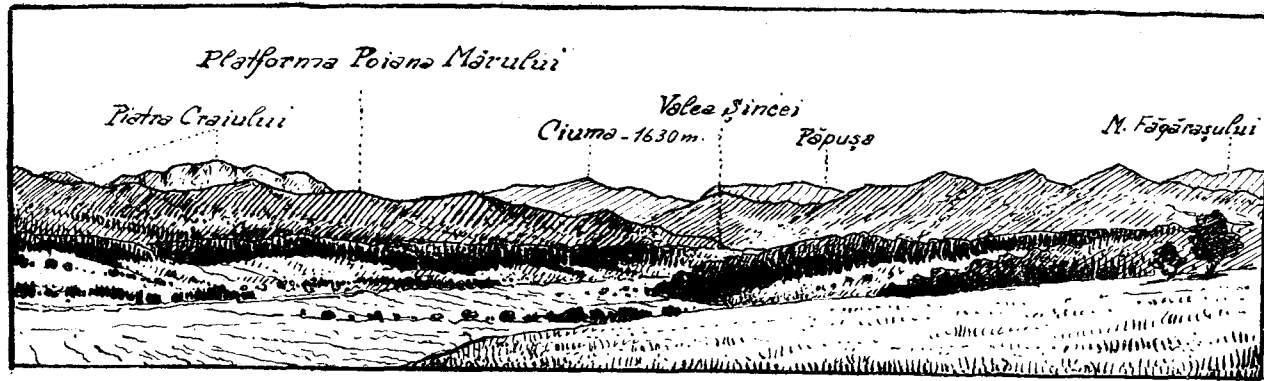

Fig. 2. Valea Amaradiei cu cumpăna dinspre Șinca Nouă.

Fig. 3. Valea Perșanilor (în stânga) și Șinca (în dreapta), văzută de pe Dealul Uroșii, halta Domeniul Șercaia.

de patruzeci de ani. Indeletnicirea principală a locuitorilor este plugăria, pe care o practică într'un chip cam tradițional, ceea ce se observă îndată, venind nu numai dinspre Codlea săsească ci chiar și dinspre Crizbavul săcuesc. Ce e drept, nici pământul nu-i ajută. E mare deosebire între solul negru, afânat, al Codlenilor și între pământul bălan și lutos, amestecat cu pietriș, al cornurilor de dejecțiune cultivate de Țânțăreni și Vlădăreni. Clima însăș e simțitor mai rece în acest golf bătut de vânturi și de neguri. De aceea cerealele, ce se cultivă mai cu temei, sunt ovăzul și cartofii, care nu pot îndestuli traiul locuitorilor. Aceștia sunt siliți să recurgă și la alte resurse. Țânțărenii au păduri mai multe, cu exploatarea cărora își fac de lucru. Vlădărenii s'au specializat în arderea varului, meșteșug pe care l-au învățat dela Țânțăreni și pe care aceștia l-au părăsit. Piatra de var o cumpără din Codlea, iar cuptoarele le au înșirate la vre-o 2 km. mai sus de sat. Aproape nu e cap de familie în Vlădeni, care să nu practice acest meșteșug în timpul când nu e ocupat cu muncile agricole. Varul ars îl desfac prin satele din Țara Oltului în schimbul făinei, porumbului, etc. Uneori cumpără varul, plătindul scump, numai ca să poată face acest comerț de schimb, indispensabil pentru procurarea celor necesare traiului zilnic. Într'o regiune unde aproape nu mai există analfabeți, vedem că se perpetuează forme economice caracteristice timpurilor patriarhale. În fine adaog, că atât Vlădenii cât și Țânțării au furnizat multă vreme brațele de muncă satelor mai bogate din Țara Bârsei. Multe fete se angajau servitoare la Sași, iar flăcăii argați. Unii dintre aceștia căsătorindu-se în satul strein, rămâneau pe loc. Pe calea aceasta s'a alimentat din spre Apus populația românească în satele săsești. Acest curent de emigrațiune e destul de puternic și astăzi, dar el e îndreptat mai mult spre București.

BASINUL ȘINCA-NOUĂ.

Linia ferată Brașov—Făgăraș înaintează pe valea Amaradiei până la izvoarele ei. Tunelul dela Culmea se află la cota 594 m. și e săpat în curmătura ce desparte basinul Vlădeni de basinul Șinca-Nouă. Această șea asemănătoare cu cea dinspre Perșani, are înălțimea de 630—650 m. și o lățime de 1.5 km. Terasa ur-

mărită în lungul Amaradiei se prelungește până aici într'o perfectă continuitate.

De pe frumoasele poeni dela Culmea avem o splendidă vedere asupra basinului Șinca Nouă. Pe stânga, în Sud, marginea platformei Poiana Mărului formează un intrând în dreptul văii Șincei. Alinierea ei mai departe cu marginea nordică a munților Făgăraș apare cât se poate de evidentă sub forma unei prispe, ce se poate urmări la piciorul munților până în valea largă și adâncă a Sebeșului. Din prispa aceasta se desprinde începând cu muntele Strâmbei (1013 m.) în Apus, o culme, care scăzând repede sub nivelul de 800 m. se îndreptează spre N E în formă de arc. Peste dealul Strâmbei (793 m.) și Vrf. Satului (782 m.) se leagă de șirul de înălțimi, ce separă basinul Vlădeni de Țara Oltului. Intre aceste două margini mai înalte și între șeaua dela Culmea este închis basinul Șinca Nouă, tăiat adânc, transversal, de Valea Șincei. Are așadară o formă triunghiulară, care completează forma de corn a basinului Vlădeni. Legătura dintre aceste două basinuri ne apare evidentă, dacă ținem seamă de următoarele constatări: 1. Înălțimile ce le împrejmuiesc, atât la Sud cât și la Nord, sunt în perfectă continuitate în privința rocilor, din care sunt constituite și a nivelului, la care au fost netezite. 2. Aceleași roci — gresii cu intercalațiuni de marnă — le găsim în interiorul ambelor basinuri. 3. În fine, nivelul de circa 640 m. al șelei dela Culmea îl găsim și în basinul Șinca Nouă, unde dealul Măgurița, izolat de înălțimile mărginașe, are cota 647 m. Solul ce acoperă fața boltită a acestei înălțimi conține pietriș. Credem că terasa dela Vlădeni se prelungea înainte vreme și în basinul Șinca Nouă. Această terasă a fost însă tăiată și în mare parte înlăturată prin acțiunea erozivă a râului Șincei, care deschizându-și drum printre Vrf. Strâmbei și Vrf. Satului și-a putut adânci valea cu 120 m. sub șeaua dela Culmea. Micile părae ce-și iau naștere de sub Culmea coboară această treaptă de 120 m. pe o distanță de 3 km. având deci o înclinare de 40‰! Dar chiar și Strâmbea, care străbate basinul în lung, coboară foarte repede, cu o înclinare de 20‰, pentru ultimii 7 km. în timp ce Amaradia, dela Culmea până la Țânțari, pe o distanță de 15 km. abia are o înclinare de 4,5‰. Aceasta însemnează, că firestuirea transversală a basinului Șinca Nouă de către râul cu acelaș nume s'a făcut repede, așa încât afluenții

acestuia n'au putut ține pas cu el. De aci și aspectul mai variat, cu un relief mai agitat, al basinului Șinca Nouă, față de liniile domoale, cu care ne obicinuisem în basinul Vlădeni. Povârnișul de sub Culmea arată tendința de năruire.

Acțiunea de adâncire a basinului a avut o epocă de oprire de scurtă durată. Atunci s'a așternut conul de dejecțiune al Strâmbei peste terasa, care însoțește râul Șincai în tot parcursul lui prin basin. Această terasă are o înălțime aproximativă de 25 m. fiind tăiată în rocile de bază, acoperite cu un strat de prundiș de circa 3 m. Ea se racordează cu nivelul cvaternar din Țara Oltului. Străpungerea dintre Vrf. Satului și Dealul Strâmbei a avut așadară loc înainte de formarea acestei terase.

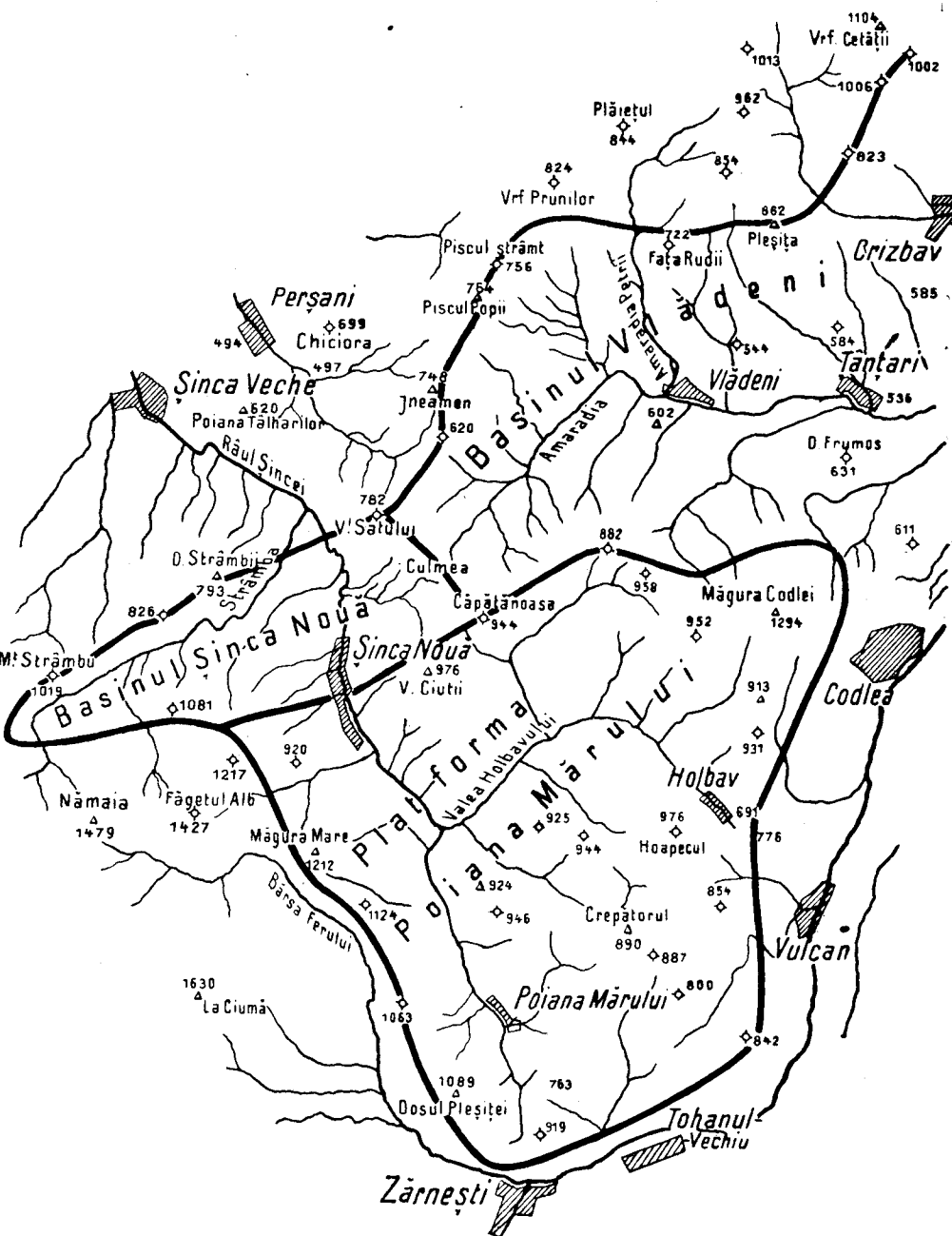
Din observațiunile sumare de mai sus deducem: bazinul Șinca Nouă este un mic basin intracarpatic și a stat în legătură cu basinurile similare din Răsărit, formând extremitatea apuseană a basinului Vlădeni. A fost o vreme când după toate semnele părâul Strâmba ca și râul Șincai, care nu drena întreaga platformă Poiana Mărului, se scurgeau spre răsărit, peste șeaua dela Culmea. Aceasta ne-o dovedește continuarea terasei Vlădeni peste această șea atât sub forma dealului isolat Măgurița cât și sub forma unor umeri bine conservați pe marginea basinului.

* * *

Satul Șinca Nouă este o colonie a Șincai Vechi și s'a întemeiat pe vremea Mariei Teresia în condițiuni analoage cu ale formării Tohanului Nou. Locuitorii vechei siliști, refuzând să se înroleze în regimentul grănițeresc și să treacă la unire, și-au părăsit gospodăriile și satul și au întemeiat noua așezare pe valea ace-luiași râu, pe drumul ce duce prin Poiana Mărului în Țara Bârsei. Mica și interesanta bisericuță de lemn, care le-a servit ca lăcaș de rugăciuni în legea străbună înainte de a-și clădi impunătoarea biserică de astăzi, se mai păstrează încă, înegrită de vreme, pe sprân-ceana unui deal. Satul e de tip *resfirat*, întinzându-se în lungul văii pe o distanță de 4 km. la marginea de Sud a basinului Un mic cătun e pe cale de înfiripare pe valea Strâmbei. În timpul din urmă se observă tendința de a se lua în stăpânire și înălțimile învecinate, clădindu-se pe locul fânețelor locuințe statornice *risipite*, după exemplul Poenarilor vecini. Hotarul comunei e destul de mare, pentruca o muncă mai rațională să le asigure locui- torilor un traiu mai mulțumit.

Platforma Poiana Mărului cu bazinele Șinca Nouă și Vlădeni

1:200.000

Dr. Aurel Mureșianu

În 20 Iunie s'au împlinit 20 ani dela moartea fiului lui Iacob Mureșianu, a lui *Dr. Aurel Mureșianu*, proprietarul și directorul ziarului „*Gazeta Transilvaniei*“, totodată întemeietorul primului cotidian și a celei dintâi gazete pentru popor din fosta monarhie austro-ungară.

Această dată aproape a coincis cu serbările Unirii dela Alba-Julia.

Soarta are adeseori astfel de potriveli. Poate anume ca să ne aducă aminte de oameni și de fapte pe care uneori, am fi dispuși să le trecem cu vederea. Mai ales dacă reliefa lor ar putea aduce vre-o micșorare celor pe care am dori să-i urcăm pe soclu de marmoră.

Stegarul care timp de 32 de ani (1877—1909) a condus „*Gazeta Transilvaniei*“ nu poate fi dat uitării! El și-a cucerit dreptul la recunoștința neamului prin credința cu care a servit unui ideal, prin fapta sa de jertfă care stă la temelia unității noastre politice de azi.

Oricâți detractori ar fi avut sau ar mai avea, pentru loviturile pe care le-a dat, A. M. rămâne un simbol al bărbatului intransigent în convingerile sale naționale.

După o petrecere de 11 ani în capitala Austriei, ca student al facultății de drepturi, apoi 4 ani ca practicant în cancelaria avocatului curții din Viena Dr. Edmund Markbreiter, apărând în acest timp, în numeroase articole, publicate în „*Reforma*“ lui Schuselka „interesele Românilor din monarhia austro-ungară, protestând energic contra fuziunii Transilvaniei cu Ungaria și contra introducerii dualismului austro-ungar“¹⁾, — la chemarea tatălui său, frânt de boală și de greutățile materiale pe care le avea cu foaia, pus în fața alternativei: ori își întrerupe cariera și se întoarce ca să preia el conducerea ori încetează G. Tr., A. M. se hotărăște, eroic, pentru înapoierea la Brașov.

„A fost un moment greu al vieții mele, — ne spune A. M. în autobiografia sa — în care au concurat îndatorirea mea față cu națiunea, cu îndatorirea față cu familia și față cu mine însumi.

¹⁾ Vezi Arhiva Someșană No. 7, 1927 pp. 26—27.

Lupta, deși grea și decisivă pentru soartea mea, n'a durat mult. Mi-am zis, că interesul cel mai mare trebuie să primeze pe cel mai mic, iar interesul național pretindea să se continue „Gazeta Transilvaniei“, care prin trecutul ei își câștigase atâta simpatie și încredere la poporul român....¹⁾

M'am decis prin urmare a-mi dedica toate forțele mele ziaristicii române și națiunii. Vedeam bine ce mă așteaptă. Vr'un bine, vr'un folos material, vre-o viață liniștită nu putea să mă aștepte. Am închis deci ochii un moment și am sărit șanțul redutei „Gazetei“, ca să apăr steagul în jurul căruia au luptat bărbații cei mai distinși din epoca redeșteptării noastre naționale⁽¹⁾).

Și odată în „șanțul redutei“, A. M. nu l'a mai părăsit. Acolo a închis ochii. Cum se cade soldatului brav.

Peste cinci ani, când se va împlini un sfert de veac dela trecerea sa la cele eterne, se va găsi desigur cineva care, răsfoidnd tot ce a scris acest fruntaș al vieții noastre politice de dincoace de Carpați, să-i fixeze locul convenit în panteonul luptătorilor neamului.

*

Dăm cu acest prilej două scrisori inedite, aflătoare în posesiunea fiului său a d-lui Aurel A. Mureșianu. Una e a lui către tatăl său Iacob Mureșianu și a doua a lui Vasile Lucaciu către el.

A. B.

Viena, 21 Iulie 1866.

Iubitul meu tată!

Tocma în momentul acesta (1 oară) primesc depeșa ce mi-o ai trimis. 50 de ore întregi i-a trebuit până a ajuns în mâinile mele, precând 5 minute i-ar fi fost destul. Se vede cât de tare sunt ocupate droturile (firele telegrafice) de corespondințe și cu deosebire din partea regimului.

Se asecură că Deák a fost în zilele aceste, ieri-alaltăeri, la Viena, a avut audienți și nu se va întoarce fără rezultat oareși care. Ei bine! poate Ungurii să capete toate, multe deacă nu chiar toate. Ce fac Românii? Unde este bărbatul lor în jurul căruia să se grupeze și care să reprezinte voința lor, cum o face Deák, pentru Unguri? Oare sângele Românilor ce curge șiroaie, poate mai mult ca cel ungar, în războaie, — să curgă înzadar?! Aceste sunt

¹⁾ Arh. Som., locul citat.

întrebările ce un patriot adevărat, un român ce iubește semenii săi, — trebuie să și le pună.

Spitalurile Vienei sunt pline de răniți români și de alte naționalități, ei suferă greu, cei de acasă suferă și mai greu și ce se întâmplă ca aceste suferințe să nu fie în daru? Este că oamenii se ocupă cu istoria lui Cola Rienzi și cu declarații că nu vor să știe de Fondul Șincaian ș. c. l. când întrebarea cea mai arzătoare de viață — este de a se rezolva?! Mă opresc, nu vreau să mai continuez — nu știu deacă lexiconul din Țară seau cel de aci trebuie mai înainte compus — zice că s'a făcut proiect de cătră D. G. B(arițiu) ca să se publice articoli în foi streine ș. c. l. în favoarea Românilor — ei bine, ce să afle streinii? — că Românii sunt ticăloși, împrăștiați în trup și idei, n'au nici un corp central, nici măcar foaia din Brașov centrală susținută — cum era mai mult încă înainte de a se face acel fond Șinc(aian) nefericit?!

Poate că acei mari Români așteaptă ca străinii să-i scoată din glod, precând ei rătăcesc fără păstori ca oile lui D-zeu?! — Deacă nu se cunosc ei, deacă ei nū se îndreaptă unii pe alții, deacă foile lor nu sunt susținute, ca să le poată fi de adevărat îndreptar — atunci Dzeu știe, cine s'a îndura astăzi pentru dânșii, când toată lumea are destul a face cu necazurile ei însăși și n'are când a se ocupa cu altele a altora!!!

Nu știm cum pot vorbi unii oameni așa și cum de mai cutează ca răutatea și lașitatea lor să o acopere cu dechiarări că nu vor și nu a(u) voit să știe niciodată de una și de alta!!!

Așa înaintăm, așa ne ajutăm unii pe alții.

Și'n adevăr, ce-i mai bun lucru ca să nu voești a ști de nimic, să fii neutral, nici alb nici roșu, cosmopolit, naționalist pentru burtă și pungă și poate glorie și basta?!?

(Restul scrisorii vorbește de chestii familiare).

Al D-tale cel mai ascultător și stimător

Aureliu

Domnul meu!

Vei fi surprins de sigur, căpătând dela mine epistola aceasta datată din Brașov. Ce vânt m'a purtat încoace? E vântul soartei, nu mă lasă liniștit, nu-mi permite realizarea scopurilor mele în modul care ți l-am manifestat. Fui silit de nou a părăsi Roma, re infecta, și nevoind a rebate strada de atâtea ori percursă judecai că va fi mai avantajos pentru mine, de vom suscepe călătoria spre Oriente, ce am și făcut, imbarcându-mă din Ancona spre Corfu, Syra, Constantinopole, Galațiu, de unde percurrind România, am sosit în Brașov ieri 8 Aprilie.

Primul meu cuget a fost, a vizita pe bătrânul erou al Românismlui, pre D. Iacob Mureșianu.

Știi câtă venerațiune port cătră acei Români, cari prin activitatea lor neobosită, contribuă la reînnoirea națiunei noastre, de unde vei pricepe ce am sânșit în conversațiunile avute cu Părintele D-tale. Naturalmente vorbiam

mai ales despre Națiunea noastră. Tot eram ureche și inimă, spre a asculta și a primi cuvintele lui, espresiuni și doctrine câștigate în ani îndelungați de activitate. Mă sântesc fortunat că avui ocaziunea aceasta pentru instrucțiunea mea.

Amintii între altele și relațiunile amicali ce fui ferice a avea personalmente cu D-ta, în timpul petrecerii mele în Vienna.

De aici voi pleca directe spre Clușiu, și de acolo în Gherla, se văd cum voiu putea compune treaba cu Episcopul meu. Mă crede că sum încâtva descurajat de prevederea adversităților ce-mi stau înainte, cari de nu le înving cu frumosul, știi ce va să urmeze.

Nice una dată nu m'a înfricat aspectul venitoriului dubiu ca tocmai acuma, când sum aproape de decisiune ce poate fi fatale, sau cel puțin neașteptată.

La timpul său Te voiu înștiința despre starea mea, ce va să-mi creeze conversațiunea cu Eppul meu.

Adio! Domnul meu și amice preastimate, adu-ți aminte de mine și iubește-mă ca pre un amic sincer și devotat.

Te rog să comunicii salutările mele cele mai cordiali, D. Teclu.

În fine, primește asigurarea celei mai destinsse venerațiuni, și acel sincer amor de amic și frate român, ce și cu ocaziunea aceasta declar

Brașov, 9 Aprilie 1874.

Al D-tale sincer amic

Dr. Vasilie Lucaciu

teolog

Propaganda pentru revizuirea tratatului dela Trianon

Timp de zece ani Ungaria se frământă în aceleași sbuciumări sufletești, în aceleași jalnice tânguiri, erijându-se pretutindeni în victimă nevinovată, eșită desmembrată și săracă din marele războiu. Este poate dintre puținele țări din Europa, care în decursul timpului, a dat ocazie la multă prudență și bătae de cap conducătorilor învingători ai războiului mondial, cari au făurit actuala hartă geografică europeană.

Fiind foarte bine cunoscute în țara noastră, prin mijlocul presei, toate problemele ungare în legătură cu noi sau cu celelalte State succesorale, ne vom reduce, în aceste rânduri, să *discutăm în sens pur informativ* și să arătăm în termeni preciși, programul și mijloacele de luptă ce desfășoară națiunea maghiară cu scopul de a-și câștiga cât mai mulți aderenți în opinia publică mondială, pentru-ca astfel să fie mai ușor a cere în mod oficial, forurilor competente, o modificare sau revizuire a tratatului al cărui nume flutură pe buzele a mii și mii de maghiari.

Astăzi, aproape fiecare individ ungar, dotat cu o tenace persistență și cu o veninoasă ură contra statelor succesorale, se simte dator să contribue cu întreaga sa persoană morală și materială la refacerea „Ungariei Ciuntite“, căci dela copiii de școală, până la bătrânii încovoiați sub povara anilor și evenimentelor, cred în acelaș ideal.

Din inițiativă particulară și încurajate în mod ocult de sus, există nenumărate societăți sau asociații, toate cu caracter iredentist, al căror program nu este altceva decât menținerea veșnic aprinsă a flacării idealului lor.

Astfel cea mai puternică asociație care le grupează pe toate, este aceea numită „Liga revizionistă ungară“ al cărui președinte este scriitorul Herczeg Ferencz. Expunând programul acestei Ligi, ne va fi suficient a da o idee clară asupra mijloacelor de propagandă, întrebuintate pentru cucerirea inimilor tuturor cetățenilor

săi și a streinilor ce din întâmplare, sau intenționat, se află în țara lor, precum și în afară de fruntariile acesteia.

Activitatea acestei Ligi se împarte în două mari ramuri: *propaganda internă și propaganda externă*.

Cea internă conține: organizarea ciclurilor de conferințe cu subiecte iredentice; organizări de mari meetinguri, serbări și defilări, și propagandă prin presa ungară, răspândirea a diferite feluri de broșuri, imprimate, etc., toate cu subiecte pentru cunoașterea amănunțită a chestiunii tratatului dela Trianon.

Conferințe importante au fost ținute, până astăzi, de către Nagy Emil, fost ministru de justiție, Józán Miklós episcop unitar, Lukács György, fost ministru, baronul Almássy Imre, Dr. Eckhard Tibor etc., etc.

Pentru popularizarea propagandei și în provincie, s'au organizat impozante întruniri publice și defilări, cu participarea a zeci de mii de persoane; mai însemnată a fost aceea ținută cu ocazia vizitei în Ungaria a lui Esmond Harmsworth, fiul lordului Rothermere, apoi cea dela Șopron, Seghedin, Győr, Gyula, Makó. Ultimele manifestări de această natură au fost cele dela 18 Nov. anul trecut, ținute în tot cuprinsul țării și cu care ocazie s'ar fi trimis la Liga Națiunilor vreo 2600 de memorii.

Urmează apoi rolul presei. Pentru ca nici un moment ideea revizuirii să nu fie uitată și nici diminuată, membrii ligei revizioniste inserează zilnic în presă articole cu acelaș caracter, iar săptămânal se examinează de către membrii comitetului ei, toate articolele cari au apărut în presa și revistele străine cu privire la Ungaria, comentându-le și informând apoi publicul maghiar. Aci pare a fi locul să amintim că și în teatre, chiar dacă piesa n'are subiect iredentist, totuși aproape de fiecare dată se face aluzie, și aceasta dintr'o spontană inițiativă a artistului interpret; asemenea cinematografele înainte de a-și rula filmul obicinuit, zilnic reprezintă harta Ungariei de odinioară, alături de aceea actuală, apoi radio, predicile în biserici, serbări școlare etc. dau mereu noi prilejuri de propagandă a ideii revizioniste atât de mult înrădăcinată în sufletul ungarilor.

A doua ramură importantă a activității „Ligei revizioniste“ este *propaganda externă*. Nici un popor din Europa, învingător sau învins, nu desfășoară astăzi o mai mare activitate propa-

gandistă în afară de hotarele țării lui, ca cel maghiar. Mijloacele lor și aci sunt diverse: publicații, filme de cinematograf, conferințe prin radio, conferințe în țara respectivă etc.

Numai sub auspiciile ligei s'a publicat, în ultimul timp, șapte volume în limba engleză, italiană și franceză. Ele au următorul conținut: Situația minorităților ungare în țările succesoriale, statistica regiunilor locuite de populație compactă maghiară și germană în țările succesoriale, procesele verbale ale comisiunilor pentru delimitarea frontierei, doleanțele Rutenilor, problema ungară, răspunderile războiului.

Câte un exemplar din fiecare carte a fost oferit diferiților bărbați de stat din Europa și America precum și multora din scriitorii țărilor străine, dându-li-se pe calea aceasta prilej să-și formuleze material din chestiunea maghiară pentru publicațiile lor. Amintim lucrarea „Tragedia dela Trianon“ a lui Robert Donald, președintele *Asociației ziariștilor englezi*, care a fost tradusă în mai multe limbi și răspândită de ligă. Apoi „Chestiunea Ungară“, „Hormsworth în Ungaria“ care cuprinde toate discursurile împreună cu fotografiile tuturor întrunirilor și defilărilor cu acea ocazie.

Altă latură a propagandei externe este aceea de a căuta să cucerească simpatia anumitor persoane sau grupuri străine, cari la rândul lor să formeze *comitete și asociații în țara din care fac parte*, ca astfel să continue acolo opera de propagandă în favoarea Ungariei. Aceste comitete sunt *încontinuu* alimentate de către ligă cu material de propagandă. Unele deja funcționează — pe lângă fiecare există câte un secretariat al ligei — cum sunt cele din Italia, Anglia și Geneva și în curând se vor inaugura cele din Olanda și Franța.

Un serios concurs cu important efect mai prestează și „*Asociația maghiarilor de peste Ocean*“, care dela întemeierea ei (1928) până acum, a publicat în ziarele americane din St. Unite, o serie de articole, toate în favoarea revizuirii tratatului dela Trianon; tot sub auspiciile susnumitei asociații în curând va apărea acolo și o revistă engleză.

Astfel de mijloace ale propagandei maghiare sunt și conferințele organizate sau de comitete, unde există, sau, indirect, de liga revizionistă: succesul lor în Italia ne este cunoscut, ase-

menea cele dela Amsterdam și Haga ținute din 1927—28, sub influența cărora câte-va personalități olandeze ar fi venit la Pesta spre a-și culege materialul informativ la fața locului... și de atunci nu arareori presa lor se ocupă de chestia ungurească.

De mare importanță, poate partea cea care ar interesa mai mult publicul nostru, este legătura de strânsă colaborare, *ce de azi înainte „Liga revizionistă“ ar dori să întrețină* cu succesul trustului ziarelor Northcliffe, lordul Rothermere.

Analizând însă mesajul lordului către poporul maghiar, se poate vedea în mod clar, că acesta înțelege ca ineficace luarea unei hotărâri decisive pentru punerea în discuția forurilor competente a revizuirii tratatului dela Trianon, fără realizarea în Ungaria a anumitor principii din programul democratic al lui Kossuth Lajos ca: votul universal, reforma agrară etc. Lucru confirmat de altfel și de faptul recent petrecut zilele trecute cu ocazia lansării unui apel al președintelui ligii revizioniste către toate partidele din Ungaria, prin care le cerea să adere la idea revizionistă.

La acest apel, singur partidul social-democrat maghiar a făcut rezerve, motivând că deși în principiu este pentru revizuire (aci partidul citează mesajul lordului Rothermere) totuși n'ar putea să participe la acțiunea întreprinsă de liga revizionistă de cât în cazul când aceasta ar avea posibilitatea să constrângă.... guvernul la realizarea votului universal, precum și la democratizarea statului ungar.

Expunând în cele de mai sus pe scurt, felul cum știu vecinii noștri să lupte pentru câștigarea integrității lor teritoriale.... credem că am reușit să oglindăm îndeajuns tenacitatea cu care persistă în acelaș unic scop.

În numărul viitor al acestei reviste vom reveni dela început, *tot ca informatori obiectivi*, la cele 133 zile de dureroasă experiență comunistă de pe vremea lui Bela Kuhn, terminată prin ocuparea Budapestei de către armatele română, precum și la încercarea fostului rege Carol, de a-și recupa tronul.

Dr. Gheorghe Micu.

Scrisori vechi

Pesta în 23/11 Maiu 1861.

Mult stimatul meu Domn:

Trecură doue luni de când plecaiu din Vienna în dios cu scop

a) de a încerca o apropiere și împăcare a bărbaților noștri conducători din Banat, fiindcă eu nu-mi poteam închipui o esențiale diferenția de interese și păreri între ei;

b) de a cerceta cu o cale și Transilvania — pre carea încă n'o văzusem — cu scop de a informa pe bravii noștri bărbați conducători de acolo despre unele încercări ce eu întreprinsesem în Paris și Turin spre clarificarea opiniunii publice în privința noastră.

Încât pentru întâiul scop pot zice, că deslegarea problemei încât atâta-mi a succes.

În Timișoara am reconciliat pe toți bărbații naționali, anume și pe retăcitul Cermena¹⁾ cu D-sa domnul A. de Mocioni.

În Logoșiu am adus chiar și pe cei mai lăncedi români, dacă nu la *înfocata* îmbrățișiere a cauzei noastre, dar cel pocin la recunoașterea, că politica partidei naționali e mai motivată, mai nobile și naturale decât a lor.

Va se dică românii din acele părți toți recunosc, cumcă scopul nostru al tuturor e unul același, adevă fericirea națiunei *prin desvoltarea și consolidarea ei*; prin urmare că diferenția între noi nu e decât în privinția mediloacelor; fiindcă precând cei ce țin cu magiarii așteaptă înaintarea acestui scop cu toată încrederea dela generositatea magiarii, crediend vertos, cumcă magiarii trebuie să priceapă și să reconască, cumcă esistenția și desvoltarea lor politică e legată și condiționată prin esistenția și desvoltarea noastră, — pre atunci noi, cei ce după tristele esperiinție noaue și vechi nu putem conta pe frațietatea și dreptatea magiarii, decât încât am fi în stare a-i constrânge la aceasta, noi carii dela magiari nu pretindem grafiă seu concesiuni, ci dreptate deplină, noi vorbelor lor goale nu credem de feliu, ci voim fapte reăli, cerând ca ei de sine se receadă dela suprematica

¹⁾ Petru Cermena fost căpitan al cetății Timișoara.

influența asupra noastră, se încete a ne tot tutela, a tot dispune despre noi și sântele noastre drepturi naționali.

Facia cu guvernul austriac ambele aceste partide se află în asemenea deplină neîncredere, și chiar pentru aceasta românii naționali mai bucuros s'ar lipsi de partita magiară ultraistică, ce așinte totalea desfacere de Austria, decât de cea moderată ce vrea a se scuti și mai departe sub protepțiunea Austriei spre a ne — suprematisa.

Încât pentru scopul călătoriei mele al doile — cugetul meu era a vă surprinde adunați la Sibiu precând adecă vă aflați acolo desbătând statutele reuniunii literarie; dar întârziându-mă câteva zile peste calcul la Temișoara și Logoșiu, adiușeu la Sebeșiu chiar când Albaiulienii se întornau dela Sibiu, și așa conștielegându-mă cu ei, anume cu Acsente, Rațiu, D. Hodoșiu, Escellenția Sa Metropolitul etc. și cercetând faimoșii noștri munți — Zalatna, Abrudul, Roșia, Baia de Crișiu, Băiția, etc., constrâns de scurttimea timpului, căutaiu a mă reînturna la Vienna venindu-mi într'aceea și scirea cumcă mă aflu dispus la Pesta la tabla septemvirale.

Deci ce era a Vă comunica mai pe larg cu cuvântul, înreprimind astădată a vă reporta pe scurt în următoarele:

Respândirea de minciuni cât de necălite despre noi românii austriece prin presa francesă și italiană cu scop de a falsifica și seduce opiniunea publică, fu cauza de eu în începutul anului acestuia, precând mă aflam foarte morbos, din mai multe părți, anume și din partea Mocioneștilor fui provocat a mă apuca de refrângerea acelora; anume și unii tineri ai noștri din Paris mă rogară a le da la mână arme, cu care se poată combate pe blăstemații de intriganți.

În urma acestora pe la începutul lui februaru ca reconvallescente tramiseiu conceptul, de care sub /. vă alătur o copie verbale — la Paris, de unde în traducere francesă se espedă la Turin. Acest concept deveni în mâinile lui Ubcini dela Siecle, carele pertraptându-l cu mai mulți bărbați de stat și publiciști, dede răspuns, cumcă în momentul de facia n'ar fi oportună publicarea lui; dar totdeodată fui poftit a da documinte positive despre asupririle ce ne fac magiarii, ce eu și făcuui, în urma căror descoperiri iar se ținură acolo consultări, apoi parte din

conceptul denteiu, parte din datele mai tardiu tramise, se fabricară mai mulți articuli în *Patrie*, *Presse* etc. în contra portării magiarilor; însă totdeodată din Italia, anume din partea cavalerului *Vegezzi-Ruscala*¹⁾ ni se făcură câte și mai câte muștrări și amerințări pentrucă au cutediat a păși în acest timp nenemerit — cum se dice — în contra magiarismului, despre carele ne spune, că s'a îngagiatu a ajuta surparea Austriei, — într'altele argumentând omul nostru așa: Românii nu pricep momentul timpului; ei deacă n'au pierit de asupririle seculari, mai rabde pucintel, mult anul acesta, și ajute cu totdeadinsul pe magiari a nemici pe neamicul nostru tuturor comun, carele deacă va fi trântit, românii de cel mic și neconsolidat dușiman al lor — prea ușior vor scăpa; căci tăria și consolidarea Italiei, e tăria și consolidarea României.

La aceste muștrări cu conscienția liniștită nu se putea tăcea, și pentru aceea — anume pentru numitul înalt bărbat de stat se scrise traptatul sub // românesce, fiindcă dânsul scia această limbă foarte bine; iar în Paris se făcu o traducere francesă și se comunică unor bărbați renumiți. Aceasta avu de urmare, cât emigrațiunei magiare și dintr'o parte și din alta i se comandă serios și precis, ca ori și cum se liniștească scrupulii românilor; de unde apoi promanară²⁾ repețitele espeptorațiuni a lui Horn, Tür³⁾ etc. iar prin saloanele Turinului, câte și mai

¹⁾ *Cavalerul Giovenale Vegezzi-Ruscala* (1798—1886) om politic, diplomat, publicist, filolog, etnografist, profesor.

Pentru serviciile aduse românismului a fost numit cetățean de onoare al României, consul al României la Turin, prof. de l. română la Universitatea de acolo și membru onorar al Academiei Române.

„O jumătate de veac am întrebuițat cu îndărătnicie toate forțele săracului meu talent ca să susțin drepturile voastre și pentru ca să vă înfrățesc cu Italienii“, — spune însuși într'o scrisoare pe care o trimite la 1882 lui Luigi Cazzavilan, directorului ziarului „Frăția Italo-Română“ din București.

Ca să ne cunoască mai bine neamul, în 1831 a făcut chiar o călătorie în Transilvania. A avut legături strâne cu mai mulți scriitori de ai noștri ca: Bărnăuțiu, Papiu Ilarianu, V. Alecsandri.

(Mai pe larg vezi articolul d-lui Aurel A. Mureșianu în „Universul“ dela 15 Iunie 1928. Un alt articol a apărut în *Conv. lit. pe Sept.-Dec. 1927*: „Un prieten uitat“ de Alexandru Marc.)

²⁾ Porniră.

³⁾ Generali. Ultimul, cunoscutul ofițer italian în serviciul emigrațiunii de după 1849.

câte înjurări în contra particularismului magiar! — tot de aci veni, că contele Teleky¹⁾ se arată cu cea mai mare simpatie către noi, încât întru adevăr semțiam că am pierdut mult prin moartea lui.

Până aci am ajuns. Acum semțim lipsa de a sci și opiniunile Dvoastre în această cauză. Socot că cele făcute până acum și din parte-vă se vor aproba, precum se încuviințiară ele de către toți bărbații noștri de încredere, căror aflaiu cu cale a le descoperi.

Copiele alăturate mi-ar plăcea ca se remână în mânilor mult stimatului nostru domn și frate Barițiu.

Încât pentru mine, adecă persoana mea specialminte, eu în lunele Ianuarius, Februarius și Martius fiind provocat din partea mai multor cercuri alegătoare din Ungaria și Banat a primi candidatura la dietă, după o consultare cu mai mulți amici, ne învoisem pentru cercul Oraviției montane din comitatul Carașului, carele într'o adresă scrisă de o mulțime de preuți, învățători, meseriași și antistie comunali, încă sub 12 Ianuarius, cel dentâiu mă rogară în această privință.

Într'aceea domnii români ce stau în capul comitatului, audind aceasta își puseră toate puterile spre a-mi împedeca alegerea, anume amicul meu vicecomitele *Faur*²⁾ însuși alergă acolo și aruncându-se el singur pe sine de candidat, cu autoritățile publice sieși subordonate, folosindu-se de absinția mea și de o mulțime de apucături mișele, prin medilocirea unui număr mare de nemți, căror nici că le competea dreptul de alegere, triumfă asupra partidei mele, dar aceasta însă cu o di mai nainte, prevedind rezultatul atâta mișelii, pe sub mână dede iute semnal cercului vecin Sasca, unde iar contrarii aveau candidatul său magiar a cărui alegere o țineau ca în palmă, — ca ei spre toată întâmplarea să mă alegă, ce ei cu cel mai mare entusiasm și făcură — spre nespusa surprindere și supărare a contrariilor (!),

¹⁾ *Contele Ladislau Teleky*, unul dintre puținii emigranți maghiari, care manifesta sentimente adevărat prietenești față de neamul nostru.

A avut relații prietenești și cu emigranții români.

²⁾ *Ioan Paul Faur de Teiuș*, fost prefect al jud. Caraș, și mai târziu membru al Curții de Casație din Pesta. Originar din Oradea Mare, dintr'o familie de comercianți.

a căror candidați în patru cercuri fură trântiți cu rușine de către partita națională!!

Aceste întâmplări neașteptate deschiseră ochii domnului Gozdu, carele până aci credea ca sânt, că românii sunt fericiți a-i fi uneltele caprițiului seau ambițiunei lui! Acum el începuse a vedea că e retăcit și s'a isolat de popor și de adevărații bărbați ai poporului! De aci înainte el plecă pe o cale mai curată națională, unindu-se cel puciu cu cuvântul — mai în toate întrebările naționali cu noi.

Deci acum v'ași roga, deacă ași afla ascultare, *ca deocamdată să-l mai și cruțiați!* Cred că pentru astă dată îi va fi ajuns. Adevărat că n'a făcut mare stricăciune; dar vă pot asecura, că portarea lui cea nefericită n'a provenit atât din cuget rău, cât din consiliul unor ameni blestemați, carii apucaseră a se încuibă în inima lui; anume cea mai mare vină pică pe capul afurisitului netăreu de protopop din Logoșiu Marcu, carele folosindu-se de necunoștiința betului om cu împrejurările și persoanele, (a)pu-case de-i turnase veninul său în cap și inimă! Altmintre fiți convinși că nu-l perdem din ochi și nu vom lipsi a-l judeca la timpul său cu toată stripțeția.

Eu faciă cu cercul Oraviției eram obligat a primi mandatul de obligat, dar cu Sasca, unde în viația mea nu am fost și cu nimene nu stau în vreo referinția mai aproape — nici de cât; și pentru aceea cu greu mă potui resoalve a intra în dietă, și vă încredințiez, că în împrejurările presinți, cu neîncrederea ce eu o nutresc în peptu-mi către magiari, numai nefericita mea transpunere cu oficiul dela Viena la Pesta mă constrânsă a mă acomoda unei necesități crude și dure!

Deci acum mă aflu de 3 săptămâni aice, singur fără familiă, carea se află într'o stare ce nu-i iartă a părăsi Viena. Mi-am concentrat toate puterile spre a studia persoanele și împrejurările; dar esperiințele tot pesimist mă lăsară!

Dintre oamenii noștri am pe Popa Georgiu întru toate fără rezervă credincios „până la moarte“ — după cum se esprima ei deunădi într'o conferinția; iar dintre ceialalți după greutatea cestiunilor. — când mai mulți când mai pucini!

Puntul mai controversă între noi e al *uniunei Ardealului*. Ambele partide ale dietei uniunea Ardealului o pretind ca deplin

legale, și întru această părere sunt spriginiți de către cei mai mulți români. Eu însă cu Popa și Buteanu și Vlad, ba chiar și Gozdu — pretindem că nice legalitatea uniunii ne e perfectă, dar deacă ea ar și fi deplin legale, dreaptă și justă până-i lumea nu s'ar putea dice; deci nice se poate forța relisarea ei în contra opozițiunii națiunii române din Ardeal!

Acum de curend — după nespuse frecări începură a se pleca și unii alții spre această părere, anume Sigm. Popoviciu, Dr. Maxim, Ios. Popu și mi se pare și Pascu și Deseanu; dar cești doi din urmă încă nu sunt verificați. Ori cum noi vom încerca nou amendament în adresa lui Deák, și deacă nu ne va succede, ne vom reține dela votare.

Noi adese ținem conferinție între noi. Eu de loc¹⁾ la început propusesem, ca să tipărim un feliu de foi dela dietă spre informarea alegătorilor și a poporului peste tot despre cele ce se țin de noi; deci după multe dispute, la urmă fui însărcinat cu scrierea Programei, carea finindu-o alaltăieri o luarăm la desbateră. Deci după o luptă înfricoșată, unde eu avui a respinge cele mai cumplite atacuri din 15 părți, îi aduseiu pe toți până acolo, în cât se învoiră la toate, ci pretinseră numai atâta ca deocamdată să nu eșim pe facia cu tendinția de a fi recunoscuți de *națiune politică*.

Înșii aceia dintre noi, carii până acum se înfiora de idea naționalității române, precum de esemplu Misiciu și supremul comite Manu²⁾ și Manasi, dechiarară răspicat, că în inima lor, în sufletul lor nu e mai înfocată dorinția și tendinția, decât *a redica pe români la cel mai înalt grad de perfecțiune politică și națională*, dar însă ei pronunțarea acestei aspirațiuni adi nu o află nici de cum cu cale și oportun!

Eu din contră le diseiu și arătaiu, că nice când(n')a fost oportunitatea mai mare decât acum și că dumnezeu scie mai ajunge-vom cândva timp atât de, potrivit și ocaziune atât de bună. — Resultatul fu că fiind opiniunea mea în această privință deplin spriginită *numai* de Popa, se decise ca den Programa mea, carea altmintre toată se acceptă, numai cuvântul

¹⁾ îndată.

²⁾ *Iosif Manu de Sajó*, comite suprem al Maramureșului (1860—75). Intemeietorul „Asociațiunii pentru cultura poporului din Maramureș“.

„politică“ den punctui al doile să se șteargă, apoi pe temeiul acestei modificate programe deloc să se înceapă realizarea planului — sub redactarea mea. Inșă eu refusaiu Redacțiunea declarând că deși mă supun la majoritate și voiu a contribui și cu bani și cu lucrări la această întreprindere, dar fiindcă eu pentru convingerea mea personale, nu pot recede nici într'o jotă dela Programa-mi, drept aceia nici pot lua asupra-mi redacțiunea și responsabilitatea — faciă cu publicul român. Deci ne mai aflându-se altul între noi, carele să poată răspunde sarcinei unui redactore — afară de Popa, carele asemenea refusă, — tot planul nostru se prefăcu în *nemica!* Aici sub '///. alături o copie din Programa mea, pentruca prin cunoascerea ei, să puteți judeca cam până la ce grad s'a avântat ideia și sentimentul naționalității în noi.

Așia stăm astădată aice. Despre unitate și solidaritate în lucrare nu poate fi nice vorbă, ba chiar ne vom simți ferici, deacă unii din noi, anume părintele Protopop din Beiuș Ioanne Poppu și doară și cel din Oradiă Bica Simeon nu vor pași pe faciă în contra noastră celor — așia numiți „Romanissimi“.

Adevărul spunând, între 20 câți ne aflăm astădată la dietă, deplină încredere numai în Popa și Popoviciu Deseanu, carele mai deunădi fu ales la Radna, — pot avea între toate împregiurările. — Cu toate acestea înșă cu mult stăm mai bine decât la 1848. Atunci eu însumi nu cutediam să merg mai departe, decât ce adi merg cești așia numiți ruginiți, și totuși treceam la toți de „fantast“, „utopist“ etc. etc. Astădi deci ei au ocupat situațiunea mea de atunci, iar eu am propășit mai departe, și așia am toată sperianția, că în câțiva ani și ei vor ajunge unde mă aflu eu.

Săptămâna trecută Martiu fui chiebat cu telegraful la Temișoara unde petrecui 4 ore la Mocioni desbătând cele de urmat faciă cu pretensiunile Serbilor etc.

Dela Viena îmi veni scirea, că guvernul austriac nu se va învoi nicidecum a da magiarilor cele cer ei, ci va desface dieta și va căuta a paraliza opuseciunea lor prin concesiuni făcând celoralte naționalități. Vom vedea!

Mă folosesc de ocașiunea aceasta spre a vă trămite aici un num roman bisantin de aur, pre care-l aflaiu nainte cu 5 săp-

tămâni la Foen, între prețioasele Doamnei Laura de Mocioni, născută de Cernoviciu, și-l ocupaiu pentru Museul din Blașiu. Deci Vă rog a *publica* prin gazeta, *cum că vi s'a trâmisi prin mine din partea numitei Doamne* pentru acel Museu, și apoi a-l trâmite cu ocașiune potrivită la locul destinațiunei. Prețitul de afețiune al lui e dela 50—80 de florini. Conte de Csáky vedindu-l, îmi oferi suma din urmă în favoarea Museului de aici, dar eu îi spuseiu că nu e de vândut, ci dar pentru Museul român !

Acest ban s'a aflat la *Macea* în comitatul Aradului într'o arătură, și se pare a fi dela fiul lui Constantin cel Mare.

Incât pentru Zarand, aici se făcuseră câte și mai câte combinațiuni drăcești ; dar revenind eu aici, și spunând atât prin conferinție cât și corifeilor magiari, cumcă se iea bine seama, că acolo au a face cu oamenii lui Horia și că Zarandul e una cu morții etc. etc. toate măsurile s'a procrastinat¹⁾ Acum iarăși le dic să împace treaba, restituindu-și pe Pipoșiu, și tot magistratul ales sub președenția lui până e încă timp, până cauza se află în mâinile lor, ca să nu remână românii acolo amărâți !

Cu acestia încheiând, remân cu multe sincere salutări

Al Dvoastre pururea sincer stimătoriu

V. Babeșiu²⁾

¹⁾ Din lat. *procastinare* = a amâna.

²⁾ Scrisoarea e publicată cu câteva modificări ale ortografiei originalului ca: eliminarea lui u final, până (pt. pene) ș. a.

Dela „ASTRA”

Ziarele locale și cele din Capitală au uitat să înregistreze ciclul de conferințe organizat de „Astra” Brașov, iarna aceasta. A fost o uitare vinovată.

Noi ne facem datoria publicând, în resumat, firește, câteva din ele. Sintetizând acum, cele spuse atunci, am vrea să dăm posibilitatea a revizui cunoștințele despre acest ținut și celor ce n’au participat la conferințele Asociației.

Incepem cu a D-lui *Nic. Orghidan*, despre :

BRAȘOVUL (Asezarea geografică)

Fiind întâia conferință din ciclul cu subiecte despre Brașov organizat de Despărțământul Astei, conferențiarul arată în introducere că cercetările locale, cu tot caracterul lor particular, pot prezenta aspecte de interes general. Vieța stabilește legături de interdependență și de influențare reciprocă pe suprafețe întinse. Un fenomen pur local poate avea ecou la depărtări mari. Astfel, creșterea populației românești în câteva sate din cuprinsul Țării Bârsei a avut ca urmare revărsarea surplusului acestei populațiuni în câmpia Dunării și în stepele Dobrogei. Activitatea lui Coresi și a colaboratorilor săi din Brașov a avut o influență însemnată asupra dezvoltării culturale a neamului românesc de pretutindeni. Până și în lumea anorganică se poate observa adeseori repercutarea la distanțe mari și pe suprafețe întinse a unui fenomen local așa d. e. scufundarea câmpiei românești la gura Siretului se resimte puternic în acțiunea erozivă a râurilor din Țara Bârsei. Fără astfel de cercetări locale nu se poate concepe o cunoaștere temeinică a țării întregi. Regiunea își trăește vieța ei aparte, ca unitate bine definită, dar încadrată într’un întreg și subordonată acestuia.

Țara Bârsei a trăit o vieță locală intensă primind și exercitând în acelaș timp puternice și variate influențe pe o rază mare împrejurul ei. Ca nicăeri, cercetările locale pot contribui la urmărirea unor probleme de interes general.

Printre diferitele probleme, ce se vor discuta în seria de conferințe cu privire la Brașov și împrejurimile lui, cea dintâi întrebare, la care e bine să se răspundă în legătură cu cadrul

fizic al acestui oraș, este aceea privitoare la așezarea geografică. Pentru un oraș ca și pentru țară așezarea geografică este ceea ce pentru vieața efemeră a oamenilor era închipuirea celor vechi, hotărârea Parcelor.

Brașovul a avut noroc în această privință. E așezat pe drumul comercial, care unește pe linia cea mai scurtă podișul ardelean și inima Europei cu porturile dela gurile Dunărei. Acest drum, ferindu-se de dublul val al Carpaților răsăriteni și de puternicul zid al munților Făgărașului, se îndreaptă în sensul rezultantei spre cotul Carpaților. Fatalitatea geografică a pus tocmai aci un șes mare și frumos, Țara Bârsei. Inconjurat de toate părțile de munți, acest șes formează o unitate geografică desăvârșită. Mulțumită așezării lui centrale și trecătorilor numeroase care se deschid radia! prin munții mărginași, șesul Țării Bârsei a fost în toate timpurile și un ținut de trecere și de mare amestec. Numai valul principal al munților, înspre Muntenia și Moldova, e străbătut de vre-o 11 trecători. Prin aceste porți de comunicațiune mica unitate a Țării Bârsei se leagă indisolubil, conformându-se cu marea unitate a României întregite. Trecătorile cele mai utilizate au fost a Branului, a Buzăului și numai în timpul mai nou a Prahovei. Pe căile acestea Brașovul a intrat de timpuriu în legături cu piețele orientale și mulțumită unui comerț înfloritor a putut ajunge la mare bogăție și prosperare. În 1720 avea 16.816 locuitori, în timp ce Buda, capitala Ungariei și al doilea oraș ca mărime în țara întreagă, avea numai 12.324 locuitori.

Locul unde a fost clădit orașul, nu putea fi mai bine ales. Este pe linia de despărțire a șesului Țării Bârsei în cele două jumătăți ale lui și deși în marginea șesului are o poziție dominatoare a întregului șes. Valea care adăpostește orașul are o lungime de vre-o 6 km. numai, gura încă îi e largă de 1 km. având talpa netedă și aplecată, cu scurgere ușoară. Izvoare multe alimentează un pârâu utilizat în trecut pentru scopuri industriale. La ieșirea în șes se bifurcă, cele două brațe ocolind dealul Cetățuei, care a servit pentru fortificarea orașului și pentru adăpostirea lui împotriva vânturilor reci dela Nord. Tâmpa cu povârnișul ei repede, împădurit până în vârf, ține umbră și umezeală, dar și adăpost.

Desvoltarea oraşului a fost influenţată şi de schimbările politice, care au frământat această regiune a Europei. Deşi la hotarul sudestic al fostei monarhii şi cel mai îndepărtat oraş de centru, Braşovul a prosperat câtă vreme şi-a putut împlini rolul de mijlocitor în comerţul dintre Răsărit şi Apus. Abia în urma războiului vama el devine adevărat oraş de margine, lovit în funcţiunea lui naturală. Atâtea alte oraşe din cuprinsul fostei Ungarii i-au luat-o înainte. Războiul mondial i-a creat o situaţie nouă. Din oraş de graniţă, răsleţ şi neglijat, ajunge dintr'odată în inima ţării, cu cele mai frumoase perspective de dezvoltare pentru viitor.

În încheiere, conferenţiarul se ocupă de ideea ventilată în publicitate a mutării capitalei. Arată cusururile actualei capitale: e la 40 km. de graniţa bulgară, la o parte de centrul natural spre care gravitează ţara, în plină câmpie (călduri mari în timpul verii, de unde vacanţa forţată), gospodărie neglijată. Şi cu toate acestea capitala nu poate fi schimbată. Braşovul, asupra căruia s'au îndreptat unele priviri, n'ar putea răspunde acestei chemări din cauza greutăţilor de aprovizionare, care îl vor împiedeca să ajungă un oraş de sute de mii de locuitori, cum tinde să devină orice capitală modernă. Ca aşezare geografică ar fi fost foarte potrivit oraşul Focşani pentru capitală, în 1859. Oamenii noştri de conducere n'au fost destul de prevăzători atunci. Astăzi, degradarea Busureştilor este o imposibilitate materială şi mai ales morală. Cu toate că întregirea teritorială a României nu s'a făcut împrejurul acestui oraş, cum s'a întâmplat întregirea Rusiei în jurul Moscovei, a Austriei împrejurul Vienei, a Franţei împrejurul Parisului toate faptele premergătoare marelui uniri au fost dirijate după 1859 din Bucureşti. Oraşul acesta devenise capitala inimilor româneşti cu mult înaintea războiului de întregire

Rămânând capitala acolo unde e, va trebui să se facă toate eforturile spre a se ridica oraşul Bucureşti la înălţimea rolului ce i s'a încredinţat. O bună edilitate îi va putea da în scurt timp altă înfăţişare. Drumuri cât mai multe şi mai bune îl vor lega mai strâns de trupul ţării. O cale de apă l'ar putea pune în legătură mai uşoară cu Dunărea şi cu Constanţa. Apropierea muntelui şi a mării l'ar înviora.

Braşovul, aşezat pe linia principală, care leagă ţara de capitală şi de primul port maritim al României întregite, are viitorul în strânsă dependenţă de soarta acestor două oraşe. Treimea Braşov, Bucureşti, Constanţa simbolizează însuşi viitorul României.

ȚARA BÂRSEI, Considerațiuni istorice¹⁾

Statul nostru de azi a ieșit din alipirea treptată în cursul veacurilor a mai multor ținuturi românești. Multe au fost piedecile cari au stat în calea unității de stat. Pe deoparte individualismul pronunțat, una din trăsăturile caracteristice ale poporului nostru, pe de altă parte configurația geografică a pământului strămoșesc, cu atâtea ținuturi separate prin munți înalți și păduri întinse. Mai adăugând la acestea și dese invazii ale multor neamuri de oameni, atrase de bogăția pământului, vom înțelege fenomenul întârziat al închegării neamului nostru într'un singur stat sub o singură oblađuire.

După potolirea năvălirilor barbare, au ieșit la iveală o mulțime de „Țări“ românești. Unele erau atât de mici, că abia cuprindea valea unui râu. Intre astfel de „Țări“, ca ființe deosebite întâlnim și Țara Bârsei, care formând o unitate geografică bine definită și-a avut multă vreme viața și istoria ei proprie. Pe acest unic teritoriu natura a clădit cele mai puternice întărituri. Alături de munții cu piscuri în formă de turlă cari îl străjuiesc, la Vest, Sud și Est, stau „burgurile“, ca cele dela Rin, produsele muncii omenești. Imbinarea urmelor străvechi, de cari sunt legate amintiri străbune, cu clădiri și instituții mai noi legate de sbuciumările înaintașilor noștri, a dat un deosebit farmec acestui ținut, care, a atras pe om încă din timpuri străvechi.

Morminte străvechi de 2000 și mai bine înainte de Hristos, obiecte de bronz, bani aflați în pământ și resturi de olărie, măr-

¹⁾ Resumatul conferinței D-lui I. Moșoiu.

turisesc că întemeietorii neamului dacic s'au așezat aici. Romaniș și-au întins brațul lor puternic și asupra Țării Bârsei. Avem urme directe de ocupație și administrație romană: Castrul dela Brețcu și cel dela Râșnov, situat pe țărmlul drept al Bârsei. Acesta din urmă, după situația pe teren și dimensiuni corespunde unui castru de ofensivă, în fața căruia se află, pe o înălțime la Vest de Holbav, urmele unei cetăți de defensivă, care închidea drumul spre țara Făgărașului. Valurile de pământ dela gura trecătorilor, Timișului și Șanțului, precum și ruinele cetății dela Podul Dâmbovicioarei, arată că aceste curmături erau ușor de străbătut. Dintr'o interpretare a hărții lui K. Peutinger se constată existența unui drum peste Bran spre inima Daciei, dealungul căruia s'a descoperit și un val de pământ lat de 2 m. În apropierea comunei Zârnești s'au mai găsit stele funerare, vase, monede și cărămizi cu inscripția legiunei XIII-a Gemina.

Prima amintire despre Țara Bârsei se face la scriitorul roman Eutropiu (sec. IV-lea d. Hr.). El amintește provincia dacică „Burzio”, din care numire s'ar deduce proveniența nomenclaturei, Burza, Burtzia sau Terra Barzia, sub care apare în documentele vechi Țara Bârsei. Păstrarea acestei numiri, până în vremea Ungurilor, presupune existența unei populații, care a transmis-o. Considerând toponimia, această populație a fost română-slavă.

Ungurii cucerind Ardealul pământul l-au împărțit, o parte a reținut-o regele sub numele de domeniu regal, cealaltă parte a dat-o nobililor. Un ținut din domeniul regal a fost și Țara Bârsei, pe care regele Andrei al II-lea la 1211 îl donează cavalerilor Teutoni, cu condiția să apere trecătorile contra Cumanilor. Pentru paza acestora au ridicat, pe ruinele cetăților dace și ale castrelor romane, castele sau „burguri” : Kreuzburg la Prejmer, Schwarzburg la Codlea, Marienburg la Feldioara, Rozenau (Râșnov) Törzburg la Bran, Cetatea Neamțului la Podul Dâmbovicioarei și Brassovia-burg (Kapellenburg). După alungarea Teutonilor în 1225 Țara Bârsei intră în posesiunea regelui. Dintre cetățile de apărare, la cea mai mare importanță se ridică Törzburg (Bran), care devine centrul administrativ al întregii Țări Bârsei. Oarecare supremație începe a câștiga Brașovul pe vremea Angevinilor, cari dau privilegiu orașelor pentru a combate oligarhia nobililor.

Existența Brașovului se constată înainte de venirea Teutonilor, în numirea Brassov transpiră reminiscențe slave. Unii istorici dau ca an al întemeierii lui 1188, alții 1203. Se știe pozitiv, că la 1252, exista Brașovul și că dela această dată Terra Burza se mai numea și Provincia Brassoviensis. Într'un document din 1355 se întâlnește numirea de Corona pentru Brașov. Legenda spune, că pe locul unde s'a întemeiat cetatea s'a găsit coroana, care figurează în emblema orașului. Ca așezare rurală, se întindea mai mult spre Nord, astfel că biserica Sf. Bartolomeu ocupa o poziție centrală. Prin sec. XIV-lea, locuitorii s'au retras în căldarea înconjurată de munți, pentru a se apăra de invaziile turcești, și deseale inundații ale apelor din Țara Bârsei, cari nu aveau albiile adâncite. Acest teritoriu, cu nivel scăzut era brăzdat de două șuvițe de apă, cari pe măsura ce s'au lăzuit coastele Scheiului, au cărat prundișul și nisipul provenit din denudare pe care depunându-l au înălțat nivelul locului. Prima așezare s'a făcut pe locul mai ridicat dintre cele două văi, unde s'a deschis strada Domnilor, numită mai târziu a Căldărarilor, apoi str. Vămii și str. Neagră. S'au creat piețe, numite după felul articolelor cari se desfăceau. După această strămutare s'a simțit necesitatea de a se zidi o biserică monumentală. Concepută în stilul gotic, cu dimensiuni uriașe, zidirea ei a durat 40 ani, 1385—1425. Orașul fiind situat la marginea țării, expus atâtor năvăliri, trebuia să fie fortificat. În 1395 au început să se ridice ziduri duble, bastiuni și turnuri, la terminarea cărora au lucrat timp de 3 veacuri. Împrejurul zidurilor, apărate de diferitele bresle, au săpat gropi adânci umplute cu apă. Brașovul în forma cea nouă a primit și un castel de lemn care arzând în 1529 a fost construit din piatră în forma actuală. La toate aceste lucrări Brașovenii au avut ajutorul locuitorilor din Țara Bârsei, obligați de rege să care piatră și nisip.

S'a ridicat Brașovul în fruntea celorlalte comune prin privilegiile comerciale și industriale primite dela regele Ludovic cel Mare. În anul 1377 aproape toată Țara Bârsei ajunge sub domnia Brașovului. Mult s'au luptat Brașovenii ca să stăpânească și cetatea Branului, așezată pe drumul comercial care lega Brașovul cu cetățile dela vaduriile Dunării. Cu toate intervențiile făcute pe lângă regele Matia Corvinul, care le prețuia „jertfele și cre-

dința neclintită“, abia sub urmașul acestuia Vladislav pot ajunge în posesia cetății râvnite. În 1498 regele pune zălog pentru 1000 florini împrumutați dela Brașov domeniul Branului, compus din satele Apața, Crizbav, Bacifalău, Cernatul, Turches, Satulung, Purcăreni, Tărlungeni, Zizin, Satu-nou, Tohan și Zărnești. În timpul frământărilor urmate în Ardeal după dezastrul suferit de Unguri la Mohaci, Brașovul ca aliat al împăratului pierde stăpânirea peste Țara Bârsei. Abia în 1651 cumpără dela G. Rákocy II-lea principele Ardealului întreg domeniul Branului, adică aproape toată Țara Bârsei. Locuitorii dominiali pe lângă zeciuiala și taxele convenite erau obligați la fel de fel de prestații. Oarecare îmbunătățire a soartei iobagilor s'a făcut în vremea domniilor luminate ale Mariei Tereza și Iosif II-lea, prin așa numitele *urbarii* cari le fixează contribuțiile. Anul 1848, aduce desființarea iobăgiei. Brașovul se împacă cu comunele de pe domeniul Bran, dându-le în posesiune liberă jumătate din muți cu pășunile și din livezile stăpânite de el prin uzurpare. Prin reforma agrară de după războiul mondial și cealaltă jumătate a intrat în patrimoniul comunelor.

Pe scena Țarei Bârsei s'au desfășurat multe evenimente istorice, pregătite prin luptele de ofensivă și defensivă purtate aici, cari au fost stâlpi de lumină pe cărările trecutului nostru. Tradiția istorică ne spune, că pe aici ar fi trecut descălicătorul Negru Vodă. Basarab I, care ia atributele suveranității, prin părțile acestea alungă pe Carol Robert. La Brașov se întâlnește Mircea cel Bătrân în 1395, cu Sigismund aliatul său, plănuiind alungarea lui Vlad și cruciata împotriva Turcilor. Numărul expedițiilor în și din Țara Bârsei crește în timpul luptelor pentru domnie dintre Drăculești și Dănești, cari cereau alternativ sprijinul Brașovenilor și al Ungurilor. Domnii sprijiniți de Turci participă la expedițiile acestora în Țara Bârsei. Prima expediție turcească se face la 1432, la care ia parte și Alexandru Aldea, Domnul Munteniei. Vlad Țepeș a făcut dese incursiuni în Țara Bârsei, pentru a pedepsi cu asprimea-i cunoscută pe Sașii din Brașov care sprijineau pe un rival al său la domnie. După dezastrul dela Mohács (1526), Țara Bârsei devine teatrul luptelor dintre partida maghiară în frunte cu I. Zapolia și partida germană sprijinită și de Brașoveni. Petru Rareș domnul Moldovei câștigă

biruința dela Feldioara (1529) asupra împăratului german. Nicolae Pătrașcu, fiul lui Mihai Viteazul, năvăli 1600, ca să readucă la ascultare orașul Brașov. Voevodul Radu-Șerban, chemat de orașul Brasov prin protopopul Mihai vine împotriva lui Moise Săcuiul care în lupta de lângă Brașov pieri. Tot în Țara Bârsei surprinde Radu Șerban în 1610 pe rivalul său Gabriil Bathory, Voevodul Ardealului și dușmanul neîmpăcat al Brașovului și-l fugărește. Seimenii răsculați împotriva lui Constantin Basarab, baricadează drumul Țării Bârsei, pentru a împedeca pe principele Gheorghe Rákócy II lea, care venea în ajutorul Voevodului. În 1690 Turcii împreună cu Constantin Brâncoveanu și Emeric Thököly, pretendent la scaunul Ardealului, înfrâng pe generalul imperial Heissler lângă Zărnești. La Râșnov au poposit cohortele suedeze ale lui Carol al XII-lea înfrânte de Ruși. Prin pacea dela Carlovitz din 1699, Ardealul fiind încorporat la Austria se deschide seria luptelor dintre Austria, Turcia și Rusia, dintre cari cele mai multe s'au desfășurat pe pământul Țării Bârsei. Despre grozăviile invaziilor tătaro-turcești din 1737 și 1787 în urma cărora Țara Bârsei a fost pustiită cu foc și sabie se mai face și azi amintire în popor. Trecătorile spre Țara Bârsei au fost și în cursul războiului de întregire teatrul unor lupte aprige, dar rodnice.

Importanța și avântul regiunii se datorește și așezării geografice, în urma căreia a putut comunica ușor cu alte centre. Situați dealungul drumului vechiu, locuitorii au participat din vreme la comerțul ce se făcea pe acest drum. Cu toate că erau iobagi, nu-i puteau opri de a face comerț. Traiul simplu și cumpătat, precum și satisfacerea trebuințelor prin produsele industriei casnice, le-a dat posibilitatea să aibă prisos, de vânzare, format din produsele economiei de vite. Astfel se explică bunăstarea economică a locuitorilor români, care se oglindește și în rolul cultural, pe care l-a jucat Țara Bârsei în frunte cu Brașovul, în trecutul nostru. De aici au plecat cele dintâi cărți tipărite în românește, aici a apărut prima foaie românească în Ardeal, aici au fost mândre școli românești. Locuitorii pe lângă că au avut mijloacele externe, n'au fost lipsiți nici de forțe interne necesare progresului. Sufletul celui care cutreieră regiuni cu privilegii diferite și străbate orizonturi mai largi, e mai vioi și mai

cuprinzător decât al aceluia care n'a ieșit din orizontul îngust al satului.

A mai dat viață regiunii și avuția naturală în pășuni întinse. În legătură cu ele s'a dezvoltat o viață pastorală intensă, însoțită de transhumanța spre Baltă și Bărăgan. Pe lângă dispoziția spre păstorit, transhumanța a fost determinată și de împrejurările locale și condițiile geografice. Clima munților de Sud și Est e mai domoală, mai însorită și mai bogată, în ierburi, cari încolțesc mult mai de vreme. Înainte ca granițele să fie șterse de pe hartă, Țara Bârsei servea de legătură tainică între cei de „dincolo” și „cei din țară”. Mocanii bârseni cu turmele de oi ca oaste, au cucerit și civilizat stepele din preajma Dunării și Mării Negre. Au tras drumuri nouă prin împărăția ierburilor, au făcut fântâni, au ridicat țărle iar cu prisosul populației au colonizat un întreg colț de țară, creind asupra lui drepturi incontestabile. Prin periodicele călătorii până în cele mai depărtate ținuturi românești, mocanii au croit hotarele Statului, care avea să cuprindă pe toți fiii neamului nostru.

Acum munții Țării Bârsei, de pe spinarea cărora a dispărut cordonul cu pajura mohorâtă, par'că surâd mai vesel în bătaia soarelui. Cât vezi cu întinsul ochilor sunt numai munți românești. O nouă epocă de dezvoltare nestânjenită se deschide pentru locuitorii Țării Bârsei. E vorba numai să-și păstreze sufletul echilibrat și oțelit și în amețeala gloriei, precum l-au avut în deprimarea luptelor seculare.

REVISTE

Arhiva. — **Anul XXXV. No. 2.** Chestiunea originii lui *Iuga Ologul Koriatovici* e reluată de d. C. Kogălniceanu. Iuga, Domnul Moldovei în 1399-1400, era fiul lui Iurie Koriatovici (v. și Revista Istorică, 1928, No. 7-9. p. 320.) și al unei fiice a Margaretei Mușate. Despre domnia lui puține lucruri se știu. Cronicarul Urechia ni-l înfățișează ca întreprinzător, energic și războinic. E răsturnat de *Alexandru*, fiul lui *Roman I.* la 1400. Iuga „e luat” de Mircea cel Bătrân, desigur nu prizonier, ci oaspe. Dela 1404 i-se pierde urma și lui și urmașilor lui.

Informațiuni nouă asupra spătarului *N. Milescu* aduce d. *Ioan Hudîță*, publicând câteva documente privitoare la relațiunile lui *G. Ștefan* cu Franța, „din vremea în care era servit de Spătarul Milescu.”

Un articol semnat: Dr. P. Caraman, despre: „*Motivete românești în literatura semipopulară cehă*”. D. Th. Holban continuă cu „*Boierii lui Mihai Viteazul*”, amintind pe Mitrea, Cezar, Dan, Nica, Danciu și Vintilă, toți vornici. Despre *Alexandru Hâjdeu* scrie d. Lucian Predescu în articolul: *Familia Hâjdeilor*.

*

Dacoromania. Anul V. 1927-1928. Un studiu bine documentat al d-lui *I. Mușlea* despre *Scheii dela Cergău și folklorul lor*. Cergăul, sat de bulgari românizați, aproape de Blaj. Jirecek crede că sunt prizonieri aduși pe timpul lui Ștefan al V-lea. Autorul se ocupă cu populația *de azi* a satului; 720 de suflete, majoritatea luterani, restul uniți. Ocupația: agricultura. Portul la fel cu al Românilor de prin acele locuri. Scheii păstrează încă o umbră de conștiință națională.

Se citează câteva obiceiuri rămase încă în viața lor. Foarte bisericosi, fac distincție între *popă* (luteran) și *preot* (unit). Cantorul se chiamă *jupân*, iar cârșnicul *goju*. Interesantă onomastica Scheilor și sărbătorile cu obiceiurile legate de ele, la Anul Nou, Bobotează, Rusalii, Crăciun, apoi la nuntă. Superstițiile la fel cu ale Românilor, dar mai puține, ca și descântecile.

Cântecele lirice și satirice ca cele de pe Târnave. Baladele sunt slab reprezentate, iar dintre povești puține atrag atențiunea prin ceva deosebit.

Asupra Românilor n’au exercitat aproape nici o influență.

În concluzie: un sat de bulgari pe punctul de a fi complet desnaționalizat.

Cu *terminologia calului* se ocupă d-nii Sever Pop și Ștefan Pașca (peste 260 p.)

Etimologii aduc d-nii: Nic. Drăganu, Alexe Procopovici, Ctin Lacea, Sextil Pușcariu, G. Domenico Serra, Leo Spitzer, Th. Capidan, Ctin Daicovici, Dr. V. Bologa, Emil Petrovici și Eugen Herzog.

Despre cel mai vechiu zodiac românesc (1620) scrie d. N. Cartoian.

La p. 601 o necesară „Contribuție la Bibliografia românească” veche de d. A. Filimon.

Și de data aceasta Dacoromania — în partea ultimă — ne dă cele mai multe și mai bine scrise pagini de *Cronică și Dări de seamă*.

*

Moldova Literară. — Anul III. No. 3-4. D. Lucian Petrescu transcrie Ms. 190 al Bibliotecii Universității din Iași, cuprinzând programul de organizare al bibliotecii, alcătuit de B. P. Hașdeu. Interesant, dar lipsit de actualitate.

Câteva amintiri despre Ioan Adam și N. Beldiceanu de același. Restul, literatură.

Doina Basarabiei. — Anul I. No. 1.

În afară de paginile literare, d. I. Constantinescu-Iași vorbește despre *Basarabia arheologică și artistică*, iar d. Th. Inculeş transcrie o *jalbă* a răzeșilor din Perieni către Sărdărie — 16 Dec. 1816 — împotriva unor puternici ai zilei.

I. C.

*

**„Presse Medicale“. Anul 32 (1929)
No. 20, (Paris).**

P. Desfosses: *Fizionomia practică-Fruntea.*

Autorul acestui articol stabilește anumite raporturi între conformația frunții — fizionomia — și temperamentul, precum și anumite manifestări ale vieții intelectuale ale omului.

Fruntea este limitată sus de păr, pe margini de către tâmpile, iar jos de rădăcina nasului și sprâncene. — O frunte bine proporționată este aceea care face a treia parte din înălțimea totală a feții.

Fruntea mare, deschisă, indică o persoană inteligentă, de o concepție bună, capabilă de sfaturi bune. Se vede această formă de frunte la antici ca: Homer, Platon etc. iar dintre geniile moderne la Newton, Montesquieu, Pasteur etc.

Fruntea foarte dezvoltată, coincidând cu un masiv facial puțin dezvoltat, dă ansamblului figurei un aspect triunghiular cu vârful în jos: este tipul zis *cerebral*, pe care-l găsim la oamenii cari posedă mari facultăți intelectuale, la artiști, poeți și uneori și la nervoși, emotivi, capricioși. Exemplu de acest tip este Shakespeare.

O frunte prea *bombată în sens vertical* denotă puțină inteligență; o frunte bombată în sens orizontal tradează pe omul care se mânie curând.

Fruntea joasă este aceea pe care părul capului coboară prea jos; aceasta-i apanajul vivacității de spirit, dar și al neconstanței și precipitărei în judecată.

Fruntea strâmtă este aceea pe care părul capului înaintează prea mult dinspre tâmpile spre linia mediană, diminuând lărgimea. Această frunte este indicul indivizilor gurmanzi și materialști.

Fruntea brăzdată de multe încrețituri indică un om gânditor, plin de griji. — Deaceea obicinuiam a zice unui om absorbit de gânduri: „descrețește-te“. Fruntea încrețită, înainte ca vârsta să fi imprimat urmele sale, tradează un temperament melancolic sau neliniști cauzate de afaceri sau ambiții nesatisfăcute. Incruntarea sprâncenelor denotă energie.

Fruntea fără încrețituri e a oamenilor fără griji, a celor cărora viața le surâde. Fruntea senină anunță o liniște spirituală, și blândețea a caracterului.

Atunci când încreșturile frunții nu au o direcție verticală avem *frons rugosa* a Latinilor, care indică tendința la mânie și neîncredere. Când aceste crețe se limitează numai la spațiul dintre sprâncene e un bun semn de preocupare și atenție.

Pentru unii autori încreșturile orizontale la partea superioară a frunții sunt un semn de religiozitate; în mijlocul frunții denotă spirit filozofic; la partea inferioară, deasupra sprâncenelor, ele ar revela reflexia.

Latinii vorbeau și de *frons aspera*, fruntea aspră, fruntea energică, fruntea care nu rosește niciodată și care ar fi un semn de imprudență.

Fruntea neegală este compusă din numeroase mici ridicături separate printr'un fel de excavații ușoare; aceste ridicături sunt datorite contracțiilor

musculare obicinuite și indică, tenziune a spiritului, uneori chiar inclinarea la înșelare.

Dr. V. S.

*

Reviste primite la redacție.

- Arhiva*. — Anul XXXVI. No. 2 și 3.
Cele trei Crișuri. — Anul XNo. 3-4, 5-6.
Dacoromania. — Anul V. 1927-1928.
Doina Basarabiei. — Anul I. No. 1.
Klingsor. — 6 Iahr, luni 1929, Heft 6.
Luceafărul. — Anul I. No. 2.
Moldova Literară. — Anul III. No. 3-4.
Scrisul Nostru. — Anul I. No. 4.
Tribuna Banatului. — Anul IV. Seria II. No. 7-8.

*

Cărți primite la redacție.

1. *Iuliu Gross*. — Markus Fronius. *Leben und Schriften*. Kronstadt 1925. p. 312.
2. *Iuliu Gross*. — *Der Burzenländer Prediger und Ueber den Pietismus von Markus Fronius*. Kronstadt 1926 p. 77.
3. *Iuliu Gross*. — *Quellen zur Geschichte von Brașov-Kronstadt*. 1. Heft. Kronstadt 1926. p. 188.

4. — *Schriften des Iohannes Honterus, Valentin Wagner und Markus Fronius*. Kronstadt 1927-1929.

*

Dela „Astra“. — În ziua de 30 Maiu c. Dr. V. Stinghe, la o șezătoare organizată Pe Tocile, a vorbit despre „Tuberculoză“; Ing. B. Măzgăreanu, la Satulung, despre „Lupta popoarelor pentru cucerirea aerului“, și tot acolo, Ing. V. Micu, despre „Calendar“. Conferințele au fost ținute în numele „Astrei“.

Pentru biblioteca „Astrei“ au donat: D-na Sevastia Gh. Dușoiu: 18 vol. *operile complete* ale lui Victor Hugo, precum și colecția pe 2 ani a revistei *Les Annales*. D-l Ing. Pop: *Povășuito- rul tinereții (1826)* de Gh. Lazăr.

*

Redacția mulțumește tuturor celor ce au spus un cuvânt bun cu prilejul apariției primului număr din revista „Țara Bârsei“, fie direct prin scri-sori, fie prin alte reviste.

